



มูลนิธิศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนา
Dhamma Study and Support Foundation

แนวทางเจริญวิปัสสนา

เล่ม ๑๖๐ ตอนที่ ๑๕๙๑ – ๑๖๐๐

บรรยายโดย

สุจินต์ บริหารวนเขตต์



แนวทางเจริญวิปัสสนา

๑๕๙๑

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษาามหามกุฏราชวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๓๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๑



ข้อความต่อไปใน **อังคุตตรนิกาย ตกนิบาต พราหมณวรรคที่ ๑**
พราหมณสูตร ข้อ ๔๙๓ พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร พราหมณ์ บุคคลผู้โกรธถูกโทสะครอบงำ มีจิตอันโทสะกลุ้มรุมแล้ว
ย่อมคิดเพื่อเบียดเบียนตนเองบ้าง ย่อมคิดเพื่อเบียดเบียนคนอื่นบ้าง ย่อมคิดเพื่อ
เบียดเบียนตนเองและคนอื่นทั้งสองฝ่ายบ้าง ย่อมเสวยทุกข์โศกนามที่ไปทางจิตบ้าง
เมื่อละโทสะได้เด็ดขาดแล้ว ย่อมไม่คิดแม้เพื่อจะเบียดเบียนตนเองเลย ย่อมไม่คิด
แม้เพื่อจะเบียดเบียนคนอื่น ย่อมไม่คิดแม้เพื่อจะเบียดเบียนตนเองและคนอื่น
ทั้งสองฝ่าย ย่อมไม่เสวยทุกข์โศกนามที่ไปทางจิต

ดูกร พราหมณ์ แม้ด้วยเหตุดังกล่าวมาฉะนี้แล ธรรมย่อมเป็นคุณชาติอัน
ผู้ได้บรรลุจะพึงเห็นเอง ...

ไม่มีคนอื่นเห็นอกุศลของท่านได้ชัดเจนเท่ากับตัวท่าน ตัวท่านเท่านั้นที่สามารถ
รู้อกุศลจิตทุกระดับขั้นของท่านได้ว่า เป็นอกุศลประเภทใด ประเภทโลภะ หรือว่า
ประเภทโทสะ แต่ข้อสำคัญ คือ ขณะที่คิดเบียดเบียนคนอื่นและยังไม่ว่าเป็นอกุศล
สติควรที่จะเกิดระลึกได้ว่า ขณะนั้นเป็นเพราะโลภมูล หรือว่าโทสมูล

ข้อความต่อไป พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร พราหมณ์ บุคคลผู้หลง ถูกความหลงครอบงำ มีจิตอันความหลง
กลุ้มรุมแล้ว ย่อมคิดเพื่อเบียดเบียนตนเองบ้าง ย่อมคิดเพื่อเบียดเบียนคนอื่นบ้าง
ย่อมคิดเพื่อเบียดเบียนตนเองและคนอื่นทั้งสองฝ่ายบ้าง ย่อมเสวยทุกข์โศกนาม
ที่ไปทางจิตบ้าง เมื่อละโมหะได้เด็ดขาดแล้ว ย่อมไม่คิดแม้เพื่อจะเบียดเบียน



ตนเองเลย ย่อมไม่คิดแม้เพื่อจะเบียดเบียนคนอื่น ย่อมไม่คิดแม้เพื่อจะเบียดเบียนตนเองและคนอื่นทั้งสองฝ่าย ย่อมไม่เสวยทุกข์โศกนามที่เป็นไปทางจิต

ดูกร พราหมณ์ แม้ด้วยเหตุดังกล่าวมาฉะนี้แล ธรรมย่อมเป็นคุณชาติอันผู้ได้บรรลุพึงเห็นเอง ไม่ประกอบด้วยกาล ควรเรียกให้มาดู ควรน้อมเข้ามาอันวิญญูชนพึงรู้เฉพาะตน

พราหมณ์นั้นกราบทูลว่า ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ ภาสิตของพระองค์แจ่มแจ้งนัก ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ ภาสิตของพระองค์แจ่มแจ้งนัก พระองค์ทรงประกาศธรรมโดยอเนกปริยาย เปรียบเหมือนบุคคลหงายของที่คว่ำ เปิดของที่ปิด บอกทางแก่ผู้หลงทาง หรือส่องประทีปในที่มืดด้วยหวังว่าคนมีจักษุจักเห็นรูป ฉะนั้น

ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ ข้าพระองค์นี้ ขอถึงพระองค์กับทั้งพระธรรมและพระภิกษุสงฆ์เป็นสรณะ ขอท่านพระโคตมโปรดทรงจำข้าพระองค์ว่า เป็นอุบาสกผู้ถึงสรณะตลอดชีวิต จำเดิมแต่วันนี้เป็นต้นไป

มีสิ่งที่ควรดูมาก ไช้ไหม และน่าดูจริง ๆ เพราะว่าเป็นประโยชน์ เป็นของจริง เมื่อเห็นแล้วเป็นประโยชน์มหาศาล เพราะว่าไม่ใช่ของหลอกลวง ไม่ใช่ของที่ไม่มี แต่เป็นของจริงที่มี และควรที่จะเห็น

ถ. ประโยคที่ว่า รู้เฉพาะตน หมายความว่าคนอื่นรู้ไม่ได้ ไช้ไหม

ส. แน่นอน เวลาใครทราบใจของท่านผู้นี้บ้างไหม

ถ. และการที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงตรัสบอกกับพระภิกษุว่า ภิกษุรูปนั้นตรัสรู้เป็นพระอรหันต์แล้ว อย่างนี้ชื่อว่า รู้ผู้อื่นได้ไหม

ส. แน่นอน เพราะว่าความรู้มีหลายชั้น นี่พูดถึงผู้ที่ยังไม่มีความรู้เลย ใจของตัวเองก็ยังไม่รู้ จะไปรู้ใจของคนอื่น ย่อมเป็นไปไม่ได้ แต่พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า หรือท่านที่มีคุณวิเศษได้บรรลุธรรมขั้นคุณวิเศษแล้ว รู้ใจของตนเองก่อนแล้วจึงสามารถรู้ใจของคนอื่นได้ สำหรับท่านที่ยังไม่รู้แม้แต่ใจของตนเองและจะกล่าวว่า รู้ใจของคนอื่น ก็เป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้อง

ถ. ธรรมอันผู้บรรลุจะพึงเห็นเอง ผู้ที่ไม่บรรลุก็จะไม่เห็น ไช้ไหม



- ส. ก็โลภะขณะนี้มี ก็ไม่รู้ โทสะมี ก็ไม่รู้
- ถ. ผู้ที่ไม่บรรลุนั้นได้เวลาโลภะเกิด อย่างผู้ที่เจริญสติปัฏฐาน
- ส. รู้ หรือว่านึก หรือว่ารู้จักชื่อ ใส่ชื่อได้ พอใจตื่นเต้นก็เรียกชื่อออกมาว่า โลภะ แต่ลักษณะที่เป็นโลภะที่ไม่ใช่เรา เป็นอย่างไร
- ถ. ก็เฉพาะผู้บรรลุนั้นที่เห็นเอง ถ้าไม่บรรลุนั้นไม่เห็น
- ส. ก่อนที่จะบรรลุนั้น ต้องเป็นผู้ที่ระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมก่อน จึงจะเห็นได้ ถ้าสติไม่เกิด ไม่ระลึก จะเห็นได้อย่างไร
- ถ. คนที่ถามนี้เป็นใคร ที่พระผู้มีพระภาคตอบว่า ธรรมอันผู้บรรลุนั้นเห็นเอง
- ส. ก็เป็นพราหมณ์คนหนึ่ง คงไม่ต้องทราบชื่อเสียง เพราะว่าพราหมณ์นั้นเวลานี้ก็ไม่อยู่แล้วในโลกนี้ และจะเป็นพราหมณ์คนไหนต่อไปก็ไม่ทราบ หรืออาจจะเป็นชาติไหนก็ไม่ทราบในขณะนี้ แต่ครั้งหนึ่งคือพราหมณ์คนหนึ่งที่ได้เฝ้าและทูลถามสงสัยหรือว่าต้องเป็นพราหมณ์คนไหน หรือคนไหนก็ได้ คนหนึ่ง
- ถ. ที่พราหมณ์แสดงตนเป็นอุบาสก แสดงว่าพราหมณ์นั้นรู้ธรรม เห็นธรรมแล้ว
- ส. ในอรรถกถาไม่ได้อธิบายอะไรเลย
- ถ. แต่บอกว่า ขอถึงพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ตลอดชีวิต
- ส. ท่านผู้ฟังกำลังขอถึงพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ตลอดชีวิตหรือเปล่า
- ถ. อนาคตไม่ทราบ
- ส. แต่ในขณะนี้
- ถ. ในขณะนี้ก็ขอถึง
- ส. ก็ขอถึง พราหมณ์ในอดีตจะกลับมาเป็นใครอีกในชาตินี้ก็ไม่มีใครรู้ ท่านผู้ฟังสนใจเหตุการณ์ในอดีตเมื่อ ๒,๕๐๐ กว่าปี แต่คงจะไม่ลืมว่า สังสารวัฏฏ์ที่ยาวนาน พราหมณ์ทั้งหลายที่ปรากฏข้อความในพระไตรปิฎกคงจะไม่กระจัดกระจาย



ไปไหน ก็คงจะเกิดวณเวียนอยู่ในสังสารวัฏฏ์ และผู้ที่เคยได้ยินได้ฟังพระธรรม ก็มีโอกาสดูได้ยินได้ฟังตามที่เคยประพฤติปฏิบัติมา

ถ. พราหมณ์ ๒ ท่านนี้ในสมัยพุทธกาล อายุตั้ง ๑๒๐ ปี ยังมีคำถามที่แบบขนาดนี้ ไม่แก้ห่อมาถึงขนาดไม่มีปัญญาจะถาม ก็เป็นที่น่าสังเกตว่าคนในสมัยพุทธกาลอายุแกขนาดนั้น ยังมีสติสัมปชัญญะ

สุ. ก็เป็นบุญของพราหมณ์ ๒ ท่าน ซึ่งแม้ว่าอายุจะล่วงกาลผ่านวัยมา ก็ยังมีโอกาสที่จะได้ฟังพระธรรมจากพระโอรส

ผู้ฟัง ในอังคุตตรนิกาย ติกนิบาต มงคลวรรค ที่อาจารย์บรรยายนี้ ความจริงผมสนใจและได้ถือปฏิบัติมาตั้งแต่ก่อนศึกษาพระพุทธศาสนาด้วยว่าจะทำอะไร ไม่ต้องเลือกฤกษ์เลือกยาม มงคลวรรคนี้สนับสนุนอย่างดีเลย ไม่ต้องรอ ไม่ต้องอะไรทั้งนั้น ผมเองจะย้ายบ้าน จะทำอะไรต่อมิอะไรไม่เคยมีฤกษ์มียามเลย วันนี้ได้ฟังมงคลวรรค ทำให้จิตใจมั่นคงยิ่งขึ้นที่จะถือปฏิบัติอย่างนี้

สุ. ขออนุโมทนา

อรรถกถา พราหมณสูตร อธิบายพยัญชนะหลายคำ เช่น คำว่า

บทว่า สัมโมทนียัง ได้แก่ ให้เกิดการบันเทิงใจ

นี่เป็นคำพูดที่เกิดจากกุศลจิตได้ ซึ่งจะทำให้เป็นคำพูดที่น่าฟัง และทำให้คนฟังรู้สึกสบายใจ เพราะฉะนั้น เวลาพบปะมิตรสหายหรือว่านาน ๆ จะได้พบกันก็ควรที่จะมีสัมโมทนียัง คือ การพูดที่จะให้เกิดการบันเทิงใจด้วยกุศลจิต

บทว่า สาราณียัง ได้แก่ ที่สมควรให้ระลึกถึงกัน

ถ้าเป็นคนที่มีจิตใจเป็นมิตรกัน การกระทำและวาทะจาอย่ามทำให้ระลึกถึงกัน เพราะว่าเป็นการกระทำที่ดีต่อกัน และวาทะจาก็เป็นวาทะที่ดีต่อกัน เป็นการแสดงให้เห็นถึงกุศลจิตในขณะนั้นได้ เวลาที่สติเกิดจะรู้ได้ว่าในขณะนั้นเป็นจิตประเภทใด

บทว่า สันตัญญูโก รัมโม โหติ ความว่า เป็นธรรมที่จะพึงเห็นได้ด้วยตนเอง



ทุกอย่างที่กำลังเกิดขึ้นกับแต่ละบุคคลเป็นธรรม เป็นสิ่งที่มีจริง เป็นสิ่งที่สามารถประจักษ์แจ้งรู้ได้ด้วยตนเอง ไม่ว่าจะเป็นกุศลจิตหรืออกุศลจิตประเภทใด ๆ ขึ้นใด ๆ ก็ตาม

บทว่า อกาลิโก ความว่า ไม่ให้ผลในกาลอื่น

บทว่า เอหิ ปัสสสิโก เป็นข้อความที่พราหมณ์ทูลถามถึงอาคมเนียปฏิบัติ (คือ ข้อปฏิบัติเพื่อที่จะให้บรรลุผล) ว่า พระธรรมอันผู้ปฏิบัติสามารถเพื่อที่จะชี้ได้ อย่างนี้ว่า เอหิ ปัสสะ คือ จงดูว่าเป็นจริงอย่างนั้น

เอหิ ปัสสสิโก คือ จงดู ว่า เป็นจริงอย่างนั้น

พระธรรมที่ทรงแสดงทั้งหมดที่เกี่ยวกับสภาพธรรม สามารถที่จะเห็นได้ด้วยตนเอง เป็นสิ่งที่ทุกคนควรจะได้พิสูจน์ ไม่ใช่เพียงแต่ได้ฟังเฉย ๆ แต่ จงดูว่าเป็นจริงอย่างนั้นด้วย

บทว่า โอบนยิโก ความว่า พึงน้อมจิตของตนเข้าไปพิจารณา

ไม่ใช่พิจารณาอื่น แต่พิจารณาสภาพธรรมที่ปรากฏ คือ ควรเข้าถึงด้วยการปฏิบัติ ไม่ใช่เพียงในขั้นของการฟังเท่านั้น

เพราะฉะนั้น สภาพธรรมทั้งหลายที่เคยยึดถือว่าเป็นเรา หรือว่าเป็นตัวตน เป็นสัตว์ เป็นบุคคลในขณะนี้ เป็นสิ่งที่พึงน้อมจิตเข้าไปพิจารณา เพื่อให้รู้จริงว่า สภาพธรรมนั้นไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ตามที่พระผู้มีพระภาคได้ทรงประจักษ์แจ้งแล้ว

ข้อความตอนท้ายในอรรถกถามีว่า

ในพระสูตรนี้ พราหมณ์ทูลถามถึงโลกุตตรมรรค แม้พระศาสดาก็ตรัสโลกุตตรมรรคนั้นเหมือนกัน ด้วยว่าโลกุตตรมรรคนั้น ชื่อว่าสันตนิฏฐิเก เพราะจะต้องเห็นด้วยตนเอง ฉะนั้นแล



สำหรับในสูตรต่อไป คือ **สูตรที่ ๕ นิพพุตสูตร ข้อ ๔๙๕** ก็ได้แสดงว่า พระนิพพานเป็นสันติภูมิทั้ง อากาลิัง โสฬสสิลัง เป็นต้น เพราะว่าเป็นสภาพธรรมที่จะพึงเห็นได้เอง และจงดูว่าเป็นจริงอย่างนั้น

ถ. การปิดทองฝังลูกนิมิต เป็นกุศลหรือเปล่า

ส. กุศลไม่ใช่อยู่ที่ลูกนิมิต ไม่ใช่อยู่ที่ข้าว ไม่ได้อยู่ที่อาหาร กุศลอยู่ที่จิต

ถ. เป็นประเพณีของคนไทยทั่ว ๆ ไป คือ การไปทำบุญ การปิดทองฝังลูกนิมิต คนไทยทั่วไปถือว่าเป็นกุศลอย่างสูง อยากจะเรียนถามอาจารย์

ส. ไม่ใช่เป็นการฟังตาม แต่เป็นการพิจารณาว่า จิตที่ปราศจากโลภะ ปราศจากโทสะ ปราศจากโมหะขณะใด ขณะนั้นเป็นกุศล

ขณะที่ฝังลูกนิมิต ปิดทองลูกนิมิต ขณะนั้นเป็นจิตประเภทใด คนอื่นจะบอกได้ไหม โภสมุขจิต โทสมุขจิต โมหมุขจิตเป็นอกุศลจิต และมหากุศลจิตเกิดสลับกันได้ โดยที่ถ้าสติปัญญาไม่เกิด ก็จะไม่บอกได้โดยตำราเท่านั้นว่า ขณะใดที่โลภะ โทสะ โมหะไม่เกิด ขณะนั้นเป็นกุศล แต่ในขณะที่กำลังปิดทองลูกนิมิต ขณะนั้นจิตเป็นอะไร คนอื่นบอกไม่ได้

ถ้าไม่กล่าวถึงเรื่องปิดทองรูปนิมิต ขณะที่กำลังสวดมนต์ ซึ่งทุกคนสวดมนต์กันเป็นประจำ ขณะนั้นจิตเป็นอะไร บอกได้ไหมว่า เป็นกุศลหรือเปล่า

ถ. ถ้าไม่คำนึงถึงจิต ดูที่การกระทำ

ส. ไม่ได้เลย ถ้าไม่คำนึงถึงจิตและจะกล่าวว่า เป็นกุศลหรืออกุศลไม่ได้ เพราะว่ากุศล อกุศลต้องเป็นจิต ไม่ใช่เป็นข้าว น้ำ ลูกนิมิต หรือว่าจี้ว สบง

ถ. ถ้าอย่างนั้นจะทำเพื่ออะไร ปิดทองฝังลูกนิมิต ที่เรียนถามอาจารย์ เพราะเป็นความนิยม

ส. ขอประทานโทษ ท่านผู้ฟังต้องการอะไร การกระทำทุกอย่างต้องมีวัตถุประสงค์ ถ้าไม่มีวัตถุประสงค์ย่อมไม่เกิดผลตามที่ต้องการ ไม่ใช่เพียงทำตาม ๆ กัน แต่ท่านผู้ฟังต้องการอะไร ต้องทราบจุดประสงค์ว่า ต้องการอะไร

ถ. ได้ยินมา จึงเรียนถามอาจารย์ ถ้าถูกก็จะปฏิบัติ



ส. ดิฉันก็เรียนถามจุดประสงค์ก่อน เพราะว่าจุดประสงค์ต้องถูก ถ้าจุดประสงค์ไม่ถูก การกระทำทุกอย่างถูกไม่ได้

ถ. เราได้ยินได้ฟังมาจากผู้หลักผู้ใหญ่ ถ้าไม่เห็นประโยชน์และไม่ทำ จะเป็นการขัดกับประเพณีที่ได้รับการอบรมสั่งสอนมาไหม

ส. ท่านผู้ฟังต้องการอะไร จะต้องคิด ต้องตอบก่อนว่า ต้องการอะไร ต้องการความถูก หรือความผิด ต้องการเหตุ ต้องการผล ต้องการกุศล หรืออกุศล หรือว่าต้องการอะไร กุศลก็มีหลายชั้น ทั้งกาย ทั้งวาจา ทั้งใจ เป็นกุศลแต่ละประเภท

ถ. อย่างการเรียไรสร้างโบสถ์ สร้างอะไรต่าง ๆ เมื่อได้รับการบอกให้เรียไร ความรู้สึกก็เกิดขึ้นว่า เดียวนี้วัดเมืองไทยมีมาก แต่การเผยแพร่ธรรมที่ถูกต้องมีน้อย มีความรู้สึกที่ไม่เกิดกุศล เรียนถามอาจารย์ว่า ความรู้สึกอย่างนี้เป็นอกุศล ใช่ไหม และเราจะเปลี่ยนแปลงอย่างไร เมื่อเป็นชนบทรอบมณฑลประเพณีของคนไทยว่า ถึงฤดูกาลเทศกาลจะต้องมีการทอดผ้าป่าสร้างโบสถ์อะไรอย่างนี้ ซึ่งเป็นกุศล เป็นมหากุศล ตามที่คนทั่ว ๆ ไปเข้าใจ

ส. เป็นกุศลอีกแล้ว เป็นมหากุศลอีกแล้ว กุศลต้องอยู่ที่จิต

ถ. จึงอยากเรียนถามอาจารย์ว่า ควรจะปฏิบัติอย่างไร

ส. เพราะฉะนั้น พิจารณาจิต

ถ. ถ้าอย่างนั้นก็คงเป็นอกุศล ไม่เป็นกุศล

ส. ก็เป็นผู้ตรง ธรรมต้องเป็นเรื่องตรง กุศลเป็นกุศล อกุศลเป็นอกุศล

ถ. จะเป็นความถูกต้องไหมที่คิดอย่างนั้น จะได้ปฏิบัติให้ถูก เปลี่ยนจิตใจ ถ้าคิดอย่างนั้นมันผิด

ส. ทานกุศลเพื่ออะไร ต้องคิด ใช่ไหม ผู้ที่จะกระทำกุศลแม้ขั้นทาน ก็ต้องพิจารณาว่า ทานกุศลนี้เพื่ออะไร เพื่อต้องการได้บุญมาก ๆ หรือเพื่อสงเคราะห์ช่วยเหลือบุคคลอื่น ต้องพิจารณา

ถ. จะบริจาคเงินก็มีความคิดว่า ไม่เป็นประโยชน์เท่าที่ควร

ส. ก็ใช้เงินนั้นให้เป็นประโยชน์ในทางที่ควร



ถ. แต่ปัญชุนถ้าไม่ทำอย่างนั้น ก็เหมือนกับเราไม่ใช่ชาวพุทธ

สุ. มิได้ การทำกุศลมีหลายประเภท การสงเคราะห์ช่วยเหลือผู้ที่ยากไร้ นักเรียนขาดแคลนอาหารกลางวัน คนเจ็บไข้ได้ป่วย ครอบครัวซึ่งกำลังทุกข์ยาก แล้วแต่ที่ท่านผู้ฟังจะเกิดกุศลจิตคืออโลภะความไม่เห็นแก่ตัวขณะใด และสละวัตถุเพื่อประโยชน์สุขของบุคคลอื่นได้ ขณะนั้นก็เป็อกุศล ทำให้จิตใจปลาบปลื้มโสมนัสได้ตามประเภทของกุศล คือ ถ้าเป็นกุศลซึ่งท่านไม่มีฉันทะ ท่านอาจจะเพียงทำแต่จิตใจไม่ได้เกิดปีติเบิกบานผ่องใสเลย แต่ถ้าเป็นกุศลประเภทที่ท่านมีฉันทะที่จะทำจิตใจของท่านก็จะเอบิ่อมและปลาบปลื้มโสมนัสในกุศลนั้น ซึ่งไม่จำเป็นต้องตาม ๆ คนอื่น เป็นตัวของตัวเอง และรู้สภาพธรรมที่เกิดขึ้นตามความเป็นจริงว่า กุศลไม่ใช่อยู่ที่วัตถุ แต่อยู่ที่จิต

ถ. ถ้าเป็นการให้ทานแก่คนที่ขาดแคลน

สุ. ทำแล้วเกิดปีติที่ได้ช่วยเหลือเขา ก็ทำ

ถ. อย่างการบริจาค หรือสละเงินเพื่อสร้างโบสถ์ สร้างวัดอะไรอย่างนี้ ไม่ทราบเป็นเพราะอะไร คงจะเป็นอกุศล คือ มีความรู้สึกว่าวัดในเมืองไทยมากเกินไป

สุ. ถ้ามีความรู้สึกในเหตุผล เป็นเหตุผล ขณะนั้นไม่ใช่อกุศล ถ้ามีใครอยากจะทำวัดที่สูงที่สุดในโลกในประเทศไทย เพื่ออะไร และอยากจะทำไหม มองลึกลงไปถึงจุดประสงค์ของแต่ละอย่างเพื่อจะได้ศึกษา พิจารณา เพื่อจะได้เกิดกุศลโสมนัสจริง ๆ อย่างท่านผู้ฟังซึ่งอาจจะติดขนบธรรมเนียมประเพณี คิดดู ขณะนั้นเพราะอะไรจึงติดในขนบธรรมเนียมประเพณี ถ้าไม่ใช่เพราะความรักตัวเอง

เมื่อมีความรักตัวเอง สำคัญตนเอง ก็มีความพอใจที่จะให้ได้สรรเสริญ ไม่ใช่ได้นินทา หรือคำติเตียน ใช่ไหม แต่ถ้าความเป็นตัวตนน้อยลง คำนิทานหรือคำสรรเสริญ ถ้ามาจากบัณฑิต นั่นเป็นสิ่งที่ควรพิจารณา แต่ถ้ามาจากคนพาลผู้ไม่รู้เหตุผล ก็ไม่ใช่สิ่งที่เราจะต้องไปเสียใจ หรือว่าไปกังวลใจ

ถ. บางทีมีพระภิกษุและมีบุคคลด้วย มาถึงหน้าบ้าน มีถุงมีซองมาขอเรียไร ไม่ทราบว่าจะปฏิเสธอย่างไรจึงจะไม่น่าเกลียด



ส. ก็บอกว่า ทำกุศลอย่างอื่น มีศรัทธาที่จะทำกุศลอย่างอื่น ก็แล้วแต่ใครจะตอบอย่างไร ทำอย่างไรก็ตามอภัยด้วย แต่ว่าทุกคนมีสิทธิเสรี เป็นอิสระ





๑๕๙๒

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๓๐ พฤศจิกายน ๒๕๒๙



ถ. ช่วยยกตัวอย่างเบียดเบียนตนเองว่า เป็นอย่างไร

ส. ถ้าตนเองไม่ติดในความเป็นตัวตน คงจะสบาย ไม่ต้องเดือดร้อนไปวนขวายหาสิ่งที่มาบำรุงตัวเอง ไซ้ไหม

ถ. การฆ่าสัตว์ ก็เป็นเบียดเบียนผู้อื่น ไซ้ไหม

ส. ไซ้ ไม่มีใครอยากถูกฆ่า ทุกท่านเดือดร้อนเพราะตัวเองบ้างหรือเปล่า ลำบากเหลือเกินกว่าจะได้อาหารอร่อย ๆ แต่ละมီး อยู่สบาย ๆ มีอาหารตามสมควรไม่ถึงกับต้องเดือดร้อนมากก็ได้ แต่บางท่านก็ต้องเบียดเบียนตนเองให้ลำบากอย่างมาก

ถ. ผู้ที่บรรลุพระอรหันต์ นอกจากภูมิของมนุษย์กับพรหมชั้นสุทธาวาสแล้วยังมีภูมิอื่นอีกหรือเปล่า

ส. สุกตภูมิทุกภูมิ สามารถบรรลุถึงความเป็นอรหันต์ได้ แต่สำหรับในรูปพรหมภูมิต้องเป็นพระโสดาบันบุคคลในภูมิที่มีชั้น ๕ ก่อน นอกจากนั้นสามารถบรรลุถึงความเป็นพระอรหันต์ได้

ถ้ารูปพรหมบุคคลนั้นไม่ใช่พระโสดาบัน ไม่สามารถบรรลุถึงความเป็นพระอรหันต์ได้ แต่ถ้ารูปพรหมบุคคลนั้นเป็นพระโสดาบันแล้วจากภูมิที่มีชั้น ๕ ก็สามารถถึงความเป็นพระอรหันต์ในรูปพรหมภูมิได้ แสดงให้เห็นถึงปัญญาที่จะต้องรู้ชัดในลักษณะของสภาพธรรมตามปกติ คือ ทั้งนามธรรมและรูปธรรม เพราะว่าทุกคนมีความติดในรูปธรรมอย่างมาก วันนี้ต้องการอะไร ทราบแล้วไซ้ไหมว่าต้องการรูปกันทั้งนั้น เพื่อให้เวทนาที่เป็นโสมนัสเกิดขึ้นเมื่อได้รูปนั้น ๆ ที่พอใจ ไม่ว่าจะเป็นทางตา หรือทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย



รูปเป็นเพียงรูป ไม่ใช่สมบัติอันแท้จริงของใคร และปรากฏเมื่อกระทบกับแต่ละทวาร เช่น รูปารมณฺ์ จะปรากฏต่อเมื่อกระทบกับจักขุปสาทชั่วขณะที่สั้นมากและดับไป แต่ความติดในรูปารมณฺ์โดยไม่รู้ความจริงของรูปารมณฺ์ ทำให้ไม่สามารถละความพอใจในสิ่งที่ปรากฏทางตาได้ ทุกภพชาติ ไม่ว่าจะไปเกิดที่ไหน แม้ในพรหมโลกก็ยังคงกลับมาสู่ความยินดีพอใจในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโผฏฐัพพะอีก เมื่อปัญญายังไม่รู้ความจริงของนามธรรมและรูปธรรม ก็ดับกิเลสไม่ได้ เพราะฉะนั้นต้องเป็นภูมิที่มีขั้น ๕ จึงจะสามารถรู้แจ้งอริยสัจธรรมเป็นพระโสดาบันบุคคล และเมื่อเป็นพระโสดาบันบุคคลแล้ว เมื่อเกิดในภูมิอื่นที่เป็นสุคติภูมิ ก็ถึงความเป็นพระอรหันต์ได้ เพราะว่าผู้ที่เป็นพระอรหันต์บุคคลจะไม่เกิดในอบายภูมิเลย

ถ. พระอรหันต์ยังมีความคิดปรุงแต่งสังขารหรือเปล่า

ส. พระอรหันต์มีใจใหม่ มี เห็นใหม่ เห็น เห็นแล้วคิดใหม่

ถ. และมีปรุงแต่งในทางอกุศลหรือเปล่า

ส. ไม่มีเลย ที่เป็นพระอรหันต์ก็เพราะดับกิเลสหมดเป็นสมุจเฉท กิเลสทุกชั้นไม่เกิดอีกเลย

ถ. ทางกุศล ท่านปรุงแต่งหรือเปล่า

ส. พระอรหันต์ดับทั้งกุศลและอกุศล เพราะถ้ายังเป็นกุศลอยู่ ก็ยังเป็นกรรมที่จะทำให้วิบากจิตเกิดขึ้น ยังไม่ชื่อว่าดับทุกข์ เพราะฉะนั้น พระอรหันต์เมื่อดับกิเลสแล้ว ก็ดับกรรมทั้งกุศลกรรมและอกุศลกรรม ไม่มีเลย จิตของพระอรหันต์จึงเป็นวิบากจิตและกิริยาจิต เพียง ๒ ชาติเท่านั้น

ไม่มีใครปฏิเสธเลยในเรื่องของโลภะ เวลาที่กลุ่มรุมครอบงำจิตใจ แต่อาจจะไม่ได้พิจารณาว่า โลภะที่กลุ่มรุมครอบงำจิตใจนั้น ทำตนเองให้ลำบาก เพราะว่า เป็นชีวิตประจำวัน ซึ่งถ้าพิจารณาจะเห็นได้ว่า ความลำบากทั้งหลายมาจากโลภะทั้งสิ้น ตั้งแต่ลืมตาตื่นจนหลับ เริ่มตั้งแต่เช้า การบำรุงรักษาร่างกาย ตั้งแต่ตื่น บำรุงผิวด้วยสบู่หรือด้วยเครื่องบำรุงต่าง ๆ บำรุงผม บำรุงรักษาส่วนต่าง ๆ ของร่างกายทั้งเช้าถึงค่ำ คิดดู ทำตัวให้ลำบากไหม ถ้าไม่ทำอย่างนั้นย่อมสบายกว่า



ใช้ใหม่ แต่เมื่อมีโรคภัยย่อมพอใจที่จะกระทำ ซึ่งในขณะที่กระทำอย่างนั้นก็ไม่ทราบว่าจะแท้จริงแล้วถ้าไม่ทำเสียได้จะไม่ลำบาก แต่เพราะมีความพอใจยึดมั่นในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโณภุชัพพะ จึงกระทำด้วยความพอใจ โดยไม่เห็นว่าเป็นการทำตนให้ลำบาก

บางท่านต้องการใส่เสื้อใหม่ตอนเช้า ก็เย็บเสื้อใหม่ตลอดคืน นี่เป็นการทำตนให้ลำบากหรือเปล่า ซึ่งในขณะที่นั้นก็ได้คิดเลยว่า กำลังลำบากด้วยโรคภัย เป็นการแสวงหาทุกข์โดยรอบจริง ๆ ไม่ว่าจะเป็นทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ และบางทีก็ไม่ได้ทำความลำบากให้เฉพาะตัวเอง ถ้าเสื้อไม่สวย เย็บไม่ดี ต้องเลาะ ต้องแก้ ก็ต้องหาคนช่วยเป็นเวลานานทีเดียว นี่ลำบากไหม ก็เป็นชีวิตประจำวันจนมองไม่เห็นว่าเป็นโรคภัยทำให้ตนเองลำบาก และทำให้คนอื่นลำบากด้วย

สำหรับทางหู ถ้าจะพิจารณาก็ตลอดหมด ไม่ว่าจะเป็นทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย บางท่านที่ติดในเสียงเพราะ ๆ ก็ต้องลำบากในการหาซื้อเสียง ไม่ว่าจะเป็นตลับเทป หรือว่าแผ่นเสียง บางคนก็หัดดีด สี ดี เป่า หัดร้องรำทำเพลง ลำบากไหมในขณะที่นั้น ดูเหมือนไม่ลำบาก ซึ่งความจริงถ้าไม่ทำอย่างนั้นย่อมสบายกว่ามาก แต่เมื่อมีความพอใจ จึงไม่รู้ว่าจะขณะนั้นกำลังทำตัวให้ลำบาก

บางท่านชอบดอกไม้หอม ๆ ในบ้าน ก็ลำบากเพียวหาซื้อดอกไม้หอม ๆ มาปลูก ต้องเสาะแสวงหา บางครั้งก็ด้วยความยากลำบากจริง ๆ นอกจากนั้น แม้แต่อาหารบางชนิดก็ยังต้องอบกลิ่นด้วย ซึ่งถ้าไม่อบกลิ่น รสก็ยังคงเหมือนเดิม อร่อยอย่างเดิม แต่ก็ยังไม่เป็นที่พอใจ ยังต้องลำบากที่จะต้องอบกลิ่นให้หอมขึ้นด้วย

นำพิจารณาจริง ๆ ว่า ในวันหนึ่ง ๆ ถ้าตัดสิ่งทีกระทำด้วยโรคภัย ไม่ให้ลำบาก จนเกินไป ชีวิตก็ย่อมสะดวกสบายมากขึ้น

สำหรับทางลิ้น ก็เป็นเรื่องธรรมดาที่เห็นกันอยู่ว่า กว่าอาหารแต่ละมื้อจะเสร็จลงไปได้ด้วยรสที่กลมกล่อม ก็ต้องปรุงอย่างประณีต และก็เติมรสแล้ว เติมรสอีก คลุกแล้วคลุกอีก บางครั้งก็ต้องถึงกับอุ่นแล้วอุ่นอีก



นี่ก็เป็นเรื่องของตา หู จมูก ลิ้น กาย

สำหรับทางวาจา ก็มีเรื่องลำบากหลายเรื่องเหมือนกันสำหรับบางท่าน เช่น พูดคำหลอกลวงคนอื่น ในขณะนั้นก็ลำบากแล้ว ไซ้ใหม่ เพราะถ้าไม่ทำอย่างนั้น ก็ยอมไม่ลำบาก หรือบางท่านก็ถึงกับใช้คนอื่นให้ไปว่าคนที่ตนไม่พอใจ นี่เป็นชีวิตประจำวันจริง ๆ ซึ่งทุกคนไม่สามารถดับโลภะได้ถ้าไม่ใช่เป็นพระอรหันต์บุคคล ตามลำดับขั้น และโลภะในชีวิตประจำวันก็ยิ่งต่างออกไปเป็น ๒ ลักษณะ คือ สมโลภะ ๑ และวิสมโลภะ ๑

อรรถกถา อังคุตตรนิกาย ติกนิบาต พราหมณวรรคที่ ๑ ปโลกสูตร
ข้อ ๔๙๖ มีข้อความอธิบายความต่างกันของโลภะ ซึ่งทุกคนมีเป็นปกติ ในชีวิตประจำวัน

บทว่า อหัมมราครัตตา ความว่า ราคะเป็นอธรรมโดยส่วนตัวเท่านั้น

คือ จะว่าโลภะดี เป็นไปไม่ได้เลย สำหรับคนที่ไม่รู้ลักษณะของสภาพธรรม ตามความเป็นจริง เป็นที่เข้าใจอยู่ว่า ทุกคนในโลกนี้จะมีชีวิตอยู่ต่อไปในสังสารวัฏฏ์ ไม่ได้ถ้าปราศจากโลภะ แต่ถึงอย่างไรก็ตาม โดยลักษณะสภาพแท้จริงของโลภะ เป็นอธรรม คือ ไม่ใช่ธรรมฝ่ายดีโดยส่วนตัวเท่านั้น

ข้อความอธิบายต่อไปมีว่า

แต่ราคะที่เกิดในบริวารของตน ไม่ทรงหมายเอาว่าเป็นอธรรมราคะ ราคะ ที่เกิดขึ้นในบริวารของคนอื่น จึงทรงประสงค์เอาว่าเป็นอธรรมราคะ

คือ ยังแบ่งความพอใจว่า ถ้าพอใจในสมบัติของตนไม่ใช่อธรรม แต่ถ้า เกิดความยินดีพอใจในบริวารหรือสมบัติของคนอื่น จึงทรงประสงค์เอาว่าเป็น อธรรมราคะ เพราะฉะนั้น ทุกคนทราบว่ วันนี้มีอธรรมราคะหรือเปล่า ถ้าเป็นความ พอดีเฉพาะในสิ่งของ ๆ ตน ไม่ใช่อธรรมราคะ แต่ถ้าต้องการของของคนอื่นในขณะใด ขณะนั้นเป็นอธรรมราคะ

ข้อความต่อไปอธิบายว่า



บอกว่า วิสมโลกาภิภูตา ความว่า ขึ้นชื่อว่าโลภะ จะมีเวลาสม่ำเสมอไม่มี โลภะนี้ไม่สม่ำเสมอโดยส่วนเดียวเท่านั้น

ยากที่จะเป็นผู้ตรง เพราะว่าโลภะเป็นอกุศลธรรม จึงต้องเอียง ไม่ตรง ในขณะที่โลภะเกิด สังเกตดูได้ คนที่เป็นที่รักทำผิด ไม่เป็นไร ช่วยเหลือกัน แก้ไขได้ แต่ว่าเวลาคนที่ชัง ไม่ชอบ ทำผิด ไม่ได้แล้ว ไขใหม่ ไม่แม้แต่ที่จะอภัยให้ เพราะฉะนั้น อกุศลธรรมทั้งหลายไม่ทำให้เป็นผู้ที่ตรง

แต่ว่าเมื่อเกิดขึ้นในวัตถุที่ตนหวงแหน (คือ วัตถุที่เป็นสมบัติของตน) ชื่อว่า สมโลภะ ที่เกิดขึ้นในวัตถุที่ผู้อื่นหวงแหนเท่านั้น (คือ ในสมบัติของผู้อื่น) ทรงประสงค์ เอาว่าวิสมโลภะ

เพราะฉะนั้น ไหน ๆ ก็ไม่สามารถหลีกเลี่ยงโลภะ ก็ควรที่จะเป็นสมโลภะ คือ หวงแหนในทรัพย์สมบัติของตน มีความพอใจยินดีในสิ่งที่เป็นของของตน ไม่ควรเป็น วิสมโลภะ คือ เกิดความพอใจในสมบัติของคนอื่น

ถ. การอาบน้ำ ถูตัว การทำให้อาหารอร่อย ไม่ทราบเป็นโลภะหรือไม่

ส. ขณะใดไม่ใช่กุศลจิต ขณะนั้นต้องเป็นอกุศลจิต เมื่อไม่ใช่ พระอรหันต์ ขณะใดที่ไม่เป็นไปในทาน ไม่เป็นไปในศีล ไม่เป็นไปในสมณะ ความสงบ ของจิต ไม่เป็นไปในการเจริญสติปัฏฐาน ต้องเป็นอกุศล โดยไม่รู้ตัวใช่ไหมว่า เป็นโลภะแล้ว มีความต้องการเกิดขึ้นขณะใด ขณะนั้นเป็นโลภะ ไม่ใช่มีการสละ หรือ การไม่เห็นแก่ตัว

ถ. ถ้าเราไม่อาบน้ำหลาย ๆ วัน แต่เราอยากให้มีความรู้สึกสบายขึ้น ก็อาบน้ำ จะเป็นโลภะด้วยไหม

ส. อยากจะอาบน้ำให้สบายขึ้น ให้สบายขึ้นเป็นโลภะไหม ต้องการที่จะให้ สบาย เป็นโลภะไหม ความต้องการแม้เพียงเล็กน้อยนิดหน่อยก็เป็นโลภะ เมื่อ ตื่นมาแล้วอยากจะอาบน้ำ ต้องการที่จะกระทำการสิ่งหนึ่งสิ่งใด ขณะนั้นโลภะทั้งนั้น

เพราะฉะนั้น การละโลภะเป็นเรื่องที่ละเอียด และเป็นเรื่องที่ยาก การที่จะดับ กิเลสทั้งหมด ไม่ใช่ว่าจะดับได้โดยรวดเร็ว



สำหรับผู้ที่ไม่รู้จักโลภะ ก็คิดว่าจะละโลภะได้ง่าย ๆ แต่ผู้ที่จะเห็นโลภะตามความเป็นจริงรู้ว่า เมื่อตื่น ก็โลภะตื่น

ถ. ไม่ได้อาบน้ำเลย ไม่มีโลภะ เวลาทานอาหารก็ไม่ต้องใช้น้ำปลา หรืออะไร กินไปเลย อย่างจับสัตว์ได้ก็กินไปเลย

สุ. หมายความว่าถึงคนที่ไม่อาบน้ำ และไม่ปรุงอาหาร ได้อาหารมาอย่างไร ก็บริโภคอย่างนั้น จะมีโลภะหรือเปล่า ใช่ไหม

ขณะที่ไม่เป็นกุศลจิต ไม่ใช่ทาน ไม่ใช่ศีล ไม่ใช่สมณะ ไม่ใช่วิปัสสนา ขณะนั้นเป็นอกุศลประเภทหนึ่งประเภทใด คือ ถ้าจิตใจในขณะนั้นไม่ชุ่มเคื่อง ไม่โกรธ ไม่หยาบกระด้าง ขณะนั้นก็จะเป็นโลภมูลจิต ถ้าขณะนั้นไม่ใช่โมหมูลจิต

ให้ทราบว่า ขณะใดที่ไม่เป็นกุศล ขณะนั้นเป็นอกุศล ถ้าไม่กล่าวถึงวิบากจิต และกิริยาจิต ไม่สงสัยแล้วใช่ไหม ตื่นขึ้นมาอยากทำอะไร นั่นละโลภะตลอดหมด

มีท่านผู้ฟังท่านหนึ่ง บางวาระกุศลจิตของท่านก็เกิดมาก ชะมักเขม้นในการทำกุศล แต่บางวาระท่านก็มีเรื่องที่เป็นอกุศลมาก ท่านก็พิจารณาเห็นว่า กุศลนั้นช่างเกิดยากจริง ๆ บางวาระมีเหตุปัจจัยที่กุศลจิตจะเกิดมาก กุศลจิตก็เกิด แต่ก็ไม่ใช่ตลอดไป เพราะว่าวาระอื่นก็มีเหตุปัจจัยของอกุศลที่จะเกิดอย่างมาก

เพราะฉะนั้น ทุกท่านจะพิจารณาเห็นได้ว่า ทั้ง ๆ ที่รู้ว่ากุศลคืออะไร และอกุศลคืออะไร กุศลก็เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย อกุศลก็เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย ทั้ง ๆ ที่รู้ว่าเป็นอกุศล ก็ยังตามอกุศล ไม่ได้อยู่ในอำนาจบังคับบัญชาของใครเลย แล้วแต่ว่าขณะใดโยนิโสมนสิการเกิดขึ้น ขณะนั้นก็จะเป็นกุศล มีการพิจารณาสภาพธรรมอย่างถูกต้องแยกกายขณะใด ขณะนั้นก็จะเป็นปัจจัยให้กุศลจิตเกิด

ระยะนี้มีผู้ถามบ่อย ๆ ในเรื่องของโยนิโสมนสิการ แต่ตามความเป็นจริง ถ้าไม่เข้าใจลักษณะของสภาพธรรม จะไม่สามารถรู้ได้ในความหมายของโยนิโสมนสิการ เพราะว่าโดยศัพท์ แปลได้ แต่ไม่ทราบว่าขณะไหนเป็นโยนิโสมนสิการ และขณะไหนไม่เป็นโยนิโสมนสิการ จึงทำให้ดูเหมือนกับค้นหากันใหญ่ ถามกันว่าอย่างนี้เป็นโยนิโสมนสิการหรือเปล่า อย่างนั้นเป็นโยนิโสมนสิการหรือเปล่า



แต่ตามความเป็นจริง ขณะใดที่กุศลจิตเกิด ขณะนั้นเป็นโยนิโสมนสิการ ขณะใดที่อกุศลจิตเกิด ขณะนั้นก็เป็นอโยนิโสมนสิการ ไม่ใช่ว่าใครจะทำโยนิโส หรือใครจะใช้โยนิโส เพราะว่าสภาพธรรมทั้งโยนิโสมนสิการและอโยนิโสมนสิการ ต้องเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย

อย่างท่านที่ได้ฟังพระธรรมที่เป็นประโยชน์ ทำให้พิจารณาธรรมด้วยความถูกต้องได้ บางท่านมีเรื่องที่จะทำให้เกิดความขุ่นเคืองไม่พอใจ แต่เมื่อระลึกถึงพระธรรม ขณะนั้นจิตสงบ เพราะฉะนั้น ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ขณะที่ระลึกถึงพระธรรมด้วยความถูกต้อง ด้วยความแยบคาย และไม่เกิดอกุศล ขณะนั้นเป็นโยนิโสมนสิการ ไม่ต้องไปค้นหาที่ไหนอีก แต่วันหนึ่ง ๆ เดี่ยวเป็นกุศล เดี่ยวเป็นอกุศล เพราะฉะนั้น ขณะใดที่เป็นกุศลเกิดขึ้น ไม่โกรธ หรือไม่มีความคิดในทางที่ไม่ดีต่าง ๆ ขณะนั้นให้ทราบว่า เป็นโยนิโสมนสิการ

เคยไหมที่กำลังจะโกรธและนึกขึ้นได้ นึกถึงพระธรรม นึกถึงความไม่มีประโยชน์ของความโกรธ ขณะนั้นให้ทราบว่า ที่ไม่โกรธนั้น เป็นกุศลจิตและเป็นโยนิโสมนสิการ แต่ขณะที่กำลังจะโกรธ และยังโกรธ ระลึกเท่าไรก็ยังโกรธ ก็ให้ทราบว่า ขณะนั้นเป็นอโยนิโสมนสิการ ไม่มีใครจะไปบังคับ หรือไปทำโยนิโสมนสิการได้ ทั้ง ๆ ที่รู้ว่าไม่ดี แต่เมื่อมีปัจจัยที่จะเกิดโกรธขึ้น ความโกรธที่เกิดขึ้น ก็เพราะอโยนิโสมนสิการ





๑๕๙๓

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๑ ธันวาคม ๒๕๒๙



มีท่านผู้ฟังท่านหนึ่งศึกษาปริยัติ ท่านศึกษาพระอภิธรรม แต่ท่านไม่เข้าใจ ท่านสับสน เพราะว่าเป็นการศึกษาเรื่องชื่อทั้งหมด คำภาษาบาลี เวลาที่มีคนถาม ท่านก็ตอบได้ แต่วันหนึ่ง ๆ ท่านก็คิดเรื่องต่าง ๆ ที่วุ่นวายใจอยู่เรื่อย ๆ ทำให้ท่านเกิดความสงสัยขึ้นมาว่า ในเมื่อท่านก็ศึกษาปริยัติ ศึกษาพระธรรมแล้ว ทำไมไม่ได้ประโยชน์ นอกจากจะรู้ชื่อต่าง ๆ เท่านั้น แต่ภายหลังเมื่อท่านได้ฟังเรื่องจุดประสงค์ของการศึกษาพระธรรมแล้ว ท่านก็รู้ว่า ที่เรียนปริยัติมาแล้วนั้น อยู่ในหนังสือเท่านั้นจริง ๆ ไม่ได้ออกมานอกตำราเรียนเลย ไม่ว่าจะเป็นจิตที่ดวง กิเลส ล้วนแล้วแต่อยู่ในหนังสือทั้งหมด ยังไม่ได้ออกมาศึกษา ยังไม่ได้ออกจากตำรามาพิจารณา ลักษณะของสภาพธรรมที่เป็นจิต เจตสิก รูป ในชีวิตจริง ๆ ในชีวิตประจำวัน ในขณะนี้ จึงทำให้ท่านงงและสับสน

แต่ภายหลังเมื่อทราบจุดประสงค์ของการศึกษาพระธรรมแล้ว ท่านก็รู้ว่า ประโยชน์ที่แท้จริงของการศึกษาพระธรรม คือ เพื่อรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏข้างนอกหนังสือ อย่าไปเก็บไว้เฉพาะในหนังสือที่เป็นบรรทัด เป็นหน้าต่าง ๆ เป็นปริเฉทต่าง ๆ แต่จะต้องศึกษาในลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ ไม่ใช่เป็นการรู้คำ หรือรู้ชื่อในหนังสือเท่านั้น

เพราะฉะนั้น เมื่อมีจุดประสงค์ที่จะเข้าใจในลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ ก็ไม่มุ่งที่จะเพียงแต่รู้ชื่อภาษาบาลียาว ๆ หรือยาก ๆ แต่ต้องเข้าใจในอรรถว่า คำนั้นหมายความว่าสิ่งที่กำลังปรากฏในขณะนี้อย่างไร แม้แต่โยนิโสมนสิการ คือ ขณะไหน ขณะที่กำลังฟังนี้เอง และเข้าใจ ก็โยนิโสมนสิการแล้ว และที่สงสัยว่า นั่นเป็นโยนิโสหรือเปล่า นี่เป็นโยนิโสหรือเปล่า ก็เป็นเรื่องของในหนังสือหรือในตำรา



แต่ในขณะนี้เองที่กุศลจิตเกิด และกำลังพิจารณา กำลังเข้าใจ ขณะนั้นไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล แต่เป็นกุศลจิต จึงเป็นโยนิโสมนสิการ

และมีท่านผู้ฟังอีก ๒ ท่าน ซึ่งต่างกับท่านผู้ฟังท่านนี้ ซึ่งเมื่อได้ทราบชีวิตของแต่ละท่านแล้ว จะเห็นได้ว่า ผู้ที่สนใจในธรรมและศึกษาธรรม มีชีวิตและมีความคิดเห็นต่าง ๆ กัน อย่าง ๒ ท่านนี้ ท่านมาฟังการบรรยายธรรมที่นี้ แต่ท่านชวนกันสัญญากันว่า จะไม่เรียน จะฟังอย่างเดียวเท่านั้น คือ จะไม่ยอมเรียนอย่างที่เราเรียนกัน แต่เมื่อได้ฟังไป พิจารณาไป และค่อย ๆ เข้าใจขึ้น ๆ ท่านก็สามารถเข้าใจสิ่งที่ได้ฟังเพิ่มขึ้น ซึ่งแต่ก่อนนี้ท่านเข้าใจว่า การเรียนปริยัตินั้นจะต้องคร่ำเคร่งศึกษาเฉพาะในตำราอย่างเดียว ซึ่งเป็นความเข้าใจที่ไม่ถูกต้อง

การฟังพระธรรมเรื่องของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ จะโดยนัยใด ๆ ก็ตาม เพื่อให้เกิดความเข้าใจ และเมื่อเข้าใจแล้ว นั่นคือปริยัติ ขณะใดที่สติปัฏฐานไม่เกิด ไม่ระลึกลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ ขณะนั้นคือกำลังศึกษาปริยัติ

และขณะที่เป็นการปฏิบัติ คือ แม้ในขณะที่กำลังฟัง ในขณะนี้เอง สติก็จะระลึกลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏที่ละลักษณะได้ เสียงก็มี ได้ยินก็มี คิดก็มี เห็นก็มี เข้าใจก็มี เป็นสภาพธรรมแต่ละอย่างซึ่งสติสามารถระลึกรู้ลักษณะของสิ่งที่มีจริง ที่กำลังปรากฏในขณะนั้นได้

บางท่านยังสงสัยเรื่องของสติปัฏฐานว่า สติปัฏฐานมีลักษณะอย่างไร และเกิดขึ้นเมื่อไร ก็ขอให้ทราบว่า สภาพธรรมทั้งหมดไม่ใช่ตัวตน นี่เป็นสิ่งที่ลืมไม่ได้เลย ไม่ว่าจะอยู่ที่ไหน จะนั่ง จะนอน จะยืน จะเดิน จะเห็น จะได้ยิน จะคิดนึก ล้วนไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน เป็นสภาพธรรมแต่ละอย่าง ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ

เพราะฉะนั้น สติปัฏฐานไม่ใช่อื่นไกลเลย เป็นขณะที่ระลึกรับรู้ลักษณะของสิ่งที่กำลังปรากฏในขณะนี้ อย่างแข็ง ตั้งแต่เข้ากระทบมาโดยตลอด ตั้งแต่ตื่นกระทบแข็งแล้ว ไข้ไหม ทางกายทวาร รู้สึกตัวก็แข็งแล้ว หยิบ จับ ไม่ว่าจะ



ผ้าห่ม ที่นอน หมอน มุ้ง ถ้วย จาน ชาม แปรงสีฟัน ช้อนส้อม กระจาด สมุด
ทุกสิ่งทุกอย่างล้วนเป็นสิ่งทีกระทบสัมผัสแล้วแข็ง แต่สติไม่ได้ระลึก

เพราะฉะนั้น สติปัฏฐาน คือ ขณะทีระลึกตรึงลักษณะของสิ่งทีมีจริงตามปกติ
ตามธรรมดา และเริ่มพิจารณาเพื่อทีจะรู้ลักษณะทีไม่ใช่ตัวตน โดยลักษณะนัน
เป็นเพียงแข็ง ไม่ใช่ลักษณะอื่น ไม่ใช่กลิ่น ไม่ใช่เสียง ไม่ใช่รส และขณะทีแข็งปรากฏ
สภาพทีกำลังรู้แข็งนันก็ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล จนกว่าจะหมดความ
เป็นเรา

นี่คือสิ่งทีจะต้องอบรมเจริญไปจากชาติหนึ่งสู่อีกชาติหนึ่ง ๆ จนกว่าจะ
ประจักษ์แจ้งในสภาพธรรมทีไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล

เมื่อเข้าใจเรื่องของการศึกษาธรรมซึ่งเป็นปริยัติ การปฏิบัติคงจะไม่ต้อง
เดือดร้อนใจว่า เป็นผู้ทีศึกษาน้อย ไม่ได้ศึกษาตามตำรามากอย่างท่านผู้อื่น แต่
เป็นผู้ทีเข้าใจลักษณะสภาพธรรมเพิ่มขึ้นได้ ซึ่งข้อความในพระไตรปิฎกได้มีผู้ทีทูลถาม
พระผู้มีพระภาคว่า บุคคลใดเป็นพหูสูต คือ ผู้ทีศึกษามาก

อังคตตนิทาย จตุกนิบาท โยธาชีวรกร ขั๑๘๖ มีข้อความว่า

ครั้งนันแล ภิกษุรูปหนึ่งเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงทีประทับ ถวายบังคม
พระผู้มีพระภาคแล้วนั้ ณ ทีควรส่วนข้างหนึ่ง ครันแล้วได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ โลกอันอะโรหนอแลนำไป โลกอันอะไรชักมา และ
บุคคลย่อมลุ่มอำนาจของอะไรทีบังเกิดขึ้นแล้ว

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดีละ ดีละ ภิกษุ ปัญญาของเธอหลักแหลม ปฏิภาณของเธอดีจริง ปริพุจฉา
ของเธอเข้าที เธอถามอย่างนีว่ โลกอันอะโรหนอแลนำไป โลกอันอะไรชักมา และ
บุคคลย่อมลุ่มอำนาจของอะไรทีบังเกิดขึ้นแล้ว ดังนี้หรือ

ภิกษุกราบทูลว่า

อย่างนัน พระเจ้าข้า

สิ่งทีเป็นใหญ่ทีสำคัญที่สุด ซึ่งชักนำให้กระทำทุกสิ่งทุกอย่างนันคืออะไร



พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร ภิกษุ โลกอันจิตแล่นนำไป อันจิตชักมา และบุคคลย่อมลุ่มลุ่มอำนาจของจิต
ที่บังเกิดขึ้นแล้ว

เวลาที่กล่าวว่า ใครดี ใครชั่ว เพราะอะไร ก็เพราะจิตดีหรือจิตชั่ว ถ้าจิตดี
ก็กล่าวว่า บุคคลนั้นเป็นคนดี เพราะว่ากายก็ดี วาจาดีก็ตามจิตที่ดี แต่ถ้าจิตไม่ดี
จะกล่าวว่าคนนั้นดีได้ไหม ก็ไม่ได้ เพราะฉะนั้น การเป็นบุคคลใด ย่อมต้องแล้วแต่จิต
และบุคคลย่อมลุ่มลุ่มอำนาจของจิตที่บังเกิดขึ้นแล้ว

ภิกษุ นั้นขึ้นชมอนุโมทนาภาสิตของพระผู้มีพระภาคว่า

ดีแล้วพระเจ้าข้า

แล้วได้ทูลถามปัญหาขึ้นไปถึงว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ที่เรียกว่า บุคคลเป็นพหูสูต เป็นผู้ทรงธรรม เป็นพหูสูต
เป็นผู้ทรงธรรม ดังนี้ ด้วยเหตุเพียงเท่าไรหนอแล บุคคลจึงเป็นพหูสูต เป็นผู้
ทรงธรรม

บางท่านอาจจะคิดว่า ท่านอายุมากแล้วจึงได้มาศึกษาพระธรรม ซึ่งคงจะ
ศึกษาพระธรรมได้เพียงเล็กน้อย ไม่เป็นพหูสูต แต่การเป็นพหูสูตไม่ใช่เพียงฟังเรื่องชื่อ
หรือว่าศึกษาเรื่องชื่อ แต่ต้องเป็นการเข้าใจลักษณะของสภาพธรรมตามที่ได้ฟังและ
พิจารณาโดยถูกต้อง

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดีละ ดีละ ภิกษุ ปัญญาของเธอหลักแหลม ปฏิภาณของเธอดีจริง ปริปัญญา
ของเธอเข้าที่ เธอถามอย่างนี้ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ที่เรียกว่า บุคคลเป็นพหูสูต
เป็นผู้ทรงธรรม เป็นพหูสูต เป็นผู้ทรงธรรม ดังนี้ ด้วยเหตุเพียงเท่าไรหนอแล บุคคล
จึงเป็นพหูสูต เป็นผู้ทรงธรรม ดังนี้หรือ

ภิกษุกราบทูลว่า

อย่างนั้น พระเจ้าข้า

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า



ดูกร ภิกษุ เราแสดงธรรมเป็นอันมาก คือ สุตตะ เคยยะ เวຍยากรณะ คาถา อุทาน อิติวุตตกะ ชาตกะ อัပ္พุตธรรม เวทัลละ ถ้าแม้ภิกษุรู้ทั่วถึงอรรถรู้ทั่วถึงธรรมแห่งคาถา ๔ บาทแล้ว เป็นผู้ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรมไซ้ ก็ควรเรียกว่า เป็นพหูสูต เป็นผู้ทรงธรรม

เพราะฉะนั้น จะต้องรู้ทั่วถึงอรรถของธรรมที่ได้ฟังด้วยการปฏิบัติตาม จึงจะเป็นพหูสูต มิฉะนั้นไม่ถือว่าเป็นพหูสูต

แม้แต่เพียงอรรถของคำว่า อนัตตา คำเดียว ครอบคลุมพระธรรมทั้งหมด ทั้ง ๓ ปิฎก ทุกโลก เพราะว่าไม่มีสัตว์ ไม่มีบุคคล ไม่มีตัวตนเลย เพราะฉะนั้น ถ้าเข้าถึงอรรถความหมายของอนัตตาจริง ๆ ในขณะที่กำลังเห็น ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน เป็นอนัตตาอย่างไร

เมื่อได้ฟังเรื่องของการเห็นและปัจจัยที่ทำให้เกิดการเห็น ก็จะสามารถรู้ถึงความ เป็นอนัตตาของเห็นในขณะนี้ได้ แต่โดยขั้นของการฟังและเข้าใจ ซึ่งยังไม่พอ จะต้อง โดยการปฏิบัติอบรมเจริญปัญญาที่จะรู้ในอรรถนั้นได้จริง ๆ ว่า แม้ในขณะที่กำลัง ปรากฏทางตา ก็ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน

ด้วยเหตุนี้ ไม่ใช่เพียงการเรียนเรื่องชื่อ แต่ต้องเป็นการเข้าใจและ ประพฤติปฏิบัติให้เข้าถึงอรรถของพระธรรมที่ทรงแสดงจริง ๆ มิฉะนั้นก็ไม่ถือว่าเป็นพหูสูต

ภิกษุนั้นขึ้นชมอนุโมทนาภาสิตของพระผู้มีพระภาคว่า

ดีแล้วพระเจ้าข้า

แล้วได้ทูลถามปัญหายิ่งขึ้นไปว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ที่เรียกว่า บุคคลผู้สดับมีปัญญาชำแรกกิเลส ผู้สดับ มีปัญญาชำแรกกิเลส ดังนี้ ด้วยเหตุเพียงเท่าไรหนอแล บุคคลจึงเป็นผู้สดับ มีปัญญาชำแรกกิเลส

นี่พูดถึงเรื่องของการดับกิเลสแล้ว

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า



ดีละ ดีละ ภิกษุ ปัญญาของเธอหลักแหลม ปฏิภาณของเธอดีจริง บริบูรณ์ของเธอเข้าที่ เธอถามอย่างนี้ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ที่เรียกว่าบุคคลผู้สดับ มีปัญญาชำแรกกิเลส ผู้สดับมีปัญญาชำแรกกิเลส ดังนี้ ด้วยเหตุเพียงเท่าไรหนอแล บุคคลจึงเป็นผู้สดับมีปัญญาชำแรกกิเลส ดังนี้หรือ

ภิกษุกราบทูลว่า

อย่างนั้น พระเจ้าข้า

มาถึงอีกจุดประสงค์หนึ่งของการฟังให้เข้าใจและประพฤติปฏิบัติตาม คือ ถึงการดับกิเลสด้วย ซึ่งจุดประสงค์สูงสุดของการฟังพระธรรม ไม่ใช่เพียงการฟังเฉย ๆ แต่จะต้องให้ถึงบรรลุดุจดังยอด คือ การดับกิเลสเป็นสมุจเฉท แต่ถ้าไม่อาศัยการฟัง พระธรรมจะไม่มีโอกาสที่จะดับกิเลสเลย เพราะฉะนั้น ควรจะทราบ ว่า ฟังทำไม พิจารณาธรรมทำไม ระวังรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏทำไม ก็เพื่อการดับกิเลส

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร ภิกษุ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ได้สดับว่า นี่ทุกข์ และเห็นแจ้งแทงตลอด เนื้อความแห่งคำที่สดับนั้นด้วยปัญญา ได้สดับว่า นี่ทุกข์สมุทัย และได้เห็นแจ้งแทงตลอดเนื้อความแห่งคำที่สดับนั้นด้วยปัญญา ได้สดับว่า นี่ทุกข์นิโรธ และเห็นแจ้งแทงตลอดเนื้อความแห่งคำที่สดับนั้นด้วยปัญญา ได้สดับว่า นี่ทุกข์นิโรธคามินี-ปฏิบัติ และเห็นแจ้งแทงตลอดเนื้อความแห่งคำที่สดับนั้นด้วยปัญญา ดูกร ภิกษุ บุคคลเป็นผู้สดับมีปัญญาชำแรกกิเลสอย่างนี้แล

ท่านที่ยังไม่ทราบว่าตื่นขึ้นมาก็เป็นโลภะแล้ว ก็จะได้เห็นว่า ยังจะต้องพิจารณาให้เข้าใจจริง ๆ ตามที่พระผู้มีพระภาคตรัสว่า นี่ทุกข์สมุทัย และได้เห็นแจ้งแทงตลอดเนื้อความแห่งคำที่ได้สดับนั้นด้วยปัญญา

ทุกข์สมุทัย เมื่อไร ตั้งแต่ตื่น เห็นโดยสติระลึก ไม่ใช่ทำอย่างอื่นที่จะทำให้โลภะไม่เกิด เพราะว่าเป็นไปไม่ได้เลยที่จะไม่มีโลภะ ในเมื่อยังไม่ได้ดับโลภะ ต้องเห็น



โลกะก่อน ตื่นขึ้นมาไม่เคยเห็นโลกะเลย แต่ต่อจากนี้ไป ตื่นแล้วเห็นโลกะ ถูกไหม และควรเห็นไหม

ทันทีที่มีการเคลื่อนไหวก็รู้แล้วว่า ขณะนั้นมีความต้องการ ไม่ใช่ทาน ไม่ใช่ศีล ไม่ใช่สมณะ ไม่ใช่สติปัฏฐานขณะใด ขณะนั้นเป็นความต้องการ แต่สติปัฏฐานสามารถที่จะเกิดต่างขณะ และระลึกลักษณะของความต้องการที่กำลังเคลื่อนไหวไปในขณะนั้นได้ และจะเห็นจริง ๆ ว่า มีแต่โลกะ ตามความเป็นจริง ซึ่งเป็นจิตตานุปัสสนาสติปัฏฐานหมวดแรก

ภิกษุที่นั่นขึ้นชมอนุโมทนาภาสิตของพระผู้มีพระภาคว่า

ดีแล้วพระเจ้าข้า

แล้วได้ทูลถามปัญหาขึ้นไปถึงว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ที่เรียกว่า บุคคลผู้เป็นบัณฑิตมีปัญญามาก ผู้เป็นบัณฑิตมีปัญญามาก ดังนี้ ด้วยเหตุเพียงเท่าไรหนอแล บุคคลจึงเป็นบัณฑิตมีปัญญามาก

ทุกคนอยากจะมีปัญญาและเป็นบัณฑิตกันทั้งนั้น แต่ต้องทราบว่าการที่จะเป็นบัณฑิตมีปัญญาจริง ๆ นั้น คืออย่างไร

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดีละ ดีละ ภิกษุ ปัญญาของเธอหลักแหลม ปฏิภาณของเธอดีจริง ปริพุจฉาของเธอเข้าที่ เธอถามอย่างนี้ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ที่เรียกว่าบุคคลผู้เป็นบัณฑิตมีปัญญามาก บุคคลผู้เป็นบัณฑิตมีปัญญามาก ดังนี้ ด้วยเหตุเพียงเท่าไรหนอแล บุคคลจึงเป็นบัณฑิตมีปัญญามาก ดังนี้หรือ

ภิกษุกราบทูลตอบว่า

อย่างนั้น พระเจ้าข้า

ใครที่จะเป็นบัณฑิต ควรจะพิจารณาข้อความต่อไปที่พระผู้มีพระภาคตรัส

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า



ดูกร ภิกษุ บุคคลผู้เป็นบัณฑิตมีปัญญามากในธรรมวินัยนี้ ย่อมไม่คิดเพื่อเบียดเบียนตน ย่อมไม่คิดเพื่อเบียดเบียนผู้อื่น ย่อมไม่คิดเพื่อเบียดเบียนตนและผู้อื่น เมื่อคิดย่อมคิดเพื่อเกื้อกูลแก่ตน เกื้อกูลแก่ผู้อื่น เกื้อกูลแก่ตนและผู้อื่น และเกื้อกูลแก่โลกทั้งหมดทีเดียว ดูกร ภิกษุ บุคคลเป็นบัณฑิตมีปัญญามากอย่างนี้แล

โดยอีกนัยหนึ่ง คือ ผู้ที่เป็นบัณฑิต เป็นผู้ที่เจริญกุศลทุกประการ จึงไม่เบียดเบียนตนเองและไม่เบียดเบียนบุคคลอื่น และเมื่อคิด คิดเพื่อเกื้อกูลแก่ตน เกื้อกูลแก่ผู้อื่น เกื้อกูลแก่ตนและผู้อื่น และเกื้อกูลแก่โลกทั้งหมดทีเดียว นั่นคือผู้ที่เป็นบัณฑิต

พิจารณาตนเองได้ ไซ้ใหม่ ได้ฟังพระธรรมมานานแล้ว ยังคิดเบียดเบียนตนและเบียดเบียนผู้อื่น หรือว่าคิดเกื้อกูลตนเองและเกื้อกูลผู้อื่น เกื้อกูลโลก

ขณะใดที่ขุนเคืองใจ ขณะนั้นเบียดเบียนตนและเบียดเบียนบุคคลอื่นด้วย แต่ขณะใดที่ไม่โกรธ ไม่หลง ในขณะนั้นก็เกื้อกูลตน เกื้อกูลผู้อื่น และเกื้อกูลแก่โลกทั้งหมดทีเดียว

มีพระภิกษุรูปหนึ่ง ท่านเขียนจดหมายมา ข้อความในจดหมายนั้นกล่าวว่า ท่านได้ฟังเรื่องแนวทางเจริญวิปัสสนา และท่านได้แสดงธรรมตามแนวทางนี้ และตามที่ท่านศึกษาในพระไตรปิฎก แต่มีผู้ถามท่านว่า ท่านปฏิบัติตามที่ท่านแสดงด้วยหรือเปล่า

นี่เป็นสิ่งที่ทำให้ท่านรู้สึกอึดอัดใจที่มีผู้ถามท่านว่า ท่านปฏิบัติได้ตามที่ท่านแสดงหรือเปล่า แต่ตามความเป็นจริงแล้ว ไม่มีข้อที่จะต้องอึดอัดใจเลย เพราะว่าทุกท่านนอกจากพระอรหันต์บุคคลเดียวเป็นผู้ที่กำลังปฏิบัติธรรม ไม่ใช่ว่าไม่ปฏิบัติ แม้แต่การฟัง ฟังเพื่ออะไร ฟังเพื่อให้เข้าใจ เข้าใจเพื่ออะไร ก็เพื่อปฏิบัติถูก

เพราะฉะนั้น ในการฟัง ก็เพื่อปฏิบัติธรรม และเมื่อฟังเข้าใจแล้ว ก็น้อมประพฤติปฏิบัติด้วย เพราะว่ายังไม่เป็นพระอรหันต์ตราบใด ตราบนั้นยังเป็นผู้ที่ปฏิบัติธรรมอยู่





๑๕๙๔

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๑ ธันวาคม ๒๕๒๙



ถ. เกื้อกูลตนเองและเกื้อกูลผู้อื่น เกื้อกูลโลก เป็นโลกะหรือเปล่า

ส. กุศลจิตต้องแยกออกจากอกุศลจิต ถ้าขณะใดที่เห็นแก่ตัว ขณะนั้นไม่ใช่กุศล ไม่ใช่การเกื้อกูลตนเอง ไม่ใช่การเกื้อกูลบุคคลอื่น

ต้องแยกกุศลจิตกับอกุศลจิต ต้องแยกอโลภเจตสิกกับโลภเจตสิก ถ้าโลภเจตสิกก็เป็นสภาพที่ติดข้อง มีความเห็นแก่ตัว ไม่บริจาค ไม่สละ ไม่กระทำสิ่งใดเพื่อประโยชน์สุขแก่คนอื่น แต่ในขณะที่เป็นอโลภเจตสิก เป็นธรรมฝ่ายดี ขณะนั้นเกื้อกูลตนเอง ไม่ทำตนเองให้เดือดร้อนในขณะที่คิดที่จะเกื้อกูลคนอื่น และไม่ทำคนอื่นให้เดือดร้อนด้วย

ถ. โยนิโสมนสิการกับปัญญา มีลักษณะหรือสภาพธรรมอย่างเดียวกันไหม

ส. มนสิการที่เป็นโยนิโสมนสิการที่ได้เคยกล่าวถึงแล้ว ตามข้อความในอรรถกถาแสดงว่า หมายถึงมนสิการเจตสิก อารัมมณมนสิการ ไม่ใช่ปัญญาเจตสิก เพราะว่าขณะใดที่กุศลจิตเกิด ขณะนั้นเป็นโยนิโสมนสิการ

และกุศลจิตมีถึง ๘ ประเภท หรือ ๘ ดวง ๔ ดวงเกิดร่วมกับปัญญา อีก ๔ ดวงไม่เกิดร่วมกับปัญญา เพราะฉะนั้น เวลาที่มหากุศลญาณวิปยุตต์เกิด ขณะนั้นเป็นกุศล ก็เป็นโยนิโสมนสิการ จึงเป็นกุศล

ถ. ถ้าฟังธรรมแล้วเข้าใจ ขณะนั้นก็โยนิโสมนสิการแล้ว ถ้าไม่มีปัญญาที่จะเข้าใจธรรมนั้น จะโยนิโสได้หรือ ลักษณะสภาพธรรมนั้นจะเกิดได้หรือ

ส. ไม่ใช่โยนิโสได้ ไม่มีใครโยนิโสได้ แต่ให้ทราบว่า ขณะใดที่เป็นอกุศล ขณะนั้นเป็นอโยนิโสมนสิการ ขณะใดที่เป็นกุศล ขณะนั้นเป็นโยนิโสมนสิการ ไม่ใช่ว่าจะไปโยนิโสได้



ถ. เข้าใจแล้วว่าโยนิโสไม่มีใครสามารถกระทำได้ แต่ลักษณะที่เข้าใจในการฟังธรรม หรือทำอะไรที่เป็นกุศล จากการสะสมมาได้กระทำในสิ่งที่เป็นกุศล ขณะนั้นไม่ถือว่าปัญญาที่จะทำในสิ่งที่เป็นกุศลหรือ

สุ. ปัญญาเจตสิก เป็นสภาพที่รู้แจ้งลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริง รู้ในเหตุในผล แต่มหากุศลมี ๘ ดวง แบ่งเป็น ๒ ประเภท คือ มหากุศลญาณวิปัสยุตต์ ไม่มีปัญญาเจตสิกเกิดร่วมด้วย ...

ถ. อย่างที่ถามว่า กรณีผู้ที่ไม่ได้สนใจหรือศึกษาพระธรรม ขณะที่ทำทาน ถูกต้อง หรือฟังธรรมแล้วเข้าใจ จะถือว่าผู้นั้นมีโยนิโสมนสิการไหม

สุ. โดยมากท่านผู้ฟังจะถามเรื่องจิตของคนอื่น ซึ่งไม่มีทางที่จะรู้ได้เลย แม้แต่จิตของตนเองจะบอกได้ใหม่ว่ากุศลจิตหรืออกุศลจิต ถ้าเป็นมหากุศลญาณวิปัสยุตต์ ต่างกันแล้วใช่ไหม มหากุศลญาณสัมปยุตต์ประกอบด้วยปัญญา ความเข้าใจในเหตุในผลของสภาพธรรม นี่เป็นมหากุศลญาณสัมปยุตต์ แต่ถึงแม้ว่าจะไม่ประกอบด้วยปัญญา เป็นมหากุศลญาณวิปัสยุตต์ก็มี

ท่านที่มาฟังพระธรรม แต่ไม่ได้ฟังด้วยความเคารพ เพราะฉะนั้น ขณะนั้นไม่ได้เข้าใจจริง ๆ แต่เพราะว่ามีศรัทธาที่จะมาฟัง และยังมีการฟัง แต่ถ้าฟังด้วยความเคารพก็หมายความว่ามีการตั้งใจ ซึ่งจะเห็นได้ว่า มหากุศลญาณวิปัสยุตต์ต่างกับ มหากุศลญาณสัมปยุตต์ และในระหว่างที่เป็นมหากุศลญาณวิปัสยุตต์นั่นเอง ก็อาจจะมียอกุศลจิตเกิดแทรกอีก เช่น เวลาได้ยินเสียงบางเสียง ขณะนั้นอาจจะไม่รู้ว่าเป็นอกุศลตามอารมณ์นั้นไปแล้วในขณะที่เสียงนั้นปรากฏ

เพราะฉะนั้น ถามเรื่องจิตของคนอื่น เป็นสิ่งที่เป็นไปไม่ได้เลยที่จะบอกว่า ขณะนี้จิตของผู้นั้นเป็นโยนิโสมนสิการ หรือว่าเป็นอโยนิโสมนสิการ

ผู้ที่รู้ได้ คือ ตนเอง เพราะจะเห็นการเกิดดับของจิตที่สลับและสืบทอดกัน อย่างรวดเร็วมาก จากกุศลเป็นอกุศลอย่างรวดเร็ว ในขณะที่กำลังฟัง มหากุศลญาณสัมปยุตต์บ้าง มหากุศลญาณวิปัสยุตต์บ้าง อกุศลจิตเกิดแทรกคั่นบ้าง แต่จะให้ตอบจิตของคนอื่น เป็นไปไม่ได้



ตามหลักที่ถูกต้อง คือ ขณะใดที่เป็นกุศล แต่ขณะนั้นทำไมจึงเป็นกุศล ในเมื่อทั้งวันเป็นอกุศลอยู่เรื่อย ๆ เพราะเหตุใดจึงเป็นกุศลเกิดขึ้นได้ ถ้าไม่ใช่ เพราะโยนิโสมนสิการ

พยายามจะค้น จะจับตัวโยนิโสมนสิการว่า เมื่อไร อย่างไร ขณะไหน แต่ให้ทราบว่า ขณะใดที่เป็นกุศล ขณะนั้นเป็นโยนิโสมนสิการ และกุศลมี ๘ ดวง เกิดร่วมกับปัญญา ๔ ดวง ไม่เกิดร่วมกับปัญญา ๔ ดวง ถ้าโยนิโสมนสิการเป็น ปัญญาเจตสิก จะมีมหากุศลญาณวิปยุตต์ได้ไหม

ถ. ที่อาจารย์กล่าวว่า บุคคลชวนชวายให้ตนเองเดือดร้อน เพราะว่า เราจะใส่เสื้อผ้าใหม่ในวันรุ่งขึ้นจึงทำการเย็บปักถักร้อย อย่างนี้ย่อมทำตนให้เดือดร้อน แต่ตามพุทธประสงค์ที่ว่า ไม่พึงตามเห็นว่าเป็นตัวตนของเรา กับคำว่า กระทำตนให้เดือดร้อน ตนทั้ง ๒ อย่างนี้ เป็นอันเดียวกันหรือเปล่า

ส. ถ้าไม่มีนาม ไม่มีรูป จะมีการยึดถือว่าเป็นตัวตนไหม

ถ. ก็ไม่มี

ส. เพราะฉะนั้น โดยปรมาัตถธรรมไม่มีตัวตน แต่ทราบใดที่ยังไม่รู้ในสภาพ ที่เป็นปรมาัตถธรรม ก็ยังยึดถือนามธรรมและรูปธรรมว่าเป็นตัวตน ใช่มั้ย

ถ. ตัวตนของเรา หรือว่าเป็นตัวตนของจิต หรือว่าเป็นตัวตนของรูปกันแน่

ส. เวลาที่จิตเห็น ใครเห็น

ถ. อาจารย์บอกไม่มีสัตว์ ไม่มีบุคคลเห็น

ส. ขณะนี้ที่กำลังเห็น ใครเห็น

ถ. ไม่มีสัตว์ ไม่มีบุคคล

ส. ไม่มีสัตว์ ไม่มีบุคคล รู้ในลักษณะที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล และประจักษ์แจ้ง หรือว่าทราบใดที่ยังไม่ประจักษ์แจ้ง ก็ยังเป็นเจานั้นเองกำลังเห็น

ถ. ข้อความที่ว่า พึงตามเห็นจักขุที่กำลังปรากฏอยู่ว่าเป็นของเรา หรือพึงเห็นว่าจักขุที่ปรากฏว่าเป็นตัวตนของเรา เรื่องนี้ยังงัยกันแน่



ส. ถ้าปัญญายังไม่ประจักษ์แจ้งในสภาพนามของธรรมและรูปธรรมที่กำลังเกิดดับตามความเป็นจริง ก็ยังคงยึดถือสภาพธรรมที่เกิดดับสืบทอดกันว่าเป็นตัวตน หรือเป็นเรา เมื่อมีเราก็มียคนอื่น แต่ผู้รู้แจ้งในลักษณะของสภาพนามธรรมและรูปธรรมรู้ว่า มีแต่นามธรรมและรูปธรรมเท่านั้นที่ไม่พึงยึดถือว่าเป็นตัวตน เป็นสัตว์ เป็นบุคคล แต่แม้กระนั้นก็ยังต้องใช้คำบัญญัติเพื่อให้รู้ว่หมายถึงความถึงนามขั้นธัใด รูปขั้นธัใด

ที่นั้งอยู่ที่นี่ นามขั้นธัและรูปขั้นธัทั้งนั้น และจะพูดกับนามขั้นธัไหน ถาถาม นามขั้นธัไหน ตอบนามขั้นธัไหน ถ้าไม่มีชื่อสำหรับที่จะเรียกให้เข้าใจ

ถ. ตนทั้งสองอย่างที่ถามไปแล้วนั้น ไม่ใช่ตนตามพุทธประสงค์ใช่ไหม ที่พระองค์ทรงตรัสเทศนาว่า ควรแลหรือที่จะตามเห็นว่าเป็นของเรา เป็นตัวตนของเรา คือ เข้าไปถือมั่นว่าเป็นตัวตนของเรา

ส. โดยปรมัตถธรรมแล้วไม่มีตัวตน

ถ. ถูก ปรมัตถธรรมจะชื่อว่ายินดีในกายก็ไม่มีเหมือนกัน แต่คำว่า ไม่มีตัวตน หยุดไว้ก่อน เพราะไม่ประจักษ์แจ้งธรรมตามความเป็นจริง ตัวตนของเรา จึงหลงเหลืออยู่ว่เป็นของเราอยู่อย่างนี้ตลอดสิ้นกาลนาน แต่ที่ว่ จะละรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณว่ ไม่ใช่ของเรา ทั้งที่เป็นอดีต อนาคต และปัจจุบันนี้ พึงเห็นได้อย่างไร

ส. เจริญสติปัฏฐาน เพื่อรู้ลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมที่กำลังเกิดดับ ในขณะนี้ ไม่ใช่เพียงแต่นึกตามและพิจารณาตามว่ ทุกอย่างไม่เที่ยง

ทุกอย่างก็หมดแล้ว แต่ว่าทุกอย่างในขณะนี้ แต่ละอย่างที่กำลังไม่เที่ยง คืออะไร ต้องรู้ที่ละอย่างจึงจะเป็นการประจักษ์แจ้ง ไม่ใช่คิดรวม ๆ ไปว่ ทุกอย่าง ไม่เที่ยง ไม่ใช่ตัวตน

ถ. ถ้าชนทั้งโลกนี้มีความเห็นว่า สิ่งทั้งปวงไม่ใช่ของเรา ไม่ใช่ตัวตนของเรา จะเป็นไปเพื่อเกื้อกูลหรือเปล่า



ส. แน่นอน จะละลายการยึดมั่นในนามธรรมและรูปธรรมลงได้เรื่อย ๆ จนกว่าจะดับโลภะหมดเป็นสมุจเฉท

ถ. กายคตาสติที่เกี่ยวกับกัมมัฏฐาน ที่ท่านพระพุทโธโฆษาจารย์ ท่านบอกไว้ว่า อุดคคโกศล ๗ จะเจริญได้อย่างไร

ส. ขณะนี้กำลังเห็น และกล่าวถึงอะไร

ถ. กล่าวถึงวิธีทำนิมิตให้เกิดขึ้น

ส. นิมิตคืออะไร ขณะนี้กำลังเห็น มีสิ่งที่เกิดขึ้นปรากฏแล้ว แต่ไม่รู้ในสิ่งที่กำลังปรากฏ ต้องการจะทำอะไร ต้องการจะรู้ หรือต้องการจะไม่วู้และไปทำอย่างอื่นให้เกิดขึ้น

ถ. คือ ทำเครื่องหมาย ทำอารมณ์ ให้ผลักดันอารมณ์

ส. มิได้ ขณะนี้เห็น ขณะนี้ได้ยิน จะไปทำนิมิตอะไรให้เกิดขึ้น ควรจะรู้ลักษณะของสิ่งที่กำลังปรากฏในขณะนี้ หรือควรจะไปทำอย่างอื่นให้เกิดขึ้นเพื่อไม่รู้สิ่งที่กำลังปรากฏในขณะนี้

ถ. ผมหมายถึงการเจริญกายคตาสติ

ส. ถ้าเดี๋ยวนี้ เจริญเดี๋ยวนี้

ถ. ถ้าเจริญเดี๋ยวนี้ ฟังเจริญทางจักขุ หรือว่าเจริญระลึกถึงกาย

ส. ทางกาย ที่กายมีการกระทบสัมผัสส่วนหนึ่งส่วนใดของกายใหม่

ถ. มีอยู่

ส. มี เป็นของจริงหรือเปล่า

ถ. เป็นของมีจริง

ส. เป็นสัจธรรมหรือเปล่า

ถ. เป็นสัจธรรม

ส. เป็นอริยสัจธรรมหรือยัง

ถ. ก็เป็น



ส. ยัง เป็นสังขารธรรม คือ เป็นของจริงที่พิสูจน์ได้ แต่จะเป็นอริยสังขารธรรม เมื่อบรรลุดุคคุณธรรมเป็นพระอริยบุคคล สำหรับผู้ที่เป็นพระอริยบุคคลแล้ว ไม่มีความสงสัยในลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมขณะที่กำลังรู้แจ้งหรืออ่อนที่กาย แต่ผู้ที่ยังไม่ใช่พระอริยบุคคลเพียงฟังและเข้าใจ แต่ยังไม่ประจักษ์ว่า ไม่มีอะไรเลย ขณะที่มันแต่นามธรรมที่กำลังรู้แจ้ง ตัวตนไม่มี สัตว์บุคคลไม่มี มีแต่ธาตุรู้ที่กำลังรู้แจ้งที่กำลังปรากฏ

ถ. ที่อาจารย์กล่าวว่า ไม่มีตัวตนเลย คงไม่ได้หมายถึงตัวตนของเราว่า ...

ส. จะหมายความว่าถึงตัวตนอะไร ถ้าไม่ได้หมายถึงตัวตนของเรา ไม่ได้หมายถึงนามธรรมและรูปธรรม และจะหมายความว่าถึงอะไร

ถ. คือ ถ้าเรายึดถือว่าตัวตน ก็หมายถึงว่า ให้รูปธรรมและนามธรรมยั่งยืนมั่นคง

ส. ไม่ใช่

ถ. หรือไม่เห็นว่าเป็นไม่เพียงตามเห็นว่าเป็นตัวตนของเรา

ส. ไม่ต้องทำอะไรเลย แม้ว่ารูปธรรมและนามธรรมจะเกิดขึ้นและดับไป ไม่เที่ยง แต่เพราะความไม่รู้จึงทำให้ยึดถือสิ่งที่เกิดดับนี้ว่าเป็นเรา และไม่ประจักษ์การเกิดขึ้นและดับไปจึงเข้าใจว่าเที่ยง และเมื่อเป็นเรา และเที่ยง ก็ย่อมจะเป็นสุข เป็นสิ่งที่น่าปรารถนา น่าพอใจ น่าเป็นสุข ไม่ใช่เห็นว่าเป็นทุกข์ เพราะว่าไม่ประจักษ์การเกิดดับ

พระธรรมเป็นเรื่องที่ละเอียดมาก แม้จะมีกุศลอยู่ตั้งแต่ลืมตาจนกระทั่งหลับตา ก็ยากที่จะเห็นว่าเป็นกุศลโดยละเอียด เพราะเพียงบางวาระเท่านั้นที่จะระลึกได้ว่าเป็นกุศล แต่หลายวาระที่เดียวในวันหนึ่ง ๆ โดยการฟังรู้ว่ามียุทธกุศลมาก แต่ระลึกไม่ได้ รู้ไม่ได้

อย่างตื่นนอนขึ้นมา มีใครคิดบ้างไหมว่า เป็นกุศลแล้ว แต่เวลาที่เกิดดีใจ ชอบใจสิ่งใดมาก ๆ ก็บอกว่า โลภะ เป็นความติด เป็นความพอใจ หรือเวลา ขุ่นเคืองใจมาก ๆ ก็บอกว่า นี่โทสะ แต่ก่อนนั้น ก่อนที่โลภะจะปรากฏลักษณะที่เห็น



ได้ชัด หรือโทสะจะปรากฏลักษณะที่เห็นได้ชัด ทั้งโลภะ โทสะ โมหะ ก็มากมาย ตั้งแต่ตื่นจนถึงหลับ

เพราะฉะนั้น การศึกษาพระธรรมโดยละเอียด พระธรรมเปรียบเหมือน ผู้ที่ขุมทรัพย์ที่ให้คุณค่าซึ่งได้เข้าใจพระธรรมแก้ไขจิตของตนเองที่เป็นอกุศล ที่คดโกง ด้วยการเป็นผู้ที่ตรงจริง ๆ และการที่จะตรงจริง ๆ คือ ขณะที่สติเกิด จึงสามารถรู้ ลักษณะของสภาพจิตได้ว่า ลักษณะที่เป็นอกุศลต่างกับขณะที่เป็นกุศล

และความแยบยลของกิเลสก็มีมากมายสำหรับผู้ที่เป็นคนพาล ซึ่งคนพาลนั้น ย่อมไม่รู้ว่าตนเองเป็นคนพาล แต่พระธรรมที่ทรงแสดงไว้ เป็นประโยชน์ที่จะเกื้อกูลได้

อังคุตตรนิกาย จตุกนิบาต โยธาชีววรรค ข้อ ๑๘๘ มีข้อความว่า

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ ภูเขาคิชฌกูฏ ใกล้กรุงราชคฤห์ ครั้งนั้นแล อุปกมณฺธิกาบุตรเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคม พระผู้มีพระภาคแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพเจ้ามีวาตะอย่างนี้ มีทิวฏฐิอย่างนี้ว่า ผู้ใดผู้หนึ่ง กล่าวติเตียนผู้อื่น ผู้นั้นทั้งหมดย่อมไม่อาจให้กุศลกรรมเกิดขึ้นได้ เมื่อไม่อาจให้ กุศลกรรมเกิดขึ้นได้ ย่อมเป็นผู้ถูกครหาติเตียน

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร อุปกะ ถ้าบุคคลกล่าวติเตียนผู้อื่น เมื่อเขากล่าวติเตียนผู้อื่นอยู่ ย่อม ไม่อาจให้กุศลกรรมเกิดขึ้นได้ เมื่อไม่อาจให้กุศลกรรมเกิดขึ้นได้ ย่อมเป็นผู้ถูก ครหาติเตียนไซ้ ดูกร อุปกะ ท่านนั้นแหละกล่าวติเตียนผู้อื่น ย่อมไม่อาจให้ กุศลกรรมเกิดขึ้นได้ เมื่อไม่อาจให้กุศลกรรมเกิดขึ้นได้ ย่อมเป็นผู้ถูกครหาติเตียน

ดูจิตของคนที่ไม่ไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค และไม่รู้จักจิตของตนเองว่าเป็นอกุศล เพราะว่าอุปกมณฺธิกาบุตรเป็นอุปัฏฐากของท่านพระเทวทัต ไปเฝ้าเพราะคิดว่า เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสเรื่องท่านพระเทวทัตจะตบอเวจีมหานรก ตนก็จะได้กล่าว เสียดสีว่า พระผู้มีพระภาคตรัสติเตียนผู้อื่น นี่คือความในใจของคนที่เป็นพาลและ ไม่เข้าใจในพระมหากรุณาของพระผู้มีพระภาคที่ทรงแสดงธรรมตามธรรมว่า



เหตุเป็นอย่างไร ผลก็เป็นอย่างนั้น เมื่อไม่เข้าใจ ก็คิดว่าพระผู้มีพระภาคตรัส
ติเตียนท่านพระเทวทัต แต่พระผู้มีพระภาคทรงทราบความคิดของอุปกัมมัตถิกานุตร
พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า ดูกร อุปกะ ถ้าบุคคลกล่าวติเตียนผู้อื่น เมื่อเขากล่าวติ
เตียนผู้อื่นอยู่ ย่อมไม่อาจให้กุศลกรรมเกิดขึ้นได้ ฯ ซึ่งนี่คือใจของอุปกัมมัตถิกานุตร

ข้อความต่อไปมีว่า

อุปกัมมัตถิกานุตรกราบทูลว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ บุคคลพึงจับปลาที่พอผุดขึ้นเท่านั้นด้วยแหใหญ่
แม้ฉนใด ข้าพระองค์ก็ฉนนั้นเหมือนกัน พอเอ๋ยขึ้นเท่านั้น พระผู้มีพระภาคก็ทรงจับ
ด้วยบ่วงคือวาตะอันใหญ่

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร อุปกะ เราบัญญัติแล้วว่า นี่เป็นอกุศลแล บท พยัญชนะ ธรรมเทศนา
ของตถาคตในข้อนั้นหาประมาณมิได้ว่า นี่เป็นอกุศลแม้เพราะเหตุนี้ อนึ่ง เราบัญญัติ
ว่า อกุศลนี้นั้นแลควรละเสีย บท พยัญชนะ ธรรมเทศนาของตถาคตในข้อนั้น
หาประมาณมิได้ว่า แม้เพราะเหตุนี้อกุศลนี้ควรละเสีย อนึ่ง เราบัญญัติไว้แล้วว่า
นี่เป็นกุศลแล บท พยัญชนะ ธรรมเทศนาของตถาคตในข้อนั้นหาประมาณมิได้ว่า
นี่เป็นกุศลแม้เพราะเหตุนี้ อนึ่ง เราบัญญัติว่า กุศลนี้นั้นแลควรบำเพ็ญ
บท พยัญชนะ ธรรมเทศนาของตถาคตในข้อนั้นหาประมาณมิได้ว่า กุศลนี้
ควรบำเพ็ญแม้เพราะเหตุนี้

ในพระไตรปิฎกทั้งหมดจะเต็มไปด้วยบท พยัญชนะ ธรรมเทศนา
หาประมาณมิได้ในเรื่องของอกุศลธรรมและกุศลธรรมโดยละเอียด โดยนัยต่าง ๆ
เพื่อที่จะให้เห็นโทษของอกุศล เพื่อที่จะได้ละอกุศล และเพื่อที่จะได้เห็นประโยชน์
ของกุศล เพื่อจะได้เจริญกุศลทุกประการ





๑๕๙๕

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๑ ธันวาคม ๒๕๒๙



พระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมหลายนัย เพื่ออนุเคราะห์ให้เห็นประโยชน์ของ
กุศลและโทษของอกุศล แม้ใน **อัฐสาลินี นิกเขปกัณฑ์ อธิบายนิทเทสแห่ง
ทิวฐิวิสุทธิ ข้อ ๑๓๗๓** ซึ่งมีข้อความที่อาจจะแปลกจากที่เคยได้ยินกัน เพราะว่า
ตามธรรมดาย่อมเคยได้ยินได้ฟังบ่อย ๆ ว่า ทุกคนมีกรรมเป็นของ ๆ ตน แต่ใน
อัฐสาลินี ข้อนี้ มีข้อความว่า

คำว่า กัมมัสสกตาญาณ ได้แก่ ปัญญาที่รู้ว่า กรรมนี้เป็นของตน กรรมนี้
ไม่ใช่เป็นของตน ในกรรม ๒ อย่างนั้น กรรมที่ตนหรือคนอื่นทำจงยกไว้

เพราะว่าเป็นที่รู้กันอยู่แล้วว่า กรรมที่ตนกระทำไว้แล้วจะเป็นของคนอื่นไม่ได้

ข้อความต่อไปมีว่า

อกุศลกรรมทั้งหมดไม่ใช่ของตน กุศลกรรมชื่อว่าเป็นของตน

เป็นการแยกว่า กรรมใดไม่ใช่ของตน และกรรมใดเป็นของตน คือ อกุศลกรรม
ทั้งหมดไม่ใช่ของตน กุศลกรรมชื่อว่าเป็นของตน แต่อย่าเพิ่งดีใจว่า เวลาทำ
อกุศลกรรมแล้วจะไม่ใช่ของตน เพราะว่าเป็นอีกนัยหนึ่ง

อกุศลกรรมทั้งหมดไม่ใช่ของตน กุศลกรรมชื่อว่าเป็นของตน เพราะเหตุไร

เพราะหักประโยชน์ และเพราะไม่ให้เกิดประโยชน์ ส่วนกุศลกรรมชื่อว่าเป็น
ของตน เพราะไม่หักประโยชน์ และเพราะให้เกิดประโยชน์

ถูกไหม เวลาที่อกุศลกรรมเกิดขึ้น ทำลายทุกอย่าง การบราฆ่าฟัน
การเบียดเบียน การประทุษร้าย ไม่ว่าจะเป็นด้วยกาย ด้วยวาจา เวลาที่อกุศลกรรม
เกิดแล้วย่อมหักประโยชน์ ทำลายทุกอย่าง ถ้ามีทรัพย์สมบัติข้าวของ เวลาโกรธจัด ๆ



บางคนอาจจะทำลายทรัพย์สินสมบัติข้าวของที่มีอยู่ เพราะฉะนั้น เวลาที่อกุศลกรรมเกิด ทรัพย์สินสมบัติข้าวของนั้นจะยังเป็นของตนอยู่ได้ไหม ในเมื่ออกุศลกรรมนั้นทำลายสิ่งที่เคยเป็นของ ๆ ตนแล้ว

จะเห็นได้ว่า อกุศลกรรมไม่ใช่ของตน เพราะหักประโยชน์ และเพราะไม่ให้เกิดประโยชน์ คือ เวลาที่อกุศลกรรมให้ผล จะทำให้ทรัพย์สินสมบัติทุกอย่างที่เป็นของตนนั้น พินาศสูญเสีย ไม่เป็นของตนอีกต่อไป ไม่ให้เกิดประโยชน์ แม้สิ่งที่เคยเป็นของตน ก็ยังสูญเสียไปเมื่ออกุศลกรรมนั้นให้ผล เพราะฉะนั้น อกุศลกรรมจึงไม่ใช่ของตน วันหนึ่ง ๆ มีเรื่องสูญเสียเล็ก ๆ น้อย ๆ อยู่เรื่อย ๆ หรือเปล่า นี่ไม่ใช่ของตน

สิ่งที่เคยเป็นของตน เสือสักตัวหนึ่ง ถ้าถูกรีดไหม้ ยังจะเป็นของตนไหม ใส่ไม่ได้ ใช้ไม่ได้ หรือเสื้อที่ถูกตะปูเกี่ยวเป็นรอย อกุศลกรรมหักประโยชน์เพราะ ไม่ให้เกิดประโยชน์ ในขณะนั้นแทนที่จะเป็นของตนอยู่ต่อไป ก็ไม่ใช่ของตนแล้ว ในเมื่อเป็นอกุศลกรรม และเป็นผลของอกุศลกรรม

สำหรับกุศลกรรม ก็ตรงกันข้าม ไม่หักประโยชน์ใด ๆ ในเวลาที่กุศลกรรมเกิด มีการช่วยเหลือเกื้อกูลเป็นประโยชน์ทั้งตนเองและบุคคลอื่น และเวลาที่กุศลกรรมให้ผล ย่อมนำมาซึ่งทรัพย์สินสมบัติสิ่งของให้เป็นของตน ซึ่งแต่ก่อนนี้ไม่ใช่ของตนเลย แต่เวลาที่ กุศลกรรมให้ผลขณะใด ทรัพย์สินสมบัติสิ่งของทั้งหลายก็เป็นของตนเมื่อนั้น เพราะฉะนั้น กุศลกรรมถือว่าเป็นของตน

ข้อความในอรรถกถาอุปมาว่า

เหมือนคนมีทรัพย์และมีโรคที่เดินทางไกล ในระหว่างทางได้ยินโฆษณา การเล่นฉลองตามฤดูกาลในหมู่บ้านและในตำบลเป็นต้น ผู้ที่มีทรัพย์ มีโรค ก็ไม่ได้คิดว่า เราเป็นคนจรมมา จะอาศัยใครจึงจะเล่นการเล่นฉลองตามฤดูกาลได้ เพราะว่า เมื่อมีทรัพย์ มีโรค ก็ย่อมใช้ทรัพย์ ใช้โรคะนั้นเล่นการเล่นฉลองตามฤดูกาลได้ตามใจชอบ เพราะฉะนั้น ในการเดินทางนั้นย่อมจะผ่านทางกันดารไปได้โดยสบาย ฉันทใด บุคคลผู้ตั้งอยู่ในกัมมัธยสกลตาญาณนี้ก็เหมือนฉันทนั้น สร้างกรรมอันเป็น วัฏฏคามิไฉนเป็นอันมาก เสวยความสุข บรรลุอรหัตผลโดยง่าย นับไม่ถ้วน



ทุกคนคงจะไม่ลืมว่า กำลังเดินทางอยู่ทุกขณะจิต แล้วแต่ว่าจะผ่านอะไรบ้าง จะผ่านทางทวารกันดาร จะผ่านที่ที่มีการเล่นสนุกสนานรื่นเริง และสามารถร่วมเล่นสนุกสนานรื่นเริงเพราะมีทรัพย์ หรือว่าไม่มีทรัพย์ ไม่สามารถร่วมการเล่นฉลองรื่นเริงนั้นได้โดยสบาย เพราะเหตุว่า ผู้ที่ไม่ได้กระทำกุศลกรรมไว้ ย่อมต้องผ่านทางทวารกันดารของชีวิตไปด้วยความยากลำบาก

สิ่งของในโลกนี้ ที่น่าปลื้มใจมีมากมาย ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ผ่านไปตามถนนหนทาง ตามร้านสรรพสินค้าต่าง ๆ มีสิ่งที่น่าปลื้มใจ ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกายมากมาย และสิ่งต่าง ๆ เหล่านั้นจะเป็นของใครบ้าง ที่จะได้ใช้ไปในการเดินทางชีวิต ก็เป็นเรื่องของกุศลกรรมเป็นของตน แต่อกุศลกรรมไม่ใช่ของตน

ลักษณะของอโลภเจตสิก เป็นโสภณสาธารณเจตสิก เกิดกับกุศลจิต ทุกประเภท ทุกดวง เพราะฉะนั้น เวลาที่กุศลจิตเกิดขึ้นเป็นไปทางกาย ทางวาจา หรือว่าเป็นไปในทาน เป็นไปในศีล เป็นไปในในความสงบของจิต เป็นไปในการเจริญสติปัฏฐาน ไม่จำเป็นต้องกล่าวถึงลักษณะของอโลภเจตสิกในขณะนั้นก็ได้ ใช่ไหม ในเมื่อเข้าใจลักษณะของอโลภเจตสิกแล้วว่า เป็นสภาพธรรมที่ไม่ติดข้อง ไม่เห็นแก่ตัว เป็นสภาพธรรมที่สละ บริจาค เพราะฉะนั้น กุศลทุกประเภท ไม่ว่าจะเป็นกุศลที่ดูเหมือนจะเล็กน้อยสักเพียงไร ก็ต้องมีอโลภเจตสิกเกิดร่วมด้วย

อย่างเช่น ท่านที่อ่านพระวินัยปิฎก พระวินัยปิฎกแสดงอาจารย์ คือ ความประพฤติทางกาย ทางวาจาของพระภิกษุ ที่แสดงความเคารพนอบน้อมในพระรัตนตรัย แม้ในการที่จะปิดประตูหน้าต่าง ก็ต้องกระทำด้วยความเรียบร้อย ด้วยเสียงค่อย ๆ เบา ๆ ไม่ใช่ปิดอย่างแรงตามใจชอบ เพียงเท่านั้นเกิดกุศลจิตได้ไหม ที่จะพิจารณา วันหนึ่ง ๆ ซึ่งทุกบ้านก็ต้องปิดประตูหน้าต่างกันอยู่เป็นประจำ พิจารณาจิตในขณะที่ปิดประตูหน้าต่างที่บ้านกับปิดเปิดประตูหน้าต่างที่วัดว่าเป็นจิตที่เหมือนกันไหม



ท่านที่มาฟังการบรรยายธรรมที่นี่ คงไม่ทราบว่า มีท่านที่มาก่อนเวลา และมีการทำกุศลที่ควรแก่การอนุโมทนา ทั้งเปิดหน้าต่าง ต้มน้ำ เตรียมน้ำสำหรับท่านที่มาฟังคำบรรยาย จัดเก้าอี้ ทุกสิ่งทุกอย่าง แต่แม้กระนั้นก็ตาม ถ้าเป็นผู้ที่ยิ่งละเอียดก็ยิ่งจะเจริญกุศลได้เพิ่มขึ้น ที่จะรู้ว่าการเคลื่อนไหวต่าง ๆ เหล่านั้น เป็นความนอบน้อมในสถานที่หรือในพระรัตนตรัยเพิ่มขึ้นหรือเปล่า

ถ้าปิดเปิดประตูเหมือนอยู่บ้าน จัดโต๊ะ จัดเก้าอี้เหมือนอยู่บ้าน เป็นกุศลจิตได้ เป็นญาณวิปัสยตฺตํก็ได้ หรือบางครั้ง บางขณะ อาจจะเป็นอกุศลจิตก็ได้ ถ้าประตูเปิด หน้าต่างเปิด ต้องใช้กำลังมาก

เพราะฉะนั้น การเป็นผู้ละเอียดที่จะไม่เว้นข้อความหนึ่งข้อความใดในพระไตรปิฎกที่จะเกื้อกูลในชีวิตประจำวัน ที่จะเป็นการเจริญกุศลยิ่งขึ้น ก็จะมีการเช็ดปิดกวาดถูสถานที่ที่ควรเคารพด้วยความเคารพนอบน้อมเพิ่มขึ้น แม้ว่าเป็นสิ่งซึ่งอาจจะข้ามไป แต่เมื่อได้พิจารณาโดยละเอียด และพิจารณาจิต จะเห็นได้ว่า ทำให้กุศลจิตเจริญได้ เพราะว่าขณะนั้นละความเห็นแก่ตัว ความสบายที่จะทำทุกสิ่งทุกอย่างเหมือนเคยที่บ้าน แต่กระทำด้วยความนอบน้อมเพิ่มขึ้นเมื่อเป็นสถานที่ที่ควรแก่การเคารพ

บางท่านอาจจะมึนตึ๊ง และด้วยความตกใจ ก็สลัดไปแรง ๆ โดยลืมระวางว่าการสลัดแรง ๆ นั้น จะทำให้หมดไปกระทบกับสิ่งอื่นและเจ็บหรือถึงตายได้

นี่เป็นสิ่งที่ดูเล็กน้อยจริง ๆ แต่ถ้าเกิดได้มากขึ้นในปกติประจำวัน จะเห็นได้ว่า ขณะใดที่ไม่มีโลภะ โทสะ โมหะ ขณะใดที่เป็นไปในทาน ในศีล ในสมณะ ในสติปัฏฐาน ขณะนั้นเป็นกุศล เพราะฉะนั้น พระผู้มีพระภาคจึงได้ทรงแสดงเรื่องของอกุศลไว้โดยบท โดยพยัญชนะ โดยธรรมเทศนาหาประมาณมิได้ แม้ในเรื่องของกุศล ก็โดยนัยเดียวกัน

ท่านที่พิจารณาชีวิตในวันหนึ่ง ๆ โดยไม่ให้พระธรรมอยู่เฉพาะในตำรา ในหนังสือ แต่พิจารณาธรรมที่ได้ศึกษาข้างนอกหนังสือ จะยิ่งเห็นได้ว่า ขณะใดที่กุศลจิตไม่เกิด ขณะนั้นมีดมัวด้วยโมหะ แต่อาจจะไม่รู้ ไข่มุม เพราะสิ่งนั้นก็สว



สิ่งนี้ก็อร่อย ขณะนั้นลิ้มแล้วว่า กำลังเห็นว่าสวย กำลังเห็นว่าอร่อย ขณะนั้น
มีดมัวด้วยโมหะ ไม่รู้ความจริงของนามธรรมและรูปธรรมซึ่งมีปัจจัยเกิดขึ้นเป็นไป
ชั่วขณะจิตเดียว และก็ดับไป

เพราะฉะนั้น วันหนึ่ง ๆ หลงแค่ไหน และโลภะซึ่งเป็นสมุทัยมากแค่ไหน
ยิ่งเป็นผู้ละเอียด จะยิ่งเห็นความต่างกันด้วยสติว่า ลักษณะของกุศลธรรมและ
อกุศลธรรมนั้นต่างกัน

ขุททกนิกาย ปฏิสัมภิทามรรค มหาวรรค วิโมกขกถา ข้อ ๕๑๔
มีข้อความว่า

ธรรมอันเป็นประธานเป็นไฉน

ธรรมอันเป็นไปในฝักฝ่ายความตรัสรู้ เป็นกุศล ไม่มีโทษ เกิดในภาวนานั้น
นี้ธรรมอันเป็นประธาน ฯ

เวลาที่รู้ว่ากุศลธรรมและอกุศลธรรมต่างกัน จะรู้ชัดเจนขึ้นด้วยการ
เจริญปัญญา แต่ถ้าปัญญาไม่ถึงขั้นที่จะรู้จริง ๆ ในลักษณะที่ต่างกันของกุศลและ
อกุศล ก็ไม่สามารถละกิเลสได้ เพราะฉะนั้น เมื่อเป็นผู้ฝึกฝนในการตรัสรู้ซึ่งเป็น
กุศล ไม่มีโทษ ขณะนั้น ธรรมอันเป็นประธานเป็นไฉน ธรรมอันเป็นไปในฝักฝ่าย
ความตรัสรู้ เป็นกุศล ไม่มีโทษ เกิดในภาวนานั้น นี่ธรรมอันเป็นประธาน

ถ้าไม่มีประธาน ไม่มีฉันทะที่จะเจริญปัญญารู้สภาพธรรมตามความเป็นจริง
ที่จะดับกิเลส วันหนึ่ง ๆ ก็เป็นไปตามกำลังของอกุศลอยู่เสมอ แต่ถ้าเป็นผู้ที่มีฉันทะ
มีการฝึกฝนในการอบรมเจริญสติปัญญา มีการที่จะดับกิเลสโดยเจริญกุศลในวันหนึ่ง ๆ
ก็จะทำให้สติสามารถระลึกได้ แม้ขณะที่กำลังเป็นอกุศลตามปกติในวันหนึ่ง ๆ

หลายท่านอยากจะเปลี่ยนชีวิตจากวันหนึ่ง ๆ ที่เต็มไปด้วยอกุศล ให้เป็น
วันหนึ่ง ๆ ที่เต็มไปด้วยกุศล อยากอย่างนี้หรือเปล่า ผิดหรือถูก ต้องคิด เป็นเพียง
ความอยาก แต่จะเป็นจริงได้อย่างไร

ตามความเป็นจริง ไม่ใช่สำเร็จด้วยความอยาก แต่ต้องสำเร็จด้วยปัญญา
เพราะฉะนั้น ไม่ใช่ฝันไม่ให้มีโลภะ แต่ต้องเป็นการรู้จักโลภะตามความเป็นจริง



เดินไปด้วยโลภะที่จะต็มน้ำสักแก้วหนึ่ง อย่างท่านที่มาฟังคำบรรยายก็ปฏิบัติอยู่เป็นประจำ น้ำร้อนมักจะต็มน้ำกัน ในขณะที่นั้นเมื่อเป็นผู้มีฉันทะที่จะเจริญปัญญา รู้ลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริง แม้โลภะจะเกิด สติปัญญาขึ้นก็ยังเกิดระลึก ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏในขณะนั้นได้ โดยไม่ฝัน โดยไม่คิดว่าจะเปลี่ยน ให้เป็นกุศลไปตลอดเวลา ซึ่งเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ แต่สติสามารถระลึกถึงลักษณะของ แม้กุศลซึ่งเกิดอยู่เป็นประจำตามความเป็นจริง จนกว่าปัญญาจะค่อย ๆ เพิ่มขึ้น

และเมื่อปัญญาค่อย ๆ เพิ่มขึ้น จึงจะละคลายความเป็นตัวตนลงไป โดย ยังจะต้องมีโลภะนั้นเองเป็นสมุทัยที่จะทำให้ชีวิตดำเนินไป จนกว่าจะสามารถถึงการ ดับโลภะได้เพิ่มขึ้นเป็นลำดับขั้น

เพราะฉะนั้น อย่าหวังที่จะไม่ให้โลภะเกิด หรืออย่าหวังที่จะเปลี่ยนให้เป็นกุศล ได้มาก ๆ เพราะถึงจะมากอย่างไร ก็ยังมีปัจจัยทำให้อกุศลเกิดมากกว่ากุศลอยู่นั่นเอง

ข้อความต่อไปมีว่า

ธรรมอันเป็นประธานแห่งวิโมกข์ (คือ การหลุดพ้นจากกิเลส) เป็นไฉน

นิพพานอันเป็นที่ดับ เป็นอารมณ์ของธรรมเหล่านั้น (หมายความว่าถึง เป็นอารมณ์ของโลกุตตรจิตและเจตสิกที่เกิดร่วมกัน) นี่เป็นธรรมอันเป็นประธาน แห่งวิโมกข์ ฯ

การที่จะดับกิเลสได้นี้ ถ้ายังไม่ประจักษ์แจ้งลักษณะของนิพพานตราบใด แม้ว่าปัญญาจะเจริญขึ้นจนกระทั่งสามารถประจักษ์แจ้งในลักษณะของนามธรรมและ รูปธรรมที่กำลังเกิดดับ แต่ก็ยังดับกิเลสไม่ได้ ด้วยเหตุนี้ ธรรมอันเป็นประธานแห่ง วิโมกข์เป็นไฉน นิพพานอันเป็นที่ดับ เป็นอารมณ์ของธรรมเหล่านั้น นี่เป็นธรรม อันเป็นประธานแห่งวิโมกข์

เพราะฉะนั้น ผู้อบรมเจริญปัญญาจะไม่หลงผิดว่า หมดกิเลสแล้ว โดยยังไม่ได้ ประจักษ์ลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริง ไม่ประจักษ์การเกิดขึ้นและดับไป ของนามธรรมและรูปธรรมซึ่งกำลังเกิดดับในขณะนี้ หรือแม้ว่าประจักษ์การเกิดขึ้นและ



ดับไปแล้ว ก็ต้องรู้ตามความเป็นจริงว่า กิเลสยังไม่ดับจนกว่าจะถึงการรู้แจ้ง
ลักษณะของพระนิพพาน

ข้อความต่อไปมีว่า

ธรรมอันเป็นข้าศึกแก่วิโมกข์เป็นไฉน

ทรงแสดงไว้โดยละเอียด ทรงเตือน ทรงชี้ให้เห็นว่า สิ่งที่เป็นข้าศึกของวิโมกข์
ก็มี

อกุศลมูล ๓ ทุจจริต ๓ อกุศลธรรมแม้ทุกอย่าง เป็นข้าศึกแก่วิโมกข์ นี่ธรรม
อันเป็นข้าศึกแก่วิโมกข์

เพราะฉะนั้น ใครที่ต้องการจะดับกิเลส อย่าลืม อกุศลธรรมแม้ทุกอย่าง
เป็นข้าศึกแก่วิโมกข์ ทุกคนรู้ว่าอีกนานกว่าจะถึงวันที่รู้แจ้งอริยสัจธรรม ประจักษ์แจ้ง
ลักษณะของนิพพาน ดับกิเลสได้ แต่ก็อย่าให้นานออกไปยิ่งกว่านั้นอีก โดยที่ไม่ควร
จะละเลย หรือว่าปล่อยให้อกุศลที่เกิดขึ้นกับท่านซึ่งท่านรู้ว่ามิอะไรบ้างนั้น
ยังคงครอบงำและกลุ้มรุมอยู่ต่อไป อย่างท่านที่ผูกโกรธ ก็ควรจะรู้ว่า ไม่มีประโยชน์
เลย เพราะว่าเป็นข้าศึกแก่วิโมกข์ แก่การดับกิเลส แก่การรู้แจ้งอริยสัจธรรม

ข้อความต่อไปมีว่า

ธรรมอันอนุโลมต่อวิโมกข์เป็นไฉน

ทุกท่านอยากจะถึงพระนิพพานเร็ว ๆ ใช่มั้ย ก็ควรจะรู้ว่า ธรรมอะไร
น้อมไปอนุโลมต่อวิโมกข์

กุศลมูล ๓ สุจริต ๓ กุศลธรรมแม้ทุกอย่าง เป็นธรรมอันอนุโลมต่อวิโมกข์
นี่ธรรมอันอนุโลมต่อวิโมกข์

มีกุศลอะไรที่จะทำ ทำทันที เพราะอนุโลมต่อวิโมกข์

เกือบจะปีใหม่แล้ว โดยมากทุกท่านให้พรคนอื่น ให้พรมิตรสหาย ให้พร
ใครต่อใคร แต่ให้พรตัวเองบ้างดีไหม



พร คือ ความตั้งใจที่จะทำกุศลที่สามารถจะกระทำได้

แม้ว่าคนอื่นจะให้พรท่านสักเท่าไรก็ตาม แต่ถ้าท่านไม่ให้พรแก่ตัวของท่านเอง คือ ไม่ตั้งใจทำกุศลทุกประการที่สามารถจะกระทำได้ ก็เป็นแต่เพียงความคิดเรื่องพร แต่พรจริง ๆ นั้น คือ ความตั้งใจที่จะกระทำกุศล

และกุศลก็อย่าคิดแต่เพียงเรื่องของท่านอย่างเดียว เพราะว่ากุศลควรจะเป็นทุกประการ ไม่ใช่แต่เฉพาะท่านเท่านั้น อย่างท่านที่อาจจะไม่ได้พิจารณาจิตของตนเอง ถ้าให้พรแก่ตัวเองบ้าง ก็คือเริ่มพิจารณาจิตของตนเอง ไม่ใช่เพียงแค่ให้ท่านกุศลเท่านั้น





๑๕๙๖

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๘ ธันวาคม ๒๕๒๙



ถ. จากการสนทนาธรรมที่โบสถ์รังสี วัดบวร เรื่องมหาสติปัฏฐานว่า ในสมัยนั้นเมื่อพระผู้มีพระภาคยังทรงพระชนม์อยู่ ที่แคว้นกุรุเจริณรุ่งเรืองมาก ด้วยว่าบริษัท ๔ คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา เมื่อได้ฟังมหาสติปัฏฐานสูตร แล้ว ต่างก็เจริญสติปัฏฐานกันทั่วไป ไม่ว่าจะเป็นผู้ดีมีเงิน หรือทาสกรรมกร จะต้องพูดจาไต่ถามกันถึงเรื่องการเจริญสติปัฏฐานทั้งนั้น และยังพูดไปถึงแม้สัตว์ดิรัจฉาน อย่างนกแขกเต้าซึ่งอยู่ในสำนักของภิกษุณี ก็ยังเจริญสติปัฏฐาน ผมสงสัยว่า นกแขกเต้าเป็นสัตว์ดิรัจฉาน ปฏิสนธิด้วยอเหตุกอกุศลวิบาก จะมีปัญญาที่สามารถเจริญสติปัฏฐานได้หรือ

ส. ไม่น่าจะเป็นไปได้

ถ. แต่ในเรื่อง ตอนที่เหยี่ยวมาเฉี่ยวเอาไปนั้น นกแขกเต้าก็เจริญสติปัฏฐานโดยระลึกว่า กองกระดูกได้พาเอากองกระดูกไป จะไปตกเรียวยาวที่ไหน ก็ไม่ทราบ

ส. ก็ต้องเป็นผู้ที่รู้วาระจิตของนกแขกเต้า และสามารถเข้าใจภาษาของ นกแขกเต้า แต่ตามความจริงแล้ว ในอบายภูมิซึ่งเป็นภูมิของสัตว์นรก เปรต อสุรกาย และสัตว์ดิรัจฉาน ไม่สามารถรู้แจ้งอริยสัจธรรมได้ แต่มหากุศลญาณสัมปยุตต์เกิดได้ แต่ใครจะรู้ว่าเกิดหรือไม่เกิด ใช่ไหม ถ้าผู้รู้กล่าว ก็เป็นเรื่องของผู้รู้ ถ้าผู้ไม่รู้จะกล่าว ก็เป็นเรื่องการกล่าวของผู้ไม่รู้ เท่านั้นเอง

ถ. เมื่ออาทิตย์ที่แล้ว อาจารย์ได้กล่าวถึงโยนิโสมนสิการ หมายถึง มนสิการเจตสิกที่ประกอบในมหากุศลจิต ไม่ว่าจะเป็นญาณสัมปยุตต์ หรือ



ญาณวิปยุตต์ก็ตาม ถ้าเป็นมนสิการในมหากุศลจิตก็จะเป็นโยนิโสมนสิการ
ถ้ามนสิการในอกุศลจิต ก็คงจะเป็นอโยนิโสมนสิการ

ส. ถูกต้อง

ถ. แต่ถ้าเป็นมนสิการที่ประกอบในวิบากจิตและกิริยาจิต จะเป็นอะไร

ส. ก็เป็นอภัยาคะ แต่ก็ไม่ได้กล่าวไว้ เรื่องการคิดธรรมนี้ คิดไปได้
ทุกอย่าง แต่ต้องไม่ลืมว่า โดยชาติกับโดยภูมิ แม้จะเป็นมหาวิบาก ขณะนั้นเป็น
ผลของมหากุศลก็จริง แต่ขณะนั้นรู้อารมณ์อะไร จะต้องสอดคล้องกันหมด ขณะที่
ปฏิสนธิจิตดับไปแล้ว มหาวิบากทำกิจจวังค์ อารมณ์ไม่ได้ปรากฏทางตา ทางหู
ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ เพราะฉะนั้น จะเป็นโยนิโสอย่างไรก็ไม่เหมือนกับ
ที่กำลังเห็นและจิตเป็นกุศล เรายังสามารถรู้ได้ใช่ไหมว่า ขณะที่เป็นกุศลต่างกับขณะที่
เป็นอกุศล นั่นคือขณะที่สามารถจะรู้ได้ แต่ขณะที่ไม่สามารถจะรู้ได้ เช่น ขณะที่
ภวังค์ ก็ไม่จำเป็นต้องใช้คำอย่างนี้ ทราบแต่ว่ามหาวิบากเป็นอภัยาคะ เพราะ
ไม่ใช่กุศล ไม่ใช่อกุศล และไม่ได้ทำกิจเป็นวิถิจิตเลย นอกจากตทาลัมพนจิตซึ่งเกิดต่อ
จากชวณะ

ถ. ถ้าอย่างนั้นในอรรถกถาที่ท่านกล่าวว่า โยนิโสมนสิการ ก็หมายถึง
มนสิการเจตสิกที่ประกอบในมหากุศลจิต และมนสิการที่ประกอบในมหาวิบาก
มหากิริยา ก็คงไม่ใช่ทั้งโยนิโสและอโยนิโสมนสิการ

ส. ข้อความในอรรถกถาจะไม่แสดงอย่างชนิดที่หยิบมาแต่ละอัน และ
ชี้ให้เห็นว่าอันนี้ต้องเป็นอย่างนั้น แต่สิ่งใดที่ใครจะเข้าใจได้ เช่น คำว่า โยนิโสมนสิการ
กับอโยนิโสมนสิการคือขณะไหน ก็แสดงไว้ในฐานะที่เข้าใจได้ ไม่อย่างนั้นต้องไปถึง
วิบากจิต กิริยาจิต อเหตุกจิต ซึ่งขณะใดที่โสภณเจตสิกไม่เกิดร่วมด้วย ก็ไม่ใช่
โสภณจิต หรือถึงแม้เป็นโสภณจิต แต่ขณะนั้นทำกิจอะไร ถ้าทำกิจจวังค์ ก็ไม่ต้องไป
ยุ่งเกี่ยวกับภวังคจิต เพราะจะเป็นอะไรก็ไม่มีใครสามารถรู้ได้



ถ. ที่เป็นปัญหา คือ ทำให้คิดไปว่า ถ้าท่านกล่าวเฉพาะมนสิการเจตสิกที่ประกอบในมหากุศลจิตเป็นโยนิโสมนสิการแล้ว มนสิการเจตสิกที่ประกอบในมหาภิรียาจิต โดยเฉพาะจิตของพระอรหันต์ ก็ไม่มีโยนิโสมนสิการ

ส. จะใช้คำว่า โยนิโสมนสิการ ก็ได้ ถ้าอยากจะใช้ ไม่มีใครว่าอะไรเลย แต่เป็นเรื่องของความเข้าใจว่า ถ้าเป็นฝ่ายดีก็เป็นโยนิโส ถ้าเป็นฝ่ายไม่ดี เป็นอกุศลก็เป็นโยนิโส โดยมากมักจะติดเรื่องพยัญชนะ เรื่องคำ แต่ถ้าคิดถึงสภาพธรรมว่าดีและไม่ดี ก็ทราบได้ว่า ถ้าเป็นฝ่ายโสภณก็เป็นโยนิโส

ถ. เมื่อหลายอาทิตย์ก่อน อาจารย์พูดถึงโลภมูลจิต โลภะเป็นสมุทัยและทุกข์ ทุกขนี้คือโทสะ ไข้ใหม่ โทสมูลจิตเป็นทุกข์ ไข้ใหม่

ส. ทุกขอริยสังหรือเปล่า ทุกขอริยสัง ได้แก่ ชั้น ๕ สภาพธรรมทั้งหลายที่มีปัจจัยปรุงแต่งเกิดขึ้นและดับไป เป็นทุกขสังทั้งนั้น ไม่ใช่แต่เฉพาะทุกขเวทนา

ถ. ถ้าทุกขเวทนา

ส. เกิดขึ้นและดับไปหรือเปล่า ทุกอย่างที่เกิดและดับเป็นทุกขสัง ไม่ใช่หมายความว่าเฉพาะทุกขเวทนา สังขารธรรมทั้งหลายที่เกิดขึ้นและดับไป

ถ. ถ้าพูดว่า โทสะ อย่างเดียวก็แคบไป

ส. ทุกอย่างที่เกิดขึ้นและดับ สังขารธรรมทั้งหมด

ถ. แต่สมุทัยต้องหมายถึงโลภะอย่างเดียว

ส. แน่นนอน และในบางแห่งก็ทรงแสดงไว้ด้วยว่า หมายถึงอริชาด้วย

ถ. นิโรธ คือ ปัญญา ไข้ใหม่

ส. นิโรธ ได้แก่ นิพพาน

ถ. และมรรคละ

ส. มรรคมรรค ๘ คือ เจตสิก ๘ ดวง สัมมาทิฏฐิ ได้แก่ ปัญญาเจตสิก สัมมาสังกัปปะ ได้แก่ วิตกเจตสิก สัมมาวาจา ...

ถ. เรียนไปเรียนมา ง่าย ๆ ก็จำไม่ได้แล้ว อริยสัง ๔ คืออะไรจะตอบกัน อย่างถูกต้องจริง ๆ คงไม่ใช่แล้ว ขอให้อาจารย์ช่วยอธิบายรวม ๆ



ส. เท่าที่บรรยายมาก็ได้กล่าวถึงแล้ว อย่างทุกขอริยสัจ ก็ได้แก่ขณะนี้เอง คือ ถ้าจะศึกษาธรรม ถ้าอยู่ในตำราจะงง และสับสน และจะลืมน้อย ๆ แต่ถ้าพิจารณาธรรมที่ได้ยิน ได้ฟัง ที่ได้ศึกษาแล้ว กับสภาพธรรมที่ปรากฏในขณะนี้ จะช่วยให้เข้าใจชัดขึ้น

อย่างสังขารธรรมทั้งหลาย สังขารธรรม หมายความว่าทุกสิ่งทุกอย่างที่เกิดขึ้นเมื่อเกิดแล้วก็ดับ และสภาพธรรมทั้งหลายที่เกิดขึ้นจะเกิดโดยไม่มีปัจจัยปรุงแต่งไม่ได้เลย เพราะฉะนั้น สังขารธรรม คือ สภาพที่มีปัจจัยปรุงแต่งเกิดขึ้นและดับไป ทางตา ในขณะนี้ที่กำลังเห็น เกิดแล้วต้องดับ เป็นสังขารธรรม ขณะที่ได้ยิน เกิดขึ้นได้ยิน เสียงแล้วก็ดับ เป็นสังขารธรรม

เพราะฉะนั้น สังขารธรรมซึ่งเป็นสภาพธรรมที่เกิดขึ้นนี้เป็นทุกข์ เพราะว่าไม่เที่ยง ทุกคนอยากจะให้ทุกสิ่งทุกอย่างเที่ยง แต่ทุกสิ่งทุกอย่างก็ไม่เที่ยง ถ้าประจักษ์ความไม่เที่ยงจริง ๆ จะเห็นสภาพที่ไม่น่ายินดี ไม่น่าที่จะติด ไม่น่าที่จะเพลิดเพลินอีกต่อไป แต่เนื่องจากไม่ได้ประจักษ์การเกิดขึ้นและดับไป เพียงแต่เข้าใจว่าเกิดแล้วดับ เพียงความเข้าใจอย่างนี้ และไม่ประจักษ์การเกิดดับ ก็ยังคงพอใจในทุกอย่างที่ปรากฏ

เมื่อพอใจในทุกอย่างที่ปรากฏ ก็ชื่อยังยินดีในทุกข์ด้วยสมุทัย ต่อเมื่อไรดับความยินดี คือ สมุทัย คือ โลภะ เมื่อนั้นจะละคลายความยึดมั่นในสภาพนามธรรมและรูปธรรมตามลำดับ และโลกมุขจิตมี ๘ ดวง แต่ที่จะต้องดับก่อน คือ โลกมุขจิตที่เกิดร่วมกับความเห็นผิด ๔ ดวง

สำหรับโลกมุขจิตที่เป็นทวิภูตวิปปยุตต์ ไม่เกิดร่วมกับความเห็นผิด ยังจะต้องมีปัจจัยปรุงแต่งเกิดขึ้นต่อไป จนกว่าจะบรรลุคุณธรรมถึงความเป็นพระอนาคามีบุคคลและพระอรหันต์

และมรรคมงคล ๘ คือ ขณะใดที่สติเกิด มีมรรคเกิดประกอบรวมด้วยอีก ๔ องค์ รวมเป็นมรรค ๕ องค์ ได้แก่ สัมมาทิฏฐิ ๑ สัมมาสังกัปปะ คือ วิตกเจตสิก ๑ สัมมาวาายามะ คือ วิริยเจตสิก ๑ สัมมาสติ และสัมมาสมาธิ มรรคมงคล ๕ นี้



เกิดพร้อมกันในขณะที่กำลังระลึกศึกษาลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ จนกว่าจะรู้แจ้งอริยสัจธรรม คือ ประจักษ์แจ้งลักษณะของนิพพาน

นี่คืออริยสัจ ที่กำลังประพจน์ปฏิบัติอยู่เท่าที่จะถึงสัจจะไหน

วันคืนก็ผ่านไปเรื่อย ๆ จากวันเป็นเดือน เป็นปี สำหรับท่านที่ฟังพระธรรมศึกษาพระธรรม และน้อมประพจน์ปฏิบัติพระธรรมทีละเล็กทีละน้อยทุก ๆ วัน จากเดือนไปสู่เดือน จนกระทั่งถึงปี ควรที่จะได้พิจารณา หรืออาจจะรู้ด้วยตัวของตัวเองว่า ในปีหนึ่ง ๆ ประพจน์ปฏิบัติตามพระธรรมเพิ่มขึ้นได้มากน้อยแค่ไหน

ควรที่จะเพิ่มขึ้น ใช้ใหม่ แม้ความเข้าใจ เข้าใจสิ่งที่ได้ฟังซ้ำแล้วซ้ำอีก พิจารณาซ้ำแล้วซ้ำอีก สติระลึกที่ลักษณะของสภาพธรรมบ้าง และก็ซ้ำแล้วซ้ำอีก คือ ระลึกทางตา ระลึกทางหู ระลึกทางจมูก ระลึกทางลิ้น ระลึกทางกาย ระลึกทางใจ แล้วแต่ว่าสติปัญญาฐานนั้นจะมีปัจจัยเกิดขึ้นระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมใดบ่อย ๆ เนื้อ ๆ โดยที่ไม่บังคับ เพราะฉะนั้น ควรพิจารณาว่า ได้มีการประพจน์ปฏิบัติตามพระธรรมเพิ่มขึ้นมากน้อยแค่ไหน

บางท่านจะไปนมัสการสังเวชนียสถาน ซึ่งขณะที่ไปนมัสการสังเวชนียสถาน ควรที่จะพิจารณาเพื่อประโยชน์ของตนเองว่า จากครั้งหนึ่งซึ่งได้ไปนมัสการจนถึงอีกครั้งหนึ่งที่ได้ไปนมัสการนั้น ประพจน์ปฏิบัติธรรมเพิ่มความเข้าใจในลักษณะของสภาพธรรมขึ้นบ้างไหม ซึ่งนี่เป็นสิ่งที่มีความประโยชน์

อะไรก็ตามที่จะเตือนให้ได้พิจารณาธรรม แม้แต่จะเป็นวันเดือนปีที่ผ่านมาไป และชาวโลกนิยมถือกันว่าเป็นปีใหม่และปีเก่าก็ตาม แต่สำหรับผู้ศึกษาและปฏิบัติธรรม ก็ยังอาศัยเหตุอันเป็นเครื่องระลึกได้ว่า ได้มีความเข้าใจในสภาพธรรมมากน้อยแค่ไหน เพิ่มขึ้นแล้วมากน้อยแค่ไหน

เพราะคำว่า พหุสูต คือ ผู้ที่ฟังพระธรรม และเข้าใจอรรถของพระธรรม ถึงแม้จะเป็นผู้ที่ฟังน้อย เพราะส่วนมากคงจะไม่ได้ศึกษาพระไตรปิฎกจบทั้งอรรถกถาฎีกา แต่เป็นผู้ที่พิจารณาข้อความที่ได้ฟังแม้เพียงน้อยโดยที่ไม่ผ่านไป เช่น คำว่า จิต เป็นสภาพรู้ เป็นลักษณะรู้ เป็นธาตุรู้ เพียงคำเดียวและมีอยู่ทุกขณะ แต่ถ้าเข้าใจ



ลักษณะของจิตจริง ๆ เมื่อสติระลึกรวมลักษณะของจิตซึ่งเป็นสภาพรู้ เป็นธาตุรู้เพิ่มขึ้น ก็พอที่จะพิจารณาได้ว่า มีความคุ้นเคยและชินกับสภาพที่ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล เป็นเพียงธาตุรู้ หรือสภาพรู้ ซึ่งแต่ก่อนนี้ไม่เคยรู้ เมื่อหลายปีก่อนก็ไม่เคยได้ยินได้ฟังเลย และเมื่อมีการได้ยินได้ฟังขึ้น ถึงแม้ว่าจะเป็นเพียงคำเดียว คือ คำว่า จิต ก็ยังสามารถที่จะเกื้อกูลให้ผู้พิจารณาธรรมไม่ผ่านเลยไป แต่พยายามศึกษาด้วยการระลึกได้ รู้ว่าในขณะที่กำลังเห็นในขณะนี้ เป็นธาตุรู้อย่างไร เป็นอาการรู้อย่างไร และสิ่งที่กำลังปรากฏทางตาก็เป็นแต่เพียงสภาพธรรมที่สามารถกระทบกับจักขุปสาทเท่านั้น

และที่มีความสำคัญว่า เป็นสัตว์ เป็นบุคคลต่าง ๆ ก็ลดความสำคัญลงจนกระทั่งเหลือเพียงว่า เป็นสิ่งที่มีจริงอย่างหนึ่งที่สามารถจะปรากฏเมื่อกระทบกับจักขุปสาทในขณะที่จักขุปสาทยังไม่ดับเท่านั้นเอง เมื่อจักขุปสาทดับ การเห็นก็ดับ สิ่งที่ปรากฏทางตาก็ดับ นี่คือทุกขอริยสัจ คือ ความจริง

การแสวงหาธรรม การฟังธรรม หรือพยายามที่จะได้เข้าใจธรรม ย่อมมีมานานแล้ว ไม่ใช่แต่เฉพาะที่ประเทศไทยเท่านั้น ไม่ว่าจะเป็นที่อื่นก็ต้องมีผู้ที่สนใจใคร่ที่จะเข้าใจความจริงของชีวิต แต่ย่อมแล้วแต่บุญกรรมว่า ท่านผู้ใดมีโอกาสดังที่ได้ฟังพระธรรมและพิจารณาพระธรรมที่ประกอบด้วยเหตุผล ที่จะเกื้อกูลให้สติปัญญาเจริญขึ้นมากน้อยแค่ไหน

ขอกล่าวถึงการแสวงหาธรรมของคนในอดีตในประเทศอื่น เช่น เรื่องที่เล่ากันมาของคนอเมริกันว่า มีคนฉลาดคนหนึ่งที่ถูกคนนับถือมาก เวลาที่เขาใกล้จะตาย ผู้คนก็พากันไปเฝ้าเยี่ยม โดยเฉพาะเมื่อใกล้จะตายก็คิดว่า คำพูดของคนใกล้จะตายย่อมสำคัญและมีประโยชน์มาก เป็นคำพูดตอนสุดท้ายที่ยังมีชีวิตเหลืออยู่ที่จะพูด เพราะฉะนั้น คงจะเป็นคำที่มีประโยชน์และมีความสำคัญ คนที่ไปเฝ้าเยี่ยมก็คอยฟังว่าท่านผู้นี้จะพูดว่าอะไร เมื่อกระซิบบอกท่านที่กำลังจะสิ้นใจ ท่านก็กล่าวว่า โลกเหมือนกับถังไม้ คือ ถังไม้ที่มีรูกลมยาว ตรงกลางป่อง สำหรับใส่เบียร์



พวกที่ไปเฝ้าคอยฟังก็พากันคิดว่า โลกเหมือนงัมไม้ หมายความว่าอะไร คิดว่าคงจะมีความหมายที่ลึกซึ้งสำคัญซ่อนเร้นอยู่ แต่พยายามคิดกันเท่าไรก็คิดไม่ออก เพราะฉะนั้น ก็รีบเข้าไปถามท่านที่ใกล้จะตายนั้นว่า ไม่เข้าใจว่าโลกเหมือนงัมไม้ หมายความว่าอะไร ท่านผู้ใกล้จะตายนั้นก็ตอบว่า งัมโลกก็ไม่เหมือนงัมไม้

เท่านั้นเอง คือ สิ่งที่คนอาจจะตื่นเต้นคิดว่า มีสาระหรือว่ามีความสำคัญ มีความลึกซึ้ง แต่ตามความจริงแล้ว ไม่ใช่ธรรมที่แจ่มแจ้ง ไม่ใช่ธรรมที่มีเหตุผล ไม่ใช่ธรรมที่เป็นของจริงซึ่งชัดเจนสามารถพิสูจน์ได้ แต่พุทธบริษัทมีโอกาสได้ฟังพระธรรม ซึ่งเป็นสิ่งที่ประเสริฐสุด เพราะว่าเป็นเรื่องของสภาพธรรมที่มีจริง ถ้าพระผู้มีพระภาคไม่ทรงตรัสรู้ หรือไม่ทรงแสดงธรรม ก็ไม่มีใครสามารถรู้เรื่องจิต เรื่องเจตสิก และเรื่องรูปได้

เพราะฉะนั้น ในขณะที่กำลังฟังและพิจารณา ขณะนั้นเป็นกุศลจิต ได้ยินว่าอย่างนี้ แต่รู้ลักษณะของกุศลจิตใหม่

นี่เป็นเรื่องที่จะต้องเข้าใจตามความเป็นจริงว่า ศึกษาเรื่องของสภาพธรรมกับการที่จะระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรม การที่จะประจักษ์แจ้งลักษณะของสภาพธรรม ปัญญาจะต้องเจริญขึ้นตามลำดับขั้น





๑๕๙๗

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๘ ธันวาคม ๒๕๒๙



ถ้าได้ศึกษาเรื่องของกุศลจิต หรือโสภณเจตสิก ก็ทราบว่า ขณะหนึ่งขณะใด ที่กุศลจิตเกิด จะต้องประกอบด้วยโสภณสาธารณเจตสิก เช่น ศรัทธา สติ หิริ โอตตัปปะ อโลภเจตสิก และโสภณเจตสิกอื่น ๆ ไม่น้อยกว่า ๑๙ ดวง

ต้องมีโสภณสาธารณเจตสิก ๑๙ ดวง เกิดร่วมกับกุศลจิตนั้น และยังต้องมี อัญญสมานาเจตสิกเกิดร่วมอีกไม่น้อยกว่า ๑๒ ดวง คิดดู เพียงชั่วขณะจิตเดียว ที่เกิดขึ้น และเมื่อศึกษาเรื่องของจิต ศึกษาเรื่องของเจตสิก มีความเข้าใจ แต่ถ้า สติไม่ได้ระลึกลักษณะของสภาพธรรมก็จะไม่รู้จริง ๆ ว่า ลักษณะของจิตซึ่งเกิดดับ สืบต่อกันแต่ละขณะนั้น โดยสภาพจริง ๆ แล้วไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน อย่างไม่รู้โดยละเอียดว่า กุศลจิตเกิดขึ้นขณะหนึ่งมีเจตสิกประกอบเท่าไร

รู้ได้ยาก หรือง่าย กุศลจิตขณะหนึ่งมีเจตสิกประกอบเท่าไร

ลักษณะของศรัทธา ลักษณะของสติ ลักษณะของหิริ ลักษณะของโอตตัปปะ ลักษณะของอโลภะ ถ้าจะอุปมากับเครื่องแกง ก็จะต้องมีพริก กะปิ หอม กระเทียม เกลือ รากผักชี ลูกผักชี ยี่ห่วย ข่า ตะไคร้ น้ำปลา น้ำตาล กะทิ ผสมกันอย่างละเอียด ในซอหนึ่งที่มีรสกลมกล่อม มีใครสามารถรู้ได้ไหมว่า ส่วนไหนเป็นพริก ข่า ตะไคร้ หอม กระเทียม ซึ่งจะขาดส่วนผสมอย่างใดอย่างหนึ่งที่รวมกันอยู่ในที่นั้น ไม่ได้เลย ฉะนั้น ลักษณะของจิตแต่ละประเภทที่เกิดขึ้นและมีเจตสิกเกิดร่วมด้วย แม้ว่าจะมีศรัทธาเจตสิก สติเจตสิก หิริเจตสิก โอตตัปปะเจตสิก หรืออโลภเจตสิก เป็นต้น เกิดร่วมด้วยอย่างละนิดอย่างละหน่อยที่รวมอยู่ในจิตขณะหนึ่งซึ่งเกิดและดับ ถ้าสติปัญญาฐานไม่เกิด ไม่ระลึก ไม่มีลักษณะของสภาพนั้น ๆ ปราภฏาให้รู้ ก็ย่อมไม่สามารถรู้ในสภาพธรรมที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตนได้



เพราะฉะนั้น จะเห็นพระมหากรุณาธิคุณของพระผู้มีพระภาคที่ทรงแสดงธรรมไว้โดยละเอียด เพื่อที่จะให้สติเกิดระลึกศึกษาลักษณะของสภาพธรรม ไม่ใช่เก็บไว้ในตำรา แต่จะต้องศึกษาลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏในขณะนี้

ท่านผู้ฟังจะเห็นได้ว่า ถ้าไม่พิจารณาจิต ไม่มีทางที่จะรู้ลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริงได้เลย เพราะฉะนั้น เมื่อได้ฟังเรื่องของจิตแล้ว ก็ควรที่สติจะระลึกและพิจารณาลักษณะของจิตที่กำลังปรากฏในขณะนี้

ต้องรู้ความต่างกัน ขณะที่คิดนึกเรื่องจิต กับขณะที่สติระลึกที่ลักษณะของจิต ขณะที่กำลังฟัง กำลังศึกษา กำลังพิจารณา กำลังคิดเรื่องจิต ไม่ใช่ขณะที่สติระลึกตรงลักษณะของสภาพรู้ ธาตุรู้ ในขณะที่กำลังเห็น กำลังได้ยิน เป็นต้น

ถ. การพิจารณาเรื่องของจิต สำหรับผู้ที่ศึกษาธรรมใหม่ ๆ การรู้ลักษณะของจิตและเจตสิกจะมีน้อย ส่วนผู้ที่ได้ฟังหรือได้เรียนพระอภิธรรมแล้วคงจะพิจารณาได้มาก เพราะฉะนั้น คนที่เจริญสติปัฏฐานโดยเรียนมาน้อยจะเสียเปรียบคนที่เรียนอภิธรรมมานาน ใช้ใหม่

ส. ขึ้นอยู่กับสติที่ระลึกลักษณะของสภาพธรรม เรียนมากแต่เป็นเรื่องชื่อทั้งหมด หรือเวลาที่คิดเรื่องจิต ก็อาจจะอดไม่ได้ที่จะเป็นจิตเขา จิตเรา ขณะนั้นก็ไม่ใช่ว่าสติที่ระลึกรู้ลักษณะของจิต

ถ. ที่จะระลึกถึงจิต ให้รู้ลักษณะของปรมัตถธรรม ๔ ก็เพียงพอแล้ว

ส. ทุกอย่างที่ได้ยิน ได้ฟัง และเข้าใจขึ้น จะทำให้ปรุงแต่งเหมือนกับพริก กะปิ หอม กระเทียม ซึ่งจะต้องผสมกันจนกระทั่งรสกลมกล่อม จึงจะทำให้สามารถเข้าใจลักษณะของสภาพธรรมได้

ถ้าไม่มีการฟัง ไม่มีการพิจารณาเลย ถึงแม้สติจะระลึกที่ลักษณะของแจ้งที่กำลังปรากฏ ก็ไม่มีเหตุปัจจัยพอที่จะละคลายการยึดถือแจ้งว่าเป็นตัวตน เป็นสัตว์ เป็นบุคคล หรือไม่รู้ความต่างกันของสภาพที่รู้แจ้งกับลักษณะที่แจ้ง เพราะสภาพธรรมมีอยู่เสมอ และสติอาจจะระลึกได้ แต่ขึ้นอยู่กับแต่ละท่านว่า ละคลายการยึดถือสภาพธรรมว่าเป็นตัวตนหรือยัง หรือว่าเพิ่มความรู้ความเข้าใจ



ในลักษณะของสิ่งที่ปรากฏนั้นมากขึ้นหรือยัง ถ้าปัญญาไม่ได้เพิ่มขึ้น ก็ไม่มีหนทางที่จะละคลาย เพราะฉะนั้น จึงต้องอาศัยการฟังด้วย

ถ. สำหรับผู้ที่สติระลึกที่แข็ง โดยยังไม่ได้เรียนนอภิรรมเลย และยังฟังน้อยด้วย ก็คงจะระลึกได้นานี่แข็งกับรู้แข็ง แต่ถ้าได้เรียนนอภิรรม เรียนเรื่องจิต เรื่องเจตสิกมาก ๆ แล้ว สภาพแข็งและรู้แข็งที่สติระลึกตอนที่เรียนนอภิรรม กับตอนที่ยังไม่ได้เรียนนอภิรรม ตอนไหนปัญญาจะคมกล้ำมากกว่ากัน

ส. ขึ้นอยู่กับความเข้าใจอรรถ ไม่ใช่ขึ้นอยู่กับชื่อหรือคำที่รู้ ถ้ารู้คำ รู้ชื่อมาก ๆ อย่างกำลังเดินไปก็เป็นจิตตชวโยธาคู ถ้ากล่าวว่าอย่างนี้ เป็นเรื่องชื่อแต่ไม่ใช่เป็นลักษณะ

ถ. รู้คำด้วย รู้ชื่อด้วย รู้ลักษณะด้วย

ส. ถ้าขณะที่กำลังยืนอยู่เดี๋ยวนี้ ศึกษาพระอภิรรมแล้ว ใช่ไหม กำลังยืนในขณะนี้ สติระลึกลักษณะของรูปที่กาย รู้ลักษณะของรูปอะไร ชื่อจะไม่เข้ามายุ่งเกี่ยวเลย ใช่ไหม หรือใครจะเกิดนึกขึ้นมาว่า ขณะนี้ที่เคร่ง ตึง ไหว เป็นจิตตชวโยธาคู ซึ่งนั่นไม่ใช่การระลึกลักษณะที่ตึงไหว

ถ้าขณะนั้นสติระลึกที่ลักษณะที่ไหว หรือที่ตึง หรือที่แข็ง หรือที่อ่อน หรือที่เย็น หรือที่ร้อน ขณะนั้นกำลังมีปรมัตถธรรม ไม่ได้อยู่ในตำรา แต่กำลังมีลักษณะแข็งข้อสำคัญ คือ จะต้องพิจารณาศึกษาจนกว่าจะเข้าใจว่าลักษณะนั้นไม่ใช่สภาพรู้ที่แข็งนั้นไม่ใช่สภาพรู้ และส่วนลักษณะของธาตุรู้ อากาญญู ที่กำลังรู้แข็งนั้น ก็เป็นแต่เพียงธาตุชนิดหนึ่ง นี่คือนั่นที่จะต้องได้ยินและพิจารณาทันที แต่ไม่ใช่เรื่องชื่อ

เพราะฉะนั้น เวลาที่ฟังพระธรรม เข้าถึงอรรถ เข้าใจลักษณะของสภาพธรรมที่ทรงแสดง ไม่ใช่เรื่องการจำชื่อ

ถ. เข้าถึงอรรถ และต้องเข้าใจคาถา ๔ บาท ที่ว่า ...

ส. ระลึกศึกษาลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏประกอบกันไป ในขณะที่ฟังได้ ยิ่งเป็นประโยชน์ มิฉะนั้นแล้วจะเพียงฟัง แต่ไม่ได้นุ่มประพฤติปฏิบัติตาม



ถ. น้อมประพฤติกฎปฏิบัติตามที่อาจารย์ได้พำสอน ผมก็ได้พยายามฟังอยู่ เมื่อระลึกแล้ว ผลก็ยังไม่เห็นสักที

ส. มิได้ ท่านผู้ฟังต้องการผลอะไร อย่าข้ามไปเลย เพื่อความละเอียด

ถ. ก็อยากจะให้ถึงเป้าหมายว่า ให้รู้แจ้งอริยสัจธรรมเลย

ส. ขอประทานโทษ ขณะที่กำลังระลึกลักษณะของสภาพธรรม เข้าใจในอรรถ ลักษณะของสิ่งที่ไม่ใช่สภาพรู้และสภาพรู้ว่าเป็นสภาพธรรมที่ต่างกัน ในขณะนี้ใหม่ ต้องการผลอย่างนี้ใหม่ หรือไม่ต้องการขั้นนี้ แต่ต้องการจะถึงนิพพาน

ถ. ก็ควรเป็นไปตามลำดับ

ส. เพราะฉะนั้น ลดความต้องการลงมา จากนิพพาน เป็นการเข้าใจให้ถูกต้องในลักษณะของสภาพธรรม

ถ. ลดความต้องการลงมา ก็เหมือนกับเราตั้งความปรารถนาน้อยไป

ส. มิได้ ความปรารถนาสูงนั้นสำเร็จไม่ได้ ถ้าไม่เข้าใจลักษณะของสภาพธรรมในขณะนี้ก่อน

ถ. คือ ยังต้องเชื่อฟังอยู่ต่อไป

ส. ต้องศึกษาจริง ๆ พร้อมสติที่ระลึกลักษณะของสภาพธรรม

ถ. ผมได้ยินมาว่า การศึกษาต้องให้ครบทั้ง ๓ ขั้นตอน คือ รู้ชื่อ รู้ความหมาย และรู้ลักษณะ ถ้าไม่รู้ชื่อ ไม่รู้ความหมาย ไม่รู้ลักษณะ ทั้ง ๓ ขั้นตอนนี้ จะเจริญสติปัญญาไม่ได้ ถูกหรือเปล่า

ส. เวลารู้ชื่อแล้ว ใช่ไหม เวลาฟัง ชื่อว่ารู้ชื่อแล้ว และรู้อรรถ คือ เข้าใจ

ถ. การฟังและท่องจำต่าง ๆ นี้ และไปติดที่ท่อง มีค่านั่นว่า ท่องไม่ได้ ท่องแล้วจะเป็นเหมือนนกแก้วนกขุนทองไป และลักษณะจะไม่รู้จัก

ส. เวลาที่เข้าใจ ต้องท่องใหม่ พูดถึงเมื่อเข้าใจแล้ว ท่องอะไรบ้าง ช่วยบอกตามความจริงว่า ท่องอะไรบ้าง

ถ. อย่างสัจจะมี ๔ คือ ทุกข์ ได้แก่ จิต ๘๙ เจตสิก ๕๑ เว้นโลภะ รูป ๒๘ เป็นทุกข์สัจ สมุทัย ได้แก่ โลกเจตสิกเป็นสมุทัยสัจ



ส. ขณะนั้นสติระลึกที่ลักษณะของสภาพธรรมอะไร

ถ. เพียงรู้ชื่อ

ส. เมื่อก็บอกว่า ต้องมี ๓ ขั้น ขั้นที่ ๑ รู้ชื่อ ขั้นที่ ๒ เข้าใจ และขั้นที่ ๓ รู้ลักษณะ โดยอะไร ทำอย่างไรจึงจะรู้ลักษณะ

ถ. คือ สังเกตสภาพธรรม

ส. สติเกิด ระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรม ถ้าพูดถึงเรื่องจักขุวิญญาณ กำลังเห็นเป็นสภาพรู้ เป็นธาตุรู้ ในขณะนี้ก็มีชื่อ และมีความเข้าใจ และขั้นรู้ลักษณะ จะเกิดได้ไหม เมื่อเข้าใจแล้ว

ถ. เกิดได้

ส. ต้องท่องไหม

ถ. ในขณะนั้นไม่ต้องท่อง แต่ในการศึกษาอภิธรรม มีความจำเป็นมาก

ส. ศึกษาเพื่อให้เข้าใจลักษณะของสภาพธรรม หรือเพื่อจำได้

ถ. เพื่อให้เข้าใจลักษณะของสภาพธรรม

ส. เพื่อให้เข้าใจลักษณะของสภาพธรรม เมื่อเข้าใจลักษณะของสภาพธรรม จำได้แน่ ๆ ขอให้เข้าใจลักษณะของสภาพธรรมและจะจำได้ แต่ถ้าไม่เข้าใจลักษณะของสภาพธรรมจำได้ไม่กี่วันก็ลืม หรือไม่กี่เดือนไม่กี่ปีก็ต้องลืมแน่ ๆ เหมือนกัน

ถ. การศึกษาด้วยการท่องจำ จะมีประโยชน์ไหม

ส. ดิฉันเรียนถามจุดประสงค์แล้วว่า ศึกษาเพื่ออะไร ศึกษาเพื่อจะจำ หรือศึกษาเพื่อที่จะเข้าใจลักษณะของสภาพธรรม

เพราะฉะนั้น แม้แต่เพียงการศึกษารวม จุดประสงค์เป็นสิ่งที่สำคัญที่สุด ท่านที่ศึกษารวมเพื่อเข้าใจ ท่านจะรู้เลยว่า ขณะที่กำลังฟังนี้เข้าใจ และมีสภาพธรรมปรากฏให้ระลึกได้เพื่อที่จะเข้าใจชัดขึ้นอีก

อย่างคำว่า ธาตุรู้ สภาพรู้ เข้าใจแล้วว่า หมายความว่า ถึงสิ่งซึ่งไม่ใช่ลักษณะที่เย็นหรือร้อน อ่อนหรือแข็ง ตึงหรือไหว แต่เป็นสุขบ้าง เป็นทุกข์บ้าง คตินึกบ้าง



จำได้บ้าง นี่เป็นสภาพรู้ ธาตุรู้ ในขณะที่ฟังเข้าใจ เมื่อเข้าใจแล้ว มีสิ่งนั้นพร้อมที่จะให้รู้ชัดทันทีที่ระลึก เพราะฉะนั้น จะศึกษาเพื่ออะไร

ถ้าเพื่อความเข้าใจ ก็ระลึกลักษณะของสภาพธรรมที่เข้าใจแล้ว ไม่ว่าจะป็นสภาพธรรมทางตา หรือทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ถ้ายังติดใจที่จะท่อง ก็ละเลยการเข้าถึงอรรถของธรรมที่กำลังปรากฏ

ถ. สมัยเมื่อผมบวชอยู่ ได้รับคำสอนจากอาจารย์ที่สอนกัมมัฏฐานว่า ไม่ต้องอ่านตำรา ไม่ต้องดู เพราะว่ารู้นึกมากทำให้ฟุ้งซ่าน ทำให้จิตไม่สงบ ต้องปฏิบัติอย่างเดียว เมื่อปฏิบัติใจเป็นสมาธิแล้วจะรู้เอง ท่านบอกว่า ผู้ที่มีจิตเป็นสมาธิแล้วจะอบรมให้ปัญญาเกิด ผมก็พยายามกระทำตาม แต่ก็ไม่ได้ผล ก็เลยรู้ว่าการศึกษาของพุทธศาสนิกชนในปัจจุบันไม่ค่อยถูกหลักเกณฑ์ เพราะเท่าที่ผมศึกษามากก็เป็นแต่เพียงท่องจำอย่างที่ว่า ไม่เข้าใจอรรถ ไม่เข้าใจลักษณะ ได้แต่เพียงท่องจำและพูดได้ บอกคนอื่นได้ แต่ความหมายที่แท้จริงไม่ค่อยจะรู้แจ้งชัดเจน

ความรู้ที่ได้มาจากการศึกษาอย่างนี้ ไม่สามารถเกื้อกูลแก่การปฏิบัติ ถ้าผมไม่ได้มาฟังอาจารย์สอน ขาดนี้ก็คงจะตายไปพร้อมกับความไม่รู้ พร้อมกับความเข้าใจผิด ๆ ที่ศึกษากันมาไม่ค่อยตรงประเด็น ไม่ตรงเป้าหมาย เพราะฉะนั้น การศึกษาธรรมและเข้าใจอรรถ รู้สภาวะ เป็นเรื่องที่สำคัญอย่างยิ่งที่จะเกื้อกูลต่อการปฏิบัติ

ผมนึกถึงเรื่องท่านพระโปฐิละว่า ท่านเป็นพระอาจารย์สอนหมู่คณะถึง ๑๘ คณะ แต่ก็ช่วยตัวเองไม่ได้ ต้องไปหาสามเณรเล็ก ๆ ซึ่งเป็นพระอรหันต์ เมื่อสามเณรบอกท่านเพียงนิดเดียว ท่านก็สามารถช่วยตัวเองได้ แสดงว่าตอนแรกที่ท่านศึกษาจนชำนาญแตกฉานในพระไตรปิฎกนั้น ท่านไม่รู้อรรถ หรือไม่ได้รู้ลักษณะของธรรมหรืออย่างไร

ส. จุดประสงค์สำคัญ คือ ถ้าผู้ใดรู้ว่าศึกษาธรรมเพื่อเข้าใจลักษณะของธรรมที่มีจริง ๆ ที่กำลังปรากฏแล้ว จะเข้าถึงอรรถที่ว่า สภาพธรรมไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน



ที่ใช้คำว่า ธรรม ก็แสดงอยู่แล้วว่า ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน เป็นธรรม เพียงศัพท์หรือเพียงคำที่ได้ยินคำเดียวว่า ธรรม ก็ต้องเข้าใจความหมายของ ธรรม คือ ไม่ใช่เรา ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล

เพราะฉะนั้น เมื่อฟังแล้ว และก็มีสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ ผู้ที่เป็นพหูสูตร คือ ผู้ที่ศึกษาลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏพร้อมสติ ด้วยสติ จนกระทั่งรู้ชัดและ ประจักษ์แจ้ง ไม่ใช่เป็นผู้ที่จำมาก แต่หมายความว่า เป็นผู้ที่เข้าใจในอรรถ และ ศึกษาธรรมที่ปรากฏตามที่เข้าใจ นั่นจึงจะได้ประโยชน์จริง ๆ เพราะถ้าศึกษาตำรา มากมาย แต่ไม่ระลึกลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏว่าตรงกับที่ได้ศึกษาก็ไม่มีประโยชน์ เป็นแต่เพียงความจำเท่านั้นเอง

ถ. ขณะที่จิตเป็นกุศลเกิดขึ้น เรารู้ว่าจิตเป็นกุศล และจิตที่เป็นกุศลต้อง ประกอบด้วยสหชาตธรรม ต้องมีโสภณสาธารณกุศลเจตสิกประกอบอย่างน้อย ๑๙ ดวง ซึ่งในขณะที่สติระลึกรู้สภาพของกุศลจิตที่เกิดขึ้นนั้นเป็นขณะที่สั้นเหลือเกิน สติปัญญาจะสามารถจำแนกแจกแจงว่ามีธรรมอะไรเกิดขึ้นในขณะนั้นได้อย่างไร

สุ. ถ้าคิดจะจำแนกแจกแจง ก็ไม่รู้ในสภาพที่ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคลอีก เพราะฉะนั้น เรื่องของการฟังและการจำแนกแจกแจงเป็นปริยัติ ในขณะที่กำลังฟังและพยายามเข้าใจ แต่ขณะที่สติเกิดระลึกรู้ตรงลักษณะของ สภาพธรรม ขณะนั้นต้องศึกษาสภาพที่เป็นปรมาัตถธรรมที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่คิดเรื่องของสภาพธรรม

ถ. ถ้าอย่างนั้น ในขณะนั้นไม่ต้องไปคิดว่า ขณะนั้นคือศรัทธา คือ หิริ โอตตัปปะ ไม่จำเป็นต้องไปคิด

สุ. แน่นนอน ลักษณะของหิริมีจริง ลักษณะของโอตตัปปะมีจริง ลักษณะ ของศรัทธามีจริง ลักษณะของสติมีจริง ลักษณะของอโลภะมีจริง ถ้าสภาพธรรมต่าง ๆ เหล่านี้ไม่ปรากฏสติระลึกรู้ไม่ได้ ไม่ใช่ให้ไปนึกจนกระทั่งให้ปรากฏ ไม่ใช่อย่างนั้น



ถ. คงเหมือนอย่างที่อาจารย์เปรียบเทียบกับแกง คือ แกงนี้ เมื่อผสมเครื่องแกงหลาย ๆ ชนิดแล้วก็ป็นแกงขึ้นมา เราไม่จำเป็นต้องไปแยกแยะว่า แกงนี้มีรสมาจากเครื่องแกงอะไรบ้าง

ส. ที่จะต้องรู้ชัด คือ ลักษณะที่เป็นนามธรรมต่างกับลักษณะที่เป็น รูปธรรม เพราะเพียงได้ยินได้ฟังว่านามธรรมต่างกับรูปธรรมเท่านั้น ยังไม่ใช่ว่าการ ประจักษ์ลักษณะที่ต่างกันของนามธรรมและรูปธรรม





๑๕๙๘

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๘ ธันวาคม ๒๕๒๙



ขั้นต้นจริง ๆ คือ นามธรรมมีหลายประเภทหลายชนิดในวันหนึ่ง ๆ จริงไหม ซึ่งควรที่จะได้พิจารณาว่า โดยขั้นของการฟัง วันหนึ่งมีนามธรรมหลายชนิด เห็นเป็นนามธรรมชนิดหนึ่ง ได้ยินเป็นนามธรรมชนิดหนึ่ง สูดเป็นนามธรรมชนิดหนึ่ง ทุกข์เป็นนามธรรมชนิดหนึ่ง จำได้เป็นนามธรรมชนิดหนึ่ง ดีใจเป็นนามธรรมชนิดหนึ่ง เสียใจเป็นนามธรรมชนิดหนึ่ง จริงไหม

นี่คือลักษณะของนามธรรมต่าง ๆ แต่ทุกอย่างเป็นเราทั้งหมด เพราะไม่ได้รู้จริง ๆ ว่า แต่ละอย่างนั้นเป็นนามธรรมแต่ละชนิด แต่ละลักษณะ เพราะฉะนั้นเมื่อสภาพธรรมมีต่าง ๆ กันตามเหตุปัจจัยที่เกิดขึ้น สติระลึกลักษณะของสภาพธรรมชนิดใด ลักษณะของสภาพธรรมนั้นก็เป็นนามธรรมชนิดนั้นที่ปัญญาจะต้องพิจารณาจนรู้ว่าไม่ใช่เรา แต่ไม่ใช่ให้นึกถึงเรื่อง หรือนึกถึงชื่อของสภาพธรรมนั้นในขณะนั้น แต่ถ้าเกิดคิดนึกขึ้น ก็ไม่มีใครสามารถยับยั้งได้ ก็จะต้องรู้ว่าขณะนั้นเป็นสภาพคิด เห็นกับคิดนี้ต่างกัน

ผู้ฟัง การตอบปัญหาของท่านอาจารย์ในวันนี้มีประโยชน์มาก เนื่องจากมีผู้สงสัยว่า จะต้องศึกษาพระอภิธรรมกันแค่ไหน เพียงใด จึงจะเจริญสติปัญญาได้ เพราะฉะนั้น สติระลึกรูปธรรมนามธรรม และถ้าจะได้ว่าไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคลได้แล้ว นั่นคือสิ่งที่ถูกต้อง โดยสรุปเป็นอย่างนี้

ผมก็อยากจะให้กำลังใจกับผู้ที่ยังไม่ได้แล้ว ผมว่าไม่ต้องท้อแท้ ได้กำไรแล้ว เมื่อท่องได้แล้ว ก็ค่อย ๆ ศึกษาลักษณะสภาพธรรมต่อไป ได้กำไรกว่าผมแล้ว ผมยังท่องไม่ได้เลย



ส. เรื่องของธรรม ขอเรียนให้ทราบว่า เป็นเรื่องละทั้งหมด ถ้าใคร ยิ่งละได้มากเท่าไร ก็หมายความว่าเข้าใจในลักษณะที่ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคลมากเท่านั้น ถ้ายังมีความพอใจในสิ่งหนึ่งสิ่งใดอยู่ แม้แต่ความสามารถในการศึกษา ความสามารถในการทรงจำ ความสามารถในการเข้าใจ ก็เป็น อกุศลธรรมที่จะต้องละ

เพราะฉะนั้น เรื่องของอกุศลและกุศลไม่ใช่เรื่องที่จะรู้ได้ง่ายเลย โดยตำรา ไม่ยาก อกุศลจิตมี ๑๒ ดวง ๑๒ ประเภท และมหากุศลจิตหรือกามาวจรจิตมี ๘ ดวง แต่ลักษณะจริง ๆ ของอกุศลธรรม อกุศลจิตแต่ละประเภท แต่ละขณะ ในวันหนึ่ง ๆ มีใครรู้ รู้แต่ชื่อ ทั้ง ๆ ที่อกุศลจิตมีมากตั้งแต่ตื่นจนถึงเดี๋ยวนี้ และกุศลก็มี แต่แม้กระนั้นก็รู้เพียงชื่อ ไม่ใช่รู้ลักษณะจริง ๆ ของกุศลจิตและอกุศลจิต เพราะสภาพธรรมมีปัจจัยเกิดขึ้นและดับไปอย่างรวดเร็วมาก

ที่จะรู้ลักษณะของกุศลจิตได้ ก็ในขณะที่เป็นไปในทานบ้าง ในศีลบ้าง ในความสงบของจิตบ้าง ในการเจริญสติปัฏฐานบ้าง

ชั่วคราวที่ผ่านไป จิตอะไร ถ้าถามจะมีคำตอบเพียงว่า รู้แต่ว่ามีจิตเท่านั้นเอง และแม้แต่รู้ว่ามีจิต ก็ไม่ใช่ในขณะที่จิตนั้นกำลังเป็นไปด้วย

แสดงให้เห็นว่า จะต้องเป็นผู้ที่ละเอียดจริง ๆ ในการที่จะรู้แจ้งลักษณะของสภาพธรรมจนกระทั่งละคลายการยึดถือสภาพธรรมว่าเป็นตัวตน เป็นสัตว์ เป็นบุคคลได้

ในขณะที่มีการปริจจาคทานวัตถุ พอที่จะเห็นลักษณะของอโลภะได้ไหม แต่ต้องเป็นในขณะที่จิตผ่องใส สละวัตถุนั้นให้เป็นประโยชน์แก่บุคคลอื่น ซึ่งต่างกับขณะที่หวังสิ่งตอบแทน เพราะฉะนั้น พิจารณาดู การให้เป็นกุศล แต่ต้องละเอียดที่จะรู้ว่าต่างกับขณะที่หวังสิ่งตอบแทน แม้จะหวังเพียงความสนิทสนมคุ้นเคย นั่นก็เป็น อกุศลแล้ว หรือหวังให้บุคคลที่ได้รับเคารพนอบน้อม หรือให้กตัญญูกตเวทิตา ขณะนั้น ก็เป็นอกุศลแล้ว



เพราะฉะนั้น ที่เป็นกุศลจริง ๆ ถ้าสติระลึกลักษณะสภาพของจิตที่ผ่องใส ไม่ติดข้อง และสละโดยไม่หวังสิ่งตอบแทนใด ๆ เลย ในขณะนั้นจึงจะเห็นลักษณะของอโลภเจตสิก แต่ทันทีที่หวัง แม้เพียงความสนทนมนต์คุณเคย ขณะนั้นก็เป็อกุศลจิตแล้ว เป็นโลภมูลจิตแล้ว

และวันหนึ่ง ๆ ลักษณะของอกุศลจิตและกุศลจิตจะอยู่แต่เพียงในตำรา ถ้าสติปฏิฐานไม่เกิด ไม่ระลึก ไม่รู้ความต่างกันซึ่งเป็นไปอย่างรวดเร็วมาก เพราะฉะนั้นในวันหนึ่ง ๆ ผู้ที่เจริญสติปฏิฐานเป็นปกติย่อมรู้จักตนเองตามความเป็นจริงว่า กุศลจริง ๆ เกิดในขณะไหน และหลังจากนั้นแล้วจะมีอกุศลจิตเกิดแทรกคั่นมากน้อยแค่ไหน

ในขณะที่วิวัติทุจจริต ก็พอจะเห็นลักษณะของอโทสเจตสิก ซึ่งเป็นสภาพที่เมตตา ไม่ต้องการทำให้คนอื่นเดือดร้อนด้วยการกระทำของท่าน ไม่ว่าจะเป็นทางกาย หรือทางวาจา ในขณะนั้นพอที่จะระลึกได้ แต่ต้องเป็นผู้ที่ละเอียดอีก เพราะว่าทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจเกิดสืบทอดกันอย่างรวดเร็ว เพราะฉะนั้น เพียงชั่วขณะที่ตาเห็นสิ่งที่ไม่พอใจ ขณะนั้นความขุ่นใจแม้เพียงเล็กน้อยก็เกิดแล้ว นี่เป็นเรื่องที่จะต้องรู้ว่า อกุศลข้างเกิดง่ายและมีปัจจัยที่จะเกิดอย่างรวดเร็ว

ต้องเป็นผู้ที่เจริญสติปฏิฐานจริง ๆ จึงจะค่อย ๆ ละคลายการยึดถือสภาพธรรมว่าเป็นตัวตน เพราะรู้ในลักษณะที่เป็นนามธรรมหรือรูปธรรม แต่ไม่ใช่ไปพยายามบังคับกิเลส เพราะว่ากิเลสและธรรมทั้งหลายไม่อยู่ในอำนาจบังคับบัญชาของใคร

ถ. จากการศึกษารื่องจิต นอกจากทวิปัญญาวิมุตตญาณ ๑๐ ดวง ที่เกิดทางตา หู จมูก ลิ้น กายแล้ว นอกจากนั้นจิตก็เกิดทางมโนทวาร เกิดทางทหยวัตตุ

ส. ขอบระทานโทษ มโนทวารไม่ใช่ทหยวัตตุ

ถ. เมื่อพูดถึงทหยวัตตุ ก็นึกถึงหัวใจทุกทีว่า จิตจะต้องเกิดตรงนี้แหละ

ส. แสดงว่าอย่างไร ทราบไหม

ถ. แสดงว่า เรายังติดข้องอยู่ในหัวใจ



ส. ยังยึดถือว่าเป็นร่างกายของเราตั้งแต่ศีรษะตลอดเท้า จนรู้ว่าหัวใจอยู่ตรงไหน ใช่มั้ย

ถ. ตามที่ศึกษาจากอาจารย์ ผมเข้าใจว่า จิตเป็นธรรมชาติที่นึกคิด เป็นธรรมชาติที่รู้อารมณ์ ไม่มีตัวมีตน แต่ก็ยังนึกว่ามีตัวมีตนอยู่ในนี้ ซึ่งความจริงแล้วไม่มี เป็นสภาวะธรรม เป็นสังขตธรรม เกิดขึ้นเพราะมีเหตุมีปัจจัย ถ้าไม่มีเหตุปัจจัย จิตก็เกิดไม่ได้ ความเข้าใจของผมอย่างนี้ ตรงกับที่อาจารย์สอนหรือเปล่า

ส. เป็นความเข้าใจตรง แต่ควรจะต้องถึงขั้นประจักษ์แจ้งด้วย เรื่องความเข้าใจทุกคนเข้าใจ จิตเห็นในขณะนี้เกิดทันทีที่รูปกระทบกับจักขุปสาท และทันทีที่จักขุปสาทและรูปารมณ์ที่กระทบดับไป ก็ไม่มีการเห็นสิ่งที่ปรากฏทางตา หรือรู้สิ่งที่ปรากฏทางตาเลย นี่ขั้นความเข้าใจ แต่ต้องประจักษ์แจ้ง

ขุททกนิกาย ปฏิสัมภิทามรรค อรรถกถาอุทฺทพพยานิทเทส
ข้อ ๑๐๓ - ๑๑๑ มีข้อความว่า

การรวมเป็นกองก็ดี การสะสมก็ดี ย่อมไม่มีแก่ขั้นที่ซึ่งยังไม่เกิดก่อน แต่ขั้นเหล่านี้เกิด

หมายความว่าไม่ใช่มีขั้นที่สะสมรวมกันเป็นกองไว้ก่อนที่จะเกิด ไม่ใช่อย่างนั้น การรวมเป็นกองก็ดี การสะสมก็ดี ย่อมไม่มีแก่ขั้นที่ซึ่งยังไม่เกิดก่อนแต่ขั้นเหล่านี้เกิด คือ ไม่ใช่ไปสะสมเอาไว้ที่หนึ่งทีเดียว

ชื่อว่าการมาโดยรวมเป็นกอง โดยความสะสม ย่อมไม่มีแม้แก่ขั้นที่เกิดขึ้น

ในขณะที่เกิด ก็ไม่ใช่รวมเป็นกองไว้แล้วเกิดขึ้น แต่ต้องมีเหตุปัจจัยที่ขั้นเหล่านั้นแต่ละขั้นจะเกิด

ชื่อว่าการไปสู่ทีคน้อยใหญ่ ย่อมไม่มีแม้แก่ขั้นที่ดับ ชื่อว่าการตั้งลง โดยรวมเป็นกอง โดยสะสม โดยเก็บไว้ในที่แห่งหนึ่ง ย่อมไม่มีแม้แก่ขั้นที่ดับแล้ว เหมือนนักคิดพิน เมื่อเขาคิดพินอยู่ เสียงพินก็เกิด มิใช่มีการสะสมไว้ก่อนเกิด เมื่อเกิดก็มิใช่มีการสะสม การไปสู่ทีคน้อยใหญ่ของเสียงพินที่ดับไปก็ไม่มี ดับแล้ว



ไม่ว่าที่ไหนก็ไม่สะสมคงไว้ ที่แท้แล้วพินก็ดี นักคิดพินก็ดี อาศัยความพยายาม อันเกิดแต่ความพยายามของนักคิดพิน ไม่มีแล้วยังมีได้ ครั้นมีแล้วยังเสื่อมได้ ฉันทิฉธรรมมีรูปและไม่มีรูปแม้ทั้งหมดก็ฉันทิฉนั้น ไม่มีแล้วยังมีได้ ครั้นมีแล้วยังเสื่อมได้ ผู้อบรมเจริญปัญญาย่อมเห็นด้วยประการฉะนี้แล

ย่อมเห็น ไม่ใช่เพียงเข้าใจ และเป็นความจริงอยู่ทุก ๆ ขณะนี้ แต่เมื่อปัญญา ยังไม่เกิด ก็ไม่มีสภาพธรรมอื่นใดที่สามารถประจักษ์แจ้งลักษณะจริง ๆ ของ ปรมาตถธรรมซึ่งไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน

ทราบใดที่อวิชชามีปัจจัยเกิดขึ้น อวิชชาก็เป็นสภาพไม่รู้ ทำอย่างไร ๆ จะให้อวิชชารู้ปรมาตถธรรม รู้ในสภาพที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตนไม่ได้ เพราะฉะนั้น จึงต้องอบรมเจริญปัญญาถึงขั้นที่สามารถประจักษ์แจ้งลักษณะของ สภาพธรรมที่กำลังปรากฏในขณะนี้เอง

ในขณะที่เข้าใจพระธรรม พอจะเห็นลักษณะของปัญญาเจตสิกหรืออโมหะ ได้ใหม่ว่า ขณะที่ไม่ได้ฟัง ไม่ได้พิจารณา เป็นความไม่รู้ แต่ขณะที่รู้และเข้าใจ เป็นขณะที่ต่างกับขณะที่ไม่รู้และไม่เข้าใจ

ถ. เรื่องประจักษ์แจ้ง เป็นเรื่องที่ยากอย่างยิ่ง ไม่ทราบว่าจะชาตินี้จะ ประจักษ์แจ้งหรือเปล่า

สุ. ชาตินี้ คือ เดียวนี้ เข้าใจลักษณะของสิ่งที่กำลังปรากฏหรือเปล่า ตรงนี้เอง ไม่ต้องคิดไปไกล แต่ในขณะนี้เอง สติเกิด ระลึกลักษณะของสภาพธรรม และเข้าใจในสภาพที่ได้ยินได้ฟังมาโดยตลอด ไม่ใช่แต่ในชาตินี้ชาติเดียว คำว่า นามธรรมและรูปธรรม จะต้องได้ยินต่อไปอีก เพราะจะต้องถึงขั้นที่ไม่ยึดถือว่า นามธรรมและรูปธรรมนั้นเป็นตัวตน

ผู้ฟัง เรื่องเข้าใจธรรม แม้แต่ขั้นเข้าใจก็เป็นเรื่องที่ยากอย่างยิ่ง และเรื่อง ประจักษ์ธรรมตามที่เข้าใจแล้วยิ่งยากขึ้นไปอีก ไม่ทราบว่าจะรู้ยากที่พ้นเท่า จนกระทั่ง สมัยนี้มองเห็นกันแล้วว่า ไม่มีใครสามารถบรรลุมรรคผลนิพพานได้จริง ๆ ผมก็เคยบวช เมื่อบวชอยู่ก็ไม่ได้ศึกษาธรรมจริง ๆ จัง ๆ เพื่อให้เข้าใจธรรมจะได้



ประพจน์ปฏิบัติให้ถูกต้อง ให้ประจักษ์แจ้ง ไม่ได้มีความคิดอย่างนี้เลย การศึกษาสมัยนี้ควรจะเปลี่ยนทัศนะใหม่ ไม่ใช่ไปศึกษาเอาชั้นเอาภูมิกัน ซึ่งเมื่อได้มาแล้วก็ไม่เห็นได้อะไร นอกจากลาภ ยศ สรรเสริญที่จะได้มาเท่านั้นเอง

เรื่องประจักษ์แจ้งนี้ ถ้าใครสามารถประจักษ์แจ้งได้ แต่ก็ไม่มีใครสามารถจะรู้ได้ว่า ใครประจักษ์แจ้งแล้ว ถ้าหากมีเป็นตัวเป็นตนขึ้นมาให้เห็น ก็จะเป็นการดึงดูดศรัทธาของประชาชนในสมัยนี้เป็นอย่างมาก

ส. เป็นไปได้หรือ เพราะคำกล่าวอ้างต่าง ๆ จะทำให้เกิดความเห็นผิดหรือเห็นถูก เพียงคำกล่าวอ้าง

ผู้ฟัง ก็อาจจะเป็นไปได้ เดียวนี้ก็ยังมียู มีคนพยายามไปสร้างให้หลวงพ่อบุญครองสำเร็จมรรคผล ซึ่งจะเป็นเหตุให้คนเข้าใจผิดได้ และเรื่องการประจักษ์แจ้งนี้จะไปเร่งรัดว่า จะเอาให้ได้วันนี้ พรุ่งนี้ ไม่มีทางที่จะเป็นไปได้

ส. แม้แต่ฉันที่จะเจริญสติปัฏฐาน ก็ยังเร่งไม่ได้ เพราะไม่ใช่เรื่องการบังคับ ไม่ใช่เรื่องการชักชวน ไม่ใช่เรื่องการเร่งเร้าที่จะให้ใครเกิดศรัทธาที่จะเจริญมรรคมีองค์ ๘ เพราะว่าทุกคนก็หนัก ๆ ด้วยกันทั้งนั้น ไม่ได้เบาเลย หนักด้วยกิเลส

ปญ. ความหนาแน่นด้วยกิเลส เพราะฉะนั้น จะชวนกันให้ละกิเลสเป็นเรื่องยาก แต่ชักชวนให้เห็นประโยชน์ของพระธรรม ให้ศึกษาและเข้าใจ เมื่อมีความเข้าใจเพิ่มมากขึ้น ก็เป็นสังขารขั้นที่ปรุงแต่งให้สติระลึกลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ โดยไม่ต้องมีใครชักชวน เพราะว่าสภาพธรรมทั้งหลายต้องมีเหตุปัจจัยที่จะเกิดจึงเกิดขึ้นได้

ถ้ามีญาติพี่น้องที่กำลังมีชีวิตพลัดพินในทางโลก และจะบอกให้เขาไปนิพพาน หรือบอกให้เขาดับกิเลส เป็นสิ่งที่เป็นไปได้ไม่ได้เลย แต่ชักชวนให้ฟังธรรมให้เข้าใจก่อน และแล้วแต่ว่าใครจะมีปัจจัยเจริญหนทางข้อปฏิบัติที่จะรู้ลักษณะของสภาพธรรม ก็ค่อย ๆ เป็น ค่อย ๆ ไป ไม่ใช่จะต้องให้ถึงนิพพาน เพียงให้รู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏในขณะนี้ มีฉันนะ มีความพอใจหรือยังที่จะเป็นผู้ที่รู้



ดีกว่าไม่รู้ ลักษณะของสภาพธรรมปรากฏแล้ว รู้ย่อมดีกว่าไม่รู้ เพียงเท่านี้ก็ยาก ถ้าผู้นั้นไม่ได้ฟังพระธรรม ก็ย่อมไม่เห็นว่าเป็นประโยชน์

ถ, มีข้อสงสัยเกี่ยวกับอายตนะภายใน ภายนอก

ส, อายตนะแปลว่าอะไร คืออะไรในขณะนี้

ถ, คือ ที่เกิด บ่อเกิด

ส, ขณะนี้อยู่ที่ไหน

ถ, อยู่ที่ใจ

ส, อย่างเดียวหรือ

ถ, ทั้งภายใน ภายนอก มีตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ และรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ และธัมมารมณฺ์ สงสัยว่า จะจัดอายตนะทั้งภายในและภายนอก ให้เห็นเป็นนามรูปโดยลักษณะอย่างไร

ส, นามธรรมมีจริง ใช่ไหม สภาพรู้ ธาตุรู้มีจริงขณะไหน ท่านกำลังนอนหลับสนิท สามารถที่จะรู้ลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมได้ไหม

ถ, นอนหลับสนิท ผมเข้าใจว่า ถิ่นมีทระครอบงำอย่างที่สุดหรือเปล่า คือ ง่วงเหงาหาวนอนถึงที่สุดจนไม่รู้

ส, เมื่อคืนนี้นอนหลับหรือเปล่า

ถ, หลับ

ส, ขณะที่กำลังนอนหลับเห็นอะไร ได้ยินอะไรบ้างหรือเปล่า

ถ, จักขุไม่ได้ทำกิจ

ส, ขณะนั้นไม่รู้อะไรเลย ใช่ไหม เพราะฉะนั้น ทางที่จะรู้มี ๖ ทาง เป็นอายตนะ ๖ เพราะว่าเป็นที่ประชุม ที่ต่อกับอารมณ์ ทำให้เกิดสภาพรู้ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ

ถ, หมายถึงเวลาที่จักขุกระทบรูปภายนอกพึงทราบด้วยใจ ใช่ไหมว่า ได้เห็นแล้ว

ส, จักขุปสาทเป็นรูปธรรม จักขุปสาทไม่เห็น



ถ. ไม่เห็น ส่วนนามธรรมขณะนั้นรู้ แต่ไม่เห็น ไซ้ไหม

ส. ขณะนี้กำลังเห็น ไซ้ไหม เป็นนามธรรมไซ้ไหมที่กำลังเห็น เป็นสภาพรู้
สิ่งที่ปรากฏ นี่คือความหมายของนามธรรม แต่ถ้าไม่มีจักขุปสาทเห็นไม่ได้ ถ้า
ไม่มีรูปารมณักระทบจักขุปสาทก็เห็นไม่ได้

ถ. เวลานอนเกิดเป็นภาพปรากฏขึ้นมาทางใจ ทำไมรู้สีมีดขาวสว่างนั้นได้

ส. นั้นคิดนึก

ถ. และจะจัดอายตนะภายใน ภายนอกว่า เป็นนาม เป็นรูปได้อย่างไร

ส. เวลานี้ตาอยู่ที่ไหน ที่กำลังเห็น เห็นอะไร

ถ. เห็นรูป

ส. เห็นรูปภายนอก ไซ้ไหม และตาอยู่ที่ไหน

ถ. ถ้าจะพูดว่าตาอยู่ที่ไหน ก็อยู่ไม่ได้ เพราะตาเป็นอนัตตา ไม่รู้อยู่ที่ไหน
ในโลก

ส. ต้องมีที่อยู่ นามธรรมในภูมิที่มีขั้น ๕ ต้องเกิดที่รูป จะเกิดลอย ๆ
ข้างนอกรูปไม่ได้เลย เพราะฉะนั้น ตากระทบกับรูป ทำให้เกิดการเห็น





๑๕๙๙

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๘ ธันวาคม ๒๕๒๙



ถ. พระผู้มีพระภาคตรัสว่า เพราะนามรูปเป็นปัจจัย คือ ตากระทบรูป ทำให้เกิดจักขุวิญญาณ จะใช้ปฏิจจสมุปบาทหรือเปล่า

ส. ไปอีกเรื่องหนึ่งแล้ว

ถ. เพราะมีตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ในโลกนี้ วิญญาณจึงเกิดขึ้น ใช่ไหม เพราะมีเหตุปัจจัย ๒ อย่าง ถ้าหากรูปนาม ๒ อย่างนี้ดับ วิญญาณดับไหม

ส. ถ้าหมดเหตุปัจจัยที่จะให้เกิด จะเกิดต่อไปได้ไหม

ถ. ก็ไม่เกิด เหมือนเพียบที่ดับ

ผู้ฟัง พระธรรมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าช่างล้าลึกและละเอียดมาก เมื่อที่ผมได้ยินอาจารย์พูดว่า ให้เพื่อหวังความสนิทสนมและความคุ้นเคยเท่านั้น ก็เป็นอกุศลแล้ว แต่การกระทำต่าง ๆ ไม่เฉพาะการให้ ก็มีความหวังทั้งนั้น

ส. แล้วแต่บุคคล บางท่านเป็นกุศลจิตที่ไม่หวังอะไรเป็นการตอบแทน แม้เล็กน้อย แม้แต่ความสนิทสนมคุ้นเคยหรือสิ่งหนึ่งสิ่งใด ก็ไม่ได้หวังเลย

ผู้ฟัง ถ้าหวังแค่ความสนิทสนมคุ้นเคย เป็นอกุศลที่บาง

ส. ใครจะรู้ ยังมีความเป็นตัวตน ยังมีความเป็นเราอยู่เต็มทีทีเดียว

ถ. อย่างผมออกมาถามธรรม ได้เหตุได้ปัจจัยก็มีคำถาม บางวันไม่ได้เหตุ ไม่ได้ปัจจัย ตั้งใจจะถามเท่าไรก็ตามไม่ออก อย่างวันนี้ได้เหตุได้ปัจจัยในการถาม ซึ่งก็หวังให้ได้ความเข้าใจมากขึ้น นอกจากนี้ยังได้เกื้อกูลท่านผู้อื่นด้วย ก็เป็นความหวังเหมือนกัน อย่างนี้เป็นกุศลหรือเป็นอกุศล

ส. หวังอะไร

ถ. หวังให้คนอื่นเข้าใจธรรม และตัวเองด้วยให้เข้าใจเพิ่มขึ้น

ส. เพื่อละความเป็นตัวตน เมื่อเข้าใจแล้ว ต้องละความเป็นตัวตน



ณ. ต้องละ ต้องวาง

สุ. เรื่องความละเอียดของธรรม ขอกล่าวถึง **ขุททกนิกาย จุฬนิกาย** **กัมปมาณวกปัญหานิทเทศ ข้อ ๓๖๗** มีข้อความว่า

สังสาร คือ การมา การไป ทั้งการมาและการไป กาลมรณะ คติ ภพแต่ภพ จุติ อุปบัติ ความบังเกิด ความแตก ชาติ ชรา และมรณะ ท่านกล่าวว่า **สระ ในอุเทศว่า มชฺเฌ สรสุมี ติฏฐตุ** ดังนี้

นี่คือทุกขณะที่เป็นสังสารวัฏฏ์ จากภพหนึ่งชาติหนึ่งซึ่งไม่มีใครทราบว่ชาติต่อไปจะเกิดที่ไหน และจะต้องวนเวียนไปในสังสารอะไรบ้าง แม้ในขณะนี้ก็เป็นสังสาร

นอกจากนั้น ข้อความใน **มโนรทปุรณิ อรรถกถา อังคุตตรนิกาย ทุกนิบาต ทุตติยปัณณาสก์ ข้อ ๓๐๘** มีคำว่า

วจีสังสาร วาจาอันท่องเที่ยวไป

เป็นอย่างนี้บ้างไหม วจีสังสาร

วาจาอันท่องเที่ยวไป อยู่ด้วยสามารถการดำ และการดำต่อบกกันและกัน ในบุคคลทั้งสองฝ่าย

ถ้าจะศึกษาธรรมโดยละเอียดจริง ๆ ต้องเข้าใจความหมาย และสิ่งที่สำคัญ กำลังปรากฏในชีวิตประจำวันด้วย

การไป การมา ซึ่งมีอยู่ตลอดเวลา ไม่ว่าจะเป็นการไปการมาทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ทางการคิดนึก คิดนึกเรื่องนั้นไป คิดนึกเรื่องนี้มาก็เป็นสังสาร วนเวียนท่องเที่ยวไปทั้งนั้น หรือแม้แต่ว่าจาก็ยังเป็นวจีสังสารได้ เพราะว่า โดยนัยนี้ ชื่อว่าวจีสังสาร คือ การท่องเที่ยวไปของวาจา

นอกจากจะท่องเที่ยวไปของตา ของหู ของจมูก ของลิ้น ของกาย ของใจ ก็ยังมีวจีสังสาร การท่องเที่ยวไปของวาจาด้วย



ผู้ฟัง ผมได้ไปศึกษากับอาจารย์บางท่าน ท่านบอกว่า อย่าไปศึกษาให้มาก ถ้าศึกษามาก ใจหรือจิตของเราจะไปคอยอยู่ ผมก็เชื่อ ถ้าศึกษามากใจเราจะนึกไป ล่วงหน้า ...

ส. ขอประทานโทษ ขอขณินหนึ่งว่า จุดประสงค์ของท่านที่ศึกษามากนี้ เพื่ออะไร ถ้าเพื่อเข้าใจมาก เข้าใจในอรรถ เข้าใจในลักษณะของสภาพธรรม ก็ถูกต้อง ไม่ใช่เป็นการศึกษาโดยจำ โดยที่ไม่เข้าใจ

ผู้ฟัง ตอนนั้นผมยังไม่ค่อยเข้าใจเท่าไร ก็เชื่อ แต่อย่างไรก็ตาม ผมได้อ่านหนังสือบ้าง เข้าใจคำว่า สภาพของปิตติจะต้องมีขณลูก ขนพอง น้ำตาไหล หรือ ตัวลอย หลังจากนั้น สมัยที่ผมยังนั่งสมาธิอยู่ รู้สึกจะเป็นจริงอย่างที่เขาระบุว่า เต็มปิตติคงจะเกิด และก็เกิดขณลูก ขนพอง น้ำตาไหล แต่ยังไม่มีตัวลอย จนกระทั่ง ผมมาพบอาจารย์สุจินต์ อาจารย์แนะนำว่าศึกษาเพื่อให้จำได้และเข้าใจสภาพธรรมที่มีจริง ซึ่งกำลังปรากฏอยู่ทุกขณะ และถ้าเข้าใจอย่างนั้นจริง ๆ แล้ว สัญญา ความจำ ที่แม่นยำ เมื่อสภาพนั้นปรากฏขึ้นมา สติจะระลึกรู้ศึกษาว่า ขณะที่เกิดนั้นลักษณะที่เกิดขึ้นเป็นอย่างไร

ผมว่าที่อาจารย์แนะนำถูกต้องดีมาก แต่จากการฟังวันนี้ พุดเรื่องการศึกษานี้ ซึ่งมีตรสหายทางธรรมของผมหลายคนกำลังเรียนพระอภิธรรมอยู่ อาจจะเสียกำลังใจว่า ได้ไปเรียนมาแล้ว ท่องจำได้ ซึ่งผมก็ขออนุโมทนาที่เขาสามารถมีโอกาสได้ศึกษาพระธรรม ส่วนตัวผมเองถ้าจะคุยกันเรื่องบาลี ผมจะเบื่อหน่าย ไม่อยากฟัง ชอบแต่ฟังเทศของอาจารย์มาก ๆ เท่านั้นเอง แต่ผมก็คิดว่า ถ้าได้ศึกษาพระธรรมจริง ๆ แล้ว ขอให้ได้เข้าใจสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ และมีความทรงจำแม่นยำ ก็น่าจะเป็นเกื้อกูล สติให้เกิดขึ้นได้ในขณะที่สภาพธรรมนั้น ๆ ปรากฏ

ส. ข้อสำคัญที่สุด คือ เพื่อความเข้าใจในลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ อย่าละเลยที่จะเข้าใจลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ เพราะไม่ว่าจะเป็นพระวินัยปิฎก หรือพระสุตตันตปิฎก หรือพระอภิธรรมปิฎกก็ตาม จุดประสงค์



เพื่อให้เข้าใจลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ พระผู้มีพระภาคจึงทรงแสดงสภาพธรรมไว้โดยละเอียด

ถ้าเพียงแต่ศึกษา ถาถามตอบเฉพาะในตำราจริง ๆ ไม่ได้ออกมานอกตำราเลย จะไม่เข้าใจลักษณะของสภาพธรรม อย่างกำลังเห็นขณะนี้ รู้จักชื่อหมด แต่จะเป็นอายตนะภายในอย่างไร หรือสิ่งใดเป็นอายตนะภายนอก ไม่ใช่เพียงแต่ชื่อ แต่ต้องเข้าใจในเหตุในผลด้วยว่า เพราะเหตุใดจึงเป็นอายตนะภายใน หรือแม้แต่สิ่งที่เคยยึดถือว่าเป็นเรา ที่กายนี้เมื่อเป็นที่ประชุม ที่ต่อ ที่เกิด ก็เป็นอายตนะ

ถ. สังสารนี้แปลว่า ท่องเที่ยวไป ตามที่เข้าใจกันนี้จะต้องเวียนว่ายตายเกิด คือ ตายแล้วไปเกิดในภพใหม่ แต่ที่อาจารย์บรรยายเมื่อกี้ อรรถและสาระที่แท้จริงของสังสาร คือ ขณะนี้ ใช่มั้ย เช่น แม้แต่พูดก็เป็นวาจาสังสาร

ส. การท่องเที่ยวไปของวาจา

ถ. ไม่จำเป็นต้องเดินไปไหน ๆ นั่งอยู่เฉย ๆ ก็เป็นสังสารแล้ว

ส. เพราะใจไปตามเรื่องต่าง ๆ และเป็นปัจจัยให้เกิดวจี คือ วาจาต่าง ๆ

ถ. ถ้าอาจารย์ไม่ได้อธิบาย อ่านไปก็อย่างนั้น คือ ไม่เข้าใจอรรถ การเข้าใจอรรถในข้อความที่อ่านเป็นเรื่องที่ผมพยายามจริง ๆ อย่างอ่านพระสูตรต่าง ๆ เวลาที่อ่านจบไปแล้วพยายามเข้าใจอรรถของเนื้อความที่อ่าน บางทีก็ไม่เข้าใจ คือ ยังติดอยู่ในบัญญัติ ในศัพท์ ที่จะโน้มไปถึงสภาวะธรรมจริง ๆ บางทีสติปัญญาก็ไม่เกิดเหมือนกัน

ส. ถ้าเข้าใจว่า สิ่งที่เกิดว่าเป็นชีวิตหรือเป็นโลก ก็คือจิตซึ่งเกิดดับแต่ละขณะนั่นเอง ก็จะทำให้เข้าใจความหมายของสังสาร คือ การท่องเที่ยววนเวียนทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ทั้งในชาตินี้ และในชาติต่อไปด้วย

ถ้าคิดถึงสภาพธรรมตามความเป็นจริงว่า ที่ปรากฏเป็นโลก หรือเป็นชีวิต เป็นสัตว์บุคคลต่าง ๆ นี้ เพราะจิตเกิดขึ้นเพียงทีละหนึ่งขณะเท่านั้นเอง ไม่มากกว่านั้นเลย เพราะฉะนั้น หนึ่งขณะที่เกิดทางตา และวิถีจิตทั้งหมด และทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกายทีละขณะ เป็นสังสาร ภาพนี้ก็เป็นอย่างนี้ ภาพหน้าก็ไม่ต่างกัน



ถ. ที่ว่าจิตเกิดดับทีละขณะหนึ่ง ชันธ์ ๕ ประชุมกันครั้งหนึ่ง ไซ้ใหม่

ส. ชันธ์ ๕ หมายความว่าถึงรูปชันธ์ เวทนาชันธ์ สัญญาชันธ์ สังขารชันธ์ วิญญาณชันธ์ เพราะฉะนั้น ชันธ์ ๕ เป็นรูปชันธ์ ๑ เป็นนามชันธ์ ๔

นามชันธ์ทั้ง ๔ เกิดพร้อมกันและดับพร้อมกัน แต่รูปซึ่งเป็นสภาวะรูปจะมีอายุ เท่ากับจิตเกิดดับ ๑๗ ขณะ เพราะฉะนั้น รูปดับช้ากว่านาม

แต่ใครจะรู้ในการเกิดดับของรูป เพราะอย่างกลิ้งก็ไม่ได้ปราศจากธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลมเลย แต่ขณะที่ทุกคนกำลังได้กลิ้ง รู้สึกถึงธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลมที่รวมกันอยู่ในกลิ้งนั้นได้ไหม ก็ไม่ได้

เพราะฉะนั้น ธาตุดินซึ่งเป็นที่ตั้งของกลิ้ง ในขณะที่กลิ้งกระทบกับผาปนสาท และมีจิตเกิดขึ้นรู้กลิ้งนั้น ลักษณะที่ละเอียดและบางเบาของธาตุดิน น้ำ ไฟ ลม สี่ กลิ้ง รส โอชาที่รวมกันอยู่ในที่นั้นจะแผ่วเบาสักแค่ไหน จึงทำให้ไม่รู้รู้สึก ในลักษณะอาการที่แข็งหรืออ่อนในขณะที่กำลังได้กลิ้งเลย เพราะว่าขณะนั้นแข็ง หรืออ่อนไม่ได้กระทบกับกายปนสาท

ที่จะเข้าใจลักษณะของรูปแต่ละรูปตามความเป็นจริงที่แตกย่อยออกจนกระทั่ง ละเอียดและเกิดดับ จะต้องเป็นปัญญาที่รู้ลักษณะของรูปแต่ละลักษณะจนกว่า สภาพธรรมนั้น ๆ จะปรากฏตามความเป็นจริงได้

ถ. ชันธ์ ๕ ประชุมกันครั้งหนึ่ง จิตก็เกิดดับครั้งหนึ่ง

ส. มิได้ นามชันธ์ทั้ง ๔ เกิดขึ้นพร้อมกัน และดับพร้อมกัน แต่รูปไม่พร้อม เพราะฉะนั้น รูปที่เกิดพร้อมกับนาม จะดับทีหลัง

ถ. รูปที่เกิดเพราะเหตุปัจจัย

ส. เกิดพร้อมกับนามธรรมได้ แต่ดับทีหลังนามธรรม

ถ. รูปยังเกิดอยู่ตราบที่มีปัจจัยอยู่

ส. ทุกอย่างที่จะเกิด ต้องมีเหตุปัจจัย

ถ. ตราบที่ยังประชุมกันอยู่



ส. ประชุมนี้ไม่ได้นานเลย อย่างรูปมีอายุเท่ากับจิตเกิดดับ ๑๗ ขณะดับไปเร็วมากทีเดียว ไม่ใช่ว่าตั้งแต่เข้าจนกระทั่งเดี๋ยวนี้ยังไม่ดับ ไม่ใช่อย่างนั้น แต่ทันทีที่เห็น ดับแล้ว เพราะว่ามีได้ยिनคั่น คิดดู รูปทางตาและรูปทางหูซึ่งกำลังสลับกันจะเร็วสักแค่ไหน เพราะดูเหมือนกับว่าทางตานี้ไม่ได้ดับเลย ทั้ง ๆ ที่ขณะที่ได้ยินรูปทางตาต้องดับก่อน ถ้ารูปทางตายังไม่ดับ ทางหูจะมีการได้ยินไม่ได้เลย

ถ. และทางใจ ทางมโนทวาร

ส. ทางใจเป็นอย่างไร สงสัยอะไร

ถ. จะเกิดดับพร้อมกันหรือเปล่า

ส. จิตทุกดวงมีอายุเท่ากัน ไม่ว่าจะในสัตว์บุคคลใด ในภพภูมิไหนทั้งสิ้น จะมีอายุเพียง ๓ อนุขณะเล็ก คือ อุปาทขณะ ขณะที่เกิด วิถีขณะ ขณะที่ยังไม่ดับ และภังคขณะ คือ ขณะที่ดับ ซึ่งเป็นขณะที่สั้นมาก กล่าวได้เลยว่า ทันทีที่เกิดทำกิจแล้วก็ดับไปเลย

ถ. ในอรรถกถา महाสติปัฏฐานสูตร กล่าวถึงการสนทนากันระหว่างพระเถระ ๒ องค์ องค์หนึ่งเป็นลูกศิษย์ องค์หนึ่งเป็นอาจารย์ ลูกศิษย์บอกว่า สติปัฏฐานเป็นมรรคเบื้องต้น อาจารย์บอกว่า สติปัฏฐานเป็นมรรคผสม ลูกศิษย์ก็ยืนยันว่า เป็นมรรคเบื้องต้น อาจารย์ก็ยังบอกว่า เป็นมรรคผสม สุดท้ายลูกศิษย์ก็เห็นว่า ไม่ควรโต้แย้งต่อ หลังจากนั้นอาจารย์ก็ครุ่นคิดอยู่เรื่อยว่า ที่ท่านเข้าใจว่าเป็นมรรคผสมนั้นถูกต้องหรือเปล่า ท่านก็นึกถึงข้อความในมหาสติปัฏฐาน ท่านก็บอกว่า ที่ท่านเข้าใจว่าเป็นมรรคผสมนั้นคงจะพลาด เพราะมรรคจะตั้งอยู่ตลอดเวลา ๗ ปี ๗ เดือน คงเป็นไปไม่ได้ ที่ท่านเข้าใจว่าเป็นมรรคผสมนั้นผิดพลาด ส่วนลูกศิษย์ที่พูดกับท่านว่าเป็นมรรคเบื้องต้นนั้นถูกต้อง ผลสุดท้ายท่านก็ไปแก้ในที่ประชุมเพื่อให้ที่ประชุมฟังธรรมได้ทราบว่า ที่ถูกต้องแล้วสติปัฏฐานเป็นมรรคเบื้องต้นเท่านั้น ไม่ได้เป็นมรรคผสม สงสัยว่า คำว่า มรรคเบื้องต้นกับมรรคผสม หมายถึงอะไร

ส. ก็น่าสงสัย จริง ๆ แล้วก็ไม่ได้กล่าวไว้ ใช่ไหม

ถ. ไม่ได้กล่าวไว้



ส. แต่ถ้าจะวินิจฉัย มรรคมี ๒ อย่าง คือ โลกียะและโลกุตตระ

ถ. เพราะฉะนั้น ใจความตลอดทั้งสูตรในมหาสติปัฏฐาน ไม่มีคำว่า โลกุตตระ อย่างคำว่า จิตปราศจากราคะก็รู้ว่าจิตปราศจากราคะ จิตหลุดพ้นก็รู้ว่า จิตหลุดพ้น ก็ไม่ใช่โลกุตตระ

ส. ไม่ใช่ เรื่องของการอบรมเจริญสติปัฏฐานเป็นเรื่องที่จะต้องรู้ว่า สภาพธรรมใดเป็นทุกขอริยสัจ ซึ่งใน **สัมโมหวิโนทนี อรรถกถา พระวิภังคปริกษา** มีข้อความเรื่องของอริยสัจ ๔ ใน **สัจจวิภังคนิทเทส** ซึ่งข้อความตอนหนึ่งที่กล่าวถึง อริยสัจ ๔ วินิจฉัยโดยจตุกะ มีว่า

กในสัจจะทั้ง ๔ นี้ ธรรมชาติที่เป็นทุกข์ แต่ไม่ใช่อริยสัจก็มี

เป็นอริยสัจ แต่ไม่ใช่ทุกข์ก็มี

เป็นทั้งทุกข์ เป็นทั้งอริยสัจก็มี

ไม่ใช่ทุกข์ ไม่ใช่อริยสัจก็มี

นี่เป็นเรื่องที่อรรถกถาจะทำให้เข้าใจละเอียดขึ้นในเรื่องของการปฏิบัติ เพราะว่า ธรรมที่เป็นทุกข์แต่ไม่ใช่อริยสัจ ได้แก่ โลกุตตรจิต เพราะไม่เพียง โดยพระบาลีว่า สิ่งใดไม่เพียง สิ่งนั้นเป็นทุกข์ ดังนี้ แต่ไม่ใช่อริยสัจ ไม่ใช่ทุกขอริยสัจ เพราะว่าไม่มีใครกำหนดรู้โลกุตตรจิตโดยความเป็นทุกข์

ถ. ไม่เพียงเหมือนกัน แต่ไม่ใช่ทุกข์

ส. แน่นนอน ไม่ใช่ว่าเวลานี้มีโลกุตตรจิตที่ทุกคนจะระลึกและเห็นความดับไปของโลกุตตระ สำหรับธรรมที่เป็นอริยสัจแต่ไม่ใช่ทุกข์ ทุกคนก็คิดได้ใช่ไหมว่า ได้แก่อะไร

ถ. ขณะที่สติปัฏฐานเกิดมีปรมาัตถธรรมเป็นอารมณ์ ขณะนั้นต่างกับนามรูปปริจเฉทญาณอย่างไร

ส. ขณะนี้ไม่ต้องไปแสวงหานามธรรมและรูปธรรมที่ไหนเลย นี่แน่นอนที่สุด สำหรับผู้ที่เข้าใจสภาพธรรม ขณะนี้ต้องมีนามธรรมและรูปธรรม และต้องมีนามธรรมและรูปธรรมที่กำลังปรากฏด้วย



อย่างทางตา ขณะนี้เป็นรูปที่กำลังปรากฏ และสภาพที่รู้หรือเห็นสิ่งที่ปรากฏ ลักษณะรู้ อากรู้ที่กำลังเห็นในขณะนี้ เป็นนามธรรม เพราะฉะนั้น อากรู้ปรากฏ ของนามธรรม ก็คือเป็นสภาพรู้หรือเป็นธาตุรู้ที่กำลังเห็น เวลานอนหลับไม่เห็น แต่ขณะนี้ตื่นขึ้นเห็น สภาพเห็นนี้เป็นอะไร ก็เป็นธรรม เป็นของจริงอย่างหนึ่งซึ่งเป็น แต่เพียงอาการรู้ หรือธาตุรู้

เพราะฉะนั้น ในขณะที่สติระลึกที่ลักษณะของนามธรรมหรือรูปธรรม ขณะนี้ ไม่ใช่การรู้ชัดประจักษ์แจ้งในสภาพที่ไม่ใช่ตัวตนของรูปที่กำลังปรากฏทางตา และนามที่กำลังเห็นหรือรู้สิ่งที่กำลังปรากฏ ใช่ไหม

ถ. ใช่

ส. เพราะว่าโดยปกติก่อนที่สติจะระลึกที่สภาพที่ปรากฏทางตา เห็น เป็นคน เห็นเป็นสัตว์ เห็นเป็นวัตถุสิ่งต่าง ๆ ละเลยปรมาตถธรรม คือ สภาพธรรมที่ เพียงปรากฏเมื่อกระทบกับจักขุปสาท นี่คือของจริงที่สุดว่า สิ่งที่ปรากฏทางตาจะต้อง เป็นเพียงสภาพธรรมอย่างหนึ่งที่กระทบกับจักขุปสาทแล้วปรากฏ ไม่ใช่คน ไม่ใช่สัตว์ ถ้าไม่ใช่มีการคิดนึกต่อจากนั้น จะเป็นแต่เพียงสิ่งที่ปรากฏทางตาเท่านั้นเอง





๑๖๐๐

ที่ห้องประชุมตึกสภากาชาดศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๑๑ มกราคม ๒๕๓๐



ถ. ถ้าสิ่งที่ปรากฏทางตาปรากฏแล้ว ขณะนั้นเป็นปรมัตถธรรม คือเป็นรูป

ส. ขณะนี้ก็เป็นรูป สภาพธรรมเปลี่ยนแปลงไม่ได้เลย สิ่งที่ปรากฏทางตาก็คือรูป สิ่งที่ปรากฏทางกายก็คือรูปคือแข็ง แต่ปัญญาจะสมบูรณ์จนกระทั่งสามารถประจักษ์แจ้งความไม่ใช่ตัวตน

ถ. แต่ก็แตกต่างกันกับขณะนี้ ถ้าสติปัฏฐานระลึกรู้ ขณะนั้นก็มีสภาพธรรมเกิดขึ้น

ส. ปรากฏทีละอย่าง ขณะนี้ไม่ได้ปรากฏทีละอย่าง แม้ที่กำลังเห็นอย่างนี้ก็ได้ยิน นี่ไม่ชื่อว่าปรากฏทีละอย่าง เพราะว่าสติเพ็งจะเริ่มระลึกลักษณะของปรมัตถธรรม คือ กำลังจะแยกสภาพที่เป็นปรมัตถธรรมกับบัญญัติที่เคยยึดถือปรมัตถธรรมว่าเป็นสิ่งหนึ่งสิ่งใดหรือเป็นตัวตน จนกว่าเมื่อไรแยกออก เมื่อนั้นสภาพธรรมก็ปรากฏตามความเป็นจริง โดยสภาพที่ไม่มีตัวตนเลยจริง ๆ ในสิ่งที่กำลังปรากฏแต่ละทาง แต่ตราบใดที่ยังปรากฏเป็นสิ่งหนึ่งสิ่งใดอยู่ในความทรงจำ เป็นอึดอัดสัญญา ขณะนั้นไม่ใช่สภาพธรรมปรากฏโดยความเป็นอนัตตา

ถ. ขณะที่จักขุวิญญาณเกิดขึ้น ขณะนั้นมีสิ่งที่ปรากฏกับจักขุวิญญาณเป็นอารมณ์ ในขณะที่สติระลึกที่อารมณ์ของจักขุวิญญาณ จักขุวิญญาณปกติทำหน้าที่เห็น ขณะที่เห็น จักขุวิญญาณเห็นสภาพของจริงที่ปรากฏ สติระลึก ถ้าสติระลึกที่รูป ขณะนั้นก็ได้ระลึกที่จักขุวิญญาณ ถ้าจักขุวิญญาณแท้ ๆ เห็น คือ สภาพของจิตที่เห็นนี้ จะเห็นเพียงสิ่งที่ปรากฏโดยไม่มีสัจฐานต่าง ๆ ที่ปรากฏ ถ้าสติเกิดระลึกที่รูปธรรม ขณะนั้นสติก็มีรูปธรรมเป็นอารมณ์ เปรียบแล้วก็เหมือนจักขุวิญญาณเห็น ซึ่งต่างกับธรรมดาที่เราเห็น ถ้าเราเห็น เราก็เห็นเป็นสิ่งที่เห็น เป็นสัตว์ เป็นบุคคล แต่ถ้าสติปัฏฐานเกิด จะเห็นโดยไม่มีสัจฐานต่าง ๆ ปรากฏ



แต่เห็นเพียงสิ่งที่ปรากฏทางตา ขณะนั้นรูปธรรมก็ปรากฏแก่สติปัฏฐาน ซึ่งจักขุวิญญาณเองก็เห็นสิ่งที่ปรากฏทางตา จักขุวิญญาณทำหน้าที่เห็นอย่างเดียว ไม่ได้คิดถึงสัจฐานต่าง ๆ สภาพที่คิดถึงสัจฐานต่าง ๆ นั้นปรากฏทางใจ คิดถึงรูปร่างต่าง ๆ แต่จริง ๆ แล้วสิ่งที่ปรากฏทางตาก็เป็นสิ่งที่ปรากฏทางตาอย่างเดียวเท่านั้น และต่อจากนั้นสติปัฏฐานก็จะรู้สภาพที่กำลังเห็น สภาพที่กำลังเห็นคือจิต ซึ่งก็คือจักขุวิญญาณนั่นเองที่กำลังเห็นสิ่งที่ปรากฏทางตา ขณะนั้นสติปัฏฐานจะรู้ที่รู้แล้ว รู้ที่รู้ที่นามแล้ว จะต่างกับนามรูปปริเฉทญาณอย่างไร

ส. นามรูปปริเฉทญาณ หมายความว่าปัญญาที่สมบูรณ์ ที่ประจักษ์แจ้ง ลักษณะของสภาพธรรมแต่ละลักษณะที่เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย ไม่ใช่แต่เฉพาะนามเดียว รูปเดียว

ถ. แต่ถ้าสติปัฏฐานเกิดขึ้น ก็ระลึก ...

ส. จะมีลักษณะของสภาพปรมาณูธรรมปรากฏเป็นอารมณ์ทีละอย่าง โดยสภาพที่ไม่ใช่ตัวตน

ถ. นามก็เป็นนาม รูปก็เป็นรูปจริง ๆ

ส. ขณะนั้นธาตุรู้ปรากฏ ว่าไม่ใช่เราเลยที่กำลังรู้

ถ. ซึ่งกำลังรู้อารมณ์นั่นเอง

ส. จึงรู้ได้ว่า ขณะนั้นไม่สามารถจะยึดถือสภาพธรรมใด ๆ ว่าเป็นตัวตนเลย เพราะแม้นามธรรมก็ปรากฏว่า เป็นแต่เพียงธาตุรู้ในขณะนั้น

ถ. เพราะในขณะนั้นมีสภาพธรรม เป็นโลกทางตากำลังปรากฏ ซึ่งไม่มีตัวเราเข้าไปเกี่ยวข้องในขณะนั้น เป็นสภาพธรรมจริง ๆ ในขณะนั้นถ้ารู้ลักษณะของรูปและนามแล้ว ขณะนั้นต่างกับนามรูปปริเฉทญาณอย่างไร

ส. นามธรรมทุกประเภทที่ปรากฏกับนามรูปปริเฉทญาณ ไม่ใช่สภาพที่เป็นตัวตน เพราะฉะนั้น เมื่อนามธรรมปรากฏโดยสภาพที่ไม่ใช่รูป เป็นสภาพที่เป็นธาตุรู้เท่านั้น ในขณะนั้นแล้วแต่ธาตุรู้ขณะนั้นรู้อะไร ไม่ว่าจะเป็นธาตุรู้อะไรก็ตาม ทุกนามธรรมที่เป็นธาตุรู้นั้นปรากฏโดยสภาพที่ไม่ใช่ตัวตน เป็นแต่เพียงธาตุรู้ หรือ



อาการรู้โดยตลอด ในขณะที่เป็นนามรูปปริจเฉทญาณ ซึ่งบังคับบัญชาไม่ได้เลยว่า จะมาก จะน้อย จะยาว จะสั้นเท่าไร แล้วแต่ความสมบูรณ์ของปัญญา และเมื่อนามรูปปริจเฉทญาณดับ ธรรมทุกอย่างก็เหมือนเดิม เพราะว่ายังมีอวิชชาเป็นปัจจัย ที่จะทำให้ไม่ประจักษ์แจ้งลักษณะของสภาพธรรมด้วยญาณที่เป็นวิปัสสนาญาณ

ถ. ถ้าวิปัสสนาญาณเกิดขึ้น ปัญญาขณะนั้นรู้แจ้งว่า ลักษณะของรูปธรรม ไม่ใช่นามธรรมเด็ดขาด

ส. แน่นอน จึงเป็นนามรูปปริจเฉทญาณ

ถ. ต้องทั่วทุกทวารไหม

ส. แล้วแต่ว่าขณะนั้นนามธรรมใดปรากฏ รูปธรรมใดปรากฏ ไม่มีคำถามเลยว่า ทวารไหน อารมณ์อะไร เพราะว่าสภาพธรรมเป็นอนัตตาจริง ๆ เมื่อลักษณะใดปรากฏ ก็ประจักษ์แจ้งในลักษณะนั้น

ถ. ขณะที่ปัญญาประจักษ์แจ้งในลักษณะเช่นนั้นแล้ว ปัญญาตรงนั้น เรียกว่านามรูปปริจเฉทญาณ ใช่ไหม

ส. ใช่ เป็นการประจักษ์แจ้งลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริง ซึ่งขณะนี้แม้เป็นจริงอย่างนั้น แต่อวิชชาไม่สามารถประจักษ์แจ้งได้เลย แม้แต่ทางตาที่กำลังเห็น ยังไม่สามารถแยกปรมาณัตถธรรมและบัญญัติ ยังไม่สามารถแยกว่าที่เป็นสุขเป็นทุกข์ในขณะที่เห็น ไม่ใช่ขณะที่เป็นจักขุทวารวิถิจิต เพราะจักขุทวารวิถิจิต คือ จิตที่อาศัยตาเกิดขึ้นเห็นหรือรู้สิ่งที่กำลังปรากฏ ในขณะนั้นยังไม่มีการนึกถึง รูปร่างสัณฐานเป็นวัตถุสิ่งหนึ่งสิ่งใดทั้งสิ้น

เพราะฉะนั้น วันหนึ่ง ๆ เวลาที่สติเกิด เมื่อมีความเข้าใจในอรรถโดยทั่วถึงของสภาพธรรม เมื่อนั้นจะทำให้สติระลึกได้ถูกและพิจารณาธรรมได้ตรง เช่น จักขุประสาท โสตปสาท ฆานประสาท ชิวหาประสาท กายประสาท มีความสำคัญอย่างไรบ้าง ในชีวิตประจำวัน ทุกคนเห็นจนชิน ไม่ได้คำนึงเลยว่า ในขณะที่เห็น ช่วงขณะที่รูปกระทบกับจักขุประสาทแล้วดับ มโนทวารวิถิจิตไม่ได้ปล่อยสิ่งที่ปรากฏทางตาไปเลย



ยังนึกถึงรูปร่างสัณฐาน ยังมีความทรงจำในวัตถุที่ปรากฏ และมีการคิดนึกเรื่องราว ยาวที่เดียวด้วยโลกะ หรือด้วยโทสะ

ซึ่งใน **สัมโมหวิโนทนี อรรถกถา วิกัณคปกรณัม นิเทศวิญญานธาดุ**
ข้อ ๑๘๑ มีข้อความอุปมาว่า

เหมือนคนเดินรำบนเวทีเดินรำ เพราะประกอบด้วยกิเลสหนาน้ำการ มีความโลภ ความโกรธ เป็นต้น

วันหนึ่ง ๆ ทางตาเห็น ดับไปแล้ว แต่ทางใจไม่ได้หยุดคิดเรื่องสิ่งที่เห็น และก็มีความสุขความทุกข์ไปกับเรื่อง กับเรื่องเท่านั้นเอง เพราะสิ่งที่ปรากฏทางตา ดับไปหมดแล้ว แต่เมื่อมีความสุข ความทุกข์ มีกิเลส กับเรื่องของสิ่งที่ปรากฏทางตา ก็เหมือนกับ คนเดินรำบนเวทีเดินรำ เพราะประกอบด้วยกิเลสหนาน้ำการ มีความโลภ ความโกรธ เป็นต้น

ความโลภทำให้เดินรำไปลักษณะหนึ่ง ความโกรธก็ทำให้เดินรำไปอีก ลักษณะหนึ่ง เพราะฉะนั้น ทุกคนที่กำลังเดินรำบนเวทีเดินรำ จะเดินสวดยด้วยกุศล หรือจะเดินไม่สวดยด้วยอกุศล แต่ก็ลืมว่า แท้ที่จริงแล้วเป็นเรื่องทั้งหมด

เพราะฉะนั้น ทางตาเป็นแต่เพียงทวาร เป็นรูป เป็นทางให้เห็นสิ่งที่ปรากฏ สี สันวณณะต่าง ๆ เท่านั้นเองจริง ๆ แต่ทางใจ เห็นใคร ชอบหรือไม่ชอบ และก็เดินรำ ไปด้วยความโลภบ้าง ด้วยความโกรธบ้าง ถ้าไม่รู้จักความจริงอย่างนี้ จะไม่สามารถรู้ ความต่างกันของปรมาตถธรรมกับบัญญัติ

ทางหูได้ยินเสียง เสียงดับไปแล้ว แต่ความคิดเรื่องคำต่าง ๆ เรื่องราวต่าง ๆ ยาวมาก เสียงดับไปตั้งแต่เมื่อวันก่อน ถ้าเป็นเสียงที่ทำให้โกรธขุ่นเคืองใจ วันนี้ก็ยัง ขุ่นใจเพียงแค่นึกเท่านั้นเอง นึกถึงเสียงที่ได้ยิน เพราะฉะนั้น ก็เดินรำไปบนเวที ด้วยความโกรธอีก ไม่มีอะไรเลย นอกจากปรมาตถธรรมซึ่งเกิดมาแล้วก็มีอายุที่สั้นมาก ช่วงเวลาที่เล็กน้อยจริง ๆ และก็ดับ แต่โลกของความคิดนึก เก็บทุกสิ่งทุกอย่างมา ประูณแต่งทำให้เกิดความสุข ความทุกข์ ความสำคัญในสิ่งที่ปรากฏ ซึ่งโดยที่แท้แล้ว ไม่ใช่สิ่งที่ยั่งยืน หรือว่าเป็นวัตถุ เป็นตัวตน เป็นสัตว์ เป็นบุคคลใด ๆ ทั้งสิ้น



เพราะฉะนั้น ผู้ที่อบรมเจริญปัญญา สามารถรู้ความต่างกันของปรมาัตถธรรม กับบัญญัติได้ว่า ขณะใดที่กำลังเป็นเรื่องราวต่าง ๆ ไม่ใช่เพียงสิ่งที่ปรากฏและดับไป ขณะนั้นเป็นมโนทวารวิถีที่เป็นการคิดนึกทั้งหมด

ทุกคนสุขทุกข์อยู่ในความคิดนึก และไม่ได้พิจารณาด้วยว่า ตาก็ดี ทำให้เกิดเรื่องยาว หูก็ดีที่ได้ยินเสียง ก็ทำให้เกิดเรื่องยาว เหตุการณ์ต่าง ๆ ยาวมาก แม้จมูก แม้ลิ้น แม้กาย ก็โดยนัยเดียวกัน

ทุกท่านที่อ่านหนังสือจะเห็นได้จริง ๆ ว่า เพียงสิ่งที่ปรากฏทางตา ทำไม่เรื่องในหนังสือนี้มากเกินไป ไซ้ไหม ไม่ว่าจะเป็นวิชาการสาขาไหนทั้งสิ้น จะเป็นหนังสือสารคดี จะเป็นนวนิยาย หรือจะเป็นประวัติศาสตร์ เป็นวิชาการต่าง ๆ เรื่องนี้มากทั้ง ๆ ที่ทางตาเพียงปรากฏ แต่ทางใจคิดนึกแค่นี้ นี่คือความจริงของชีวิต ซึ่งถ้าไม่รู้จักความจริงอย่างนี้ ก็ยังคงเป็นอัตตสัญญา ยังคงหลงยึดถือบัญญัติธรรมว่าเป็นสิ่งที่มีจริง ซึ่งความจริงแล้วไม่มีเลย เป็นแต่เพียงชั่วขณะที่เกิดและดับ แต่ทางใจปรุงแต่ง

ถ. ทางใจปรุงแต่ง ขณะที่ปัญจทวารวิถีดับไปแล้ว มโนทวารวิถีต่อทันที ขณะนั้นทางมโนทวารวิถี ชวนะก็เสพเหมือนกับปัญจทวารวิถีเหมือนกัน เช่น ทางตา ทางมโนทวารวิถีไม่มีจักขุวิญญาณ แต่มโนทวารวิถีที่รำพึงถึงสังขาร รำพึงทางมโนทวารวิถีที่ต่อจากจักขุวิญญาณวิถี หรือเกิดขึ้นโดยไม่ต้องต่อจากปัญจทวารวิถี

สุ. มโนทวารวิถีจะเกิดต่อจากปัญจทวารวิถี เวลาที่ภวังคจิตค้นแล้วทันที เป็นปกติ แต่หลังจากนั้นมโนทวารวิถีจะเกิดขึ้นเองก็ได้ แม้ไม่เห็นก็ยังนึกถึงสิ่งที่เคยเห็น ในขณะนั้นไม่ได้เกิดต่อจากจักขุทวารวิถี

ถ. เช่น เดียวนี้ ถ้าเห็นแล้วรู้ว่าเป็นสัตว์บุคคล ขณะนั้นไม่มีการแยกขาดของปัญญาว่า สิ่งที่ปรากฏทางตาเป็นจักขุทวารที่เห็นหรือว่าเป็นทางใจที่รำพึงถึงรูปร่างสังขาร สงสัยว่า มโนทวารที่รำพึงถึงรูปร่างสังขาร เป็นมโนทวารที่ดับไปหลังจากทางปัญจทวารดับไปหรือเปล่า หรือเป็นมโนทวารที่ต่อจากนั้นอีก



ส. เมื่อจักขุทวารวิถียึดติดแล้ว รูปดับ ภาวังคจิตเกิดต่อ มโนทวารวิถียวาระแรกมีปรมัตถอารมณ์เดียวกับที่เพ็งดับไปเป็นอารมณ์ เป็นการสืบต่อจากปัญจทวารวิถีก่อนนั้น เป็นการรู้อารมณ์สืบต่อจากปัญจทวารวิถียุติ ซึ่งไม่มีใครยับยั้งได้

ถ. รู้อารมณ์เป็นปรมัตถ์ หรือเป็นบัญญัติ

ส. เป็นปรมัตถอารมณ์ ยังไม่มีเรื่องราวหรือสัจฐานทันที

ถ. และเรื่องราวสัจฐานจะเกิดที่ ...

ส. วาระหลัง ๆ จากนั้น นี่เป็นการเกิดดับสืบต่อกันอย่างรวดเร็วมากทีเดียว ซึ่งในขณะนี้ตราบใดที่ยังเห็นเป็นคน ให้ทราบว่า ยังไม่จริง ยังไม่รู้สภาพธรรมตามความเป็นจริง จนกว่าสติจะระลึกละเอียดไปรู้ว่า เป็นเพียงสิ่งที่ปรากฏทางตาเท่านั้น เรื่อย ๆ

ถ. ตาเห็นรูปแล้วรู้ ขณะที่ระลึกถึงสิ่งที่ปรากฏทางตาก็เป็นรูปธรรม ระลึกที่อาการรู้ สภาพรู้ ก็เป็นนามธรรม เพียงเท่านั้นยังไม่เป็นนามรูปปริจเฉทญาณ การที่จะเจริญให้ถึงขั้นนามรูปปริจเฉทญาณ จะต้องระลึกถึงทั้ง ๖ ทาง บ่อย ๆ เนื่องจากใช้ใหม่

ส. ไม่ควรจะมีการเจาะจงตั้งใจว่า จะต้องอย่างนี้ หรือจะต้องอย่างนั้น แต่ควรที่จะรู้ว่า ขณะใดที่สติเกิด เพราะมีเหตุปัจจัยให้สติระลึกลักษณะของสภาพธรรมนั้น ๆ ที่กำลังปรากฏ โดยไม่มีเราไปแยก หรือไปจัดการ ไปจงใจว่า ขณะนี้ให้ระลึกทางตา และขณะต่อไปให้ระลึกทางหู อิกก็เดอนก็ปีให้ระลึกทางจมูก จนกระทั่งครบ ไม่ใช่มีความจงใจแม้แต่ว่า จนกระทั่งครบ

ถ. กรณีที่ผู้ปฏิบัติเพ่งเริ่มระลึก อาจจะระลึกได้เป็นบางทางเท่านั้น คือเป็นบางทวาร อาจจะเห็นทางตา หรือทางหูเท่านั้น โอกาสที่นามรูปปริจเฉทญาณจะเกิด ย่อมไม่มี

ส. ไม่มีใครรู้ถึงการสะสมของแต่ละภพแต่ละชาติ ชาติก่อน ๆ เคยเจริญสติปัญญามากแค่ไหน ชาตินี้อาจจะเพียงระลึกและสภาพธรรมปรากฏโดยความเป็นอนัตตา แม้ว่าไม่ได้ระลึกทางอื่นเลยก็ได้



ถ. เรารู้ได้หรือว่า เราเคยระลึกทางอื่นมาบ้างแล้ว

ส. ไม่มีทางที่เราจะรู้อดีตของการสะสม

ถ. ผมอาจจะเจริญทางอื่นมาแล้วมาก

ส. จะรู้ได้อย่างไร เมื่อไม่รู้ก็ไม่รู้

ถ. จันทินี้ เอาทางตาอย่างเดียว

ส. ไม่ได้ ไม่ใช่เรื่องตัวตนจะเอา แต่เป็นเรื่องที่ว่า ขณะนี้กำลังเห็น ธรรมดา ๆ อย่างนี้ รู้ไหมว่าไม่ใช่ตัวตน ถ้าไม่รู้แล้วจะไม่เอา ได้ไหม หรือเมื่อไม่รู้แล้ว ก็ระลึกศึกษาเพิ่มขึ้นจนกว่าจะรู้ เพราะว่าปัญญาเครื่องทดสอบ ตามี หูมี จมูกมี ลิ้นมี กายมี ใจมี ขณะใดที่สติระลึกแล้วรู้ใหม่ ไม่ต้องถามคนอื่นด้วยว่ารู้ใหม่ แต่ เป็นเรื่องที่สามารัรู้ได้จริง ๆ ว่า สภาพรู้กับสิ่งที่ปรากฏทางตานั่นต่างกัน ถ้ายังไม่รู้ หน้าที่ต่อไป คือ ศึกษา พิจารณา น้อมไปที่จะรู้ว่า ธาตุรู้เป็นอย่างไร และ สิ่งที่ปรากฏทางตาไม่ใช่ธาตุรู้ เป็นแต่เพียงสภาพธรรมที่ปรากฏเท่านั้น

ถ. น้อมแล้ว ไม่รู้จะต้องน้อมไปอีกแค่ไหน

ส. ยังไม่รู้อยู่ตราบใด ก็อบรมเจริญไปเรื่อย ๆ รู้สึกว่าจะคอย นามรูปปริจเฉทญาณ แต่ยิ่งคอย ยิ่งช้า

ถ. อารมณ์ที่เกิดขึ้นกับจิตเรา และเรากำหนดรู้ไปที่จิต เราเห็นตัวรู้ และ เรากำหนดรู้ลงไปอีก สมควรไหม

ส. รู้ไปอีกได้อย่างไร

ถ. ความคิด เรารู้ว่าคิด ความคิดก็ขาดไป และกำหนดรู้ตัวรู้ความคิด แบบนี้สมควรไหม

ส. ไม่ใช่เรื่องกฎเกณฑ์อีก ขอให้ทราบว่า ตลอดชีวิตให้แน่ใจจริง ๆ ว่า ไม่มีอะไรเลยนอกจากนามธรรมและรูปธรรม มิฉะนั้นจะมีตัวตนที่กำลังจะไปรู้ที่รู้ ต่อจากคิดอีก ใหม่ม

ถ. ผมปฏิบัติอย่างนี้เรื่อย ๆ สมควรไหม



ส. นี่เป็นเรื่องที่ทุกคนคงจะเหมือน ๆ กัน คือ ยังไม่สามารถละการยึดถือสภาพธรรมว่าเป็นตัวตนได้เป็นสมุจเฉท แต่เมื่อเป็นผู้ที่ละเอียด และพิจารณา ก็รู้ว่าขณะนั้นมีความเป็นตัวตน หรือมีความต้องการอยู่ ก็จะละความต้องการและความเป็นตัวตนที่จะเลือก ที่จะเจาะจง เพราะว่าสภาพธรรมทั้งหลายเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย ทุกคนไม่ต้องทำอะไรทั้งนั้น เห็นแล้ว...

ถ. หมายความว่า พอรู้แล้ว พิจารณาเลย

ส. แต่ละขณะที่สติเกิด ให้สติเป็นสภาพที่ระลึกถึงสิ่งที่ปรากฏ มิฉะนั้นจะเป็นเราที่คอยจะทำอย่างนั้น คอยจะทำอย่างนี้ ขอให้สติที่ระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏเวลาทีสติเกิด โดยอาศัยการฟังเรื่องของสภาพนามธรรมและรูปธรรมที่ปรากฏ และมีความเข้าใจเพิ่มขึ้นในลักษณะที่ไม่ใช่ตัวตน โดยนามธรรมต้องเป็นสภาพรู้หรือธาตุรู้ ส่วนรูป ปรากฏทางตาก็ลักษณะหนึ่ง ปรากฏทางหูก็ลักษณะหนึ่ง ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย แต่ละลักษณะ

นี่เป็นสิ่งที่ควรแก่การฟัง ควรแก่การพิจารณา ควรแก่การศึกษา คือ เรื่องของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ ถ้าไม่พูดถึงเรื่องสภาพธรรมที่กำลังปรากฏในขณะนี้ จะไม่มีปัจจัยที่จะเกื้อกูลให้สติระลึกถึงลักษณะของธรรมที่ไต่ยินได้ฟังบ่อย ๆ คือ นามธรรมกับรูปธรรม แต่กำลังเห็นก็ไม่ละเลยที่จะรู้ว่า นามธรรมในขณะนี้ กำลังเห็นเข้าถึงลักษณะรู้ ธาตุรู้ที่กำลังเห็น ในขณะที่เห็น

นี่คือประโยชน์ของการศึกษาพระธรรม เพราะว่าผู้ที่ศึกษาพระธรรมควรที่จะรู้ประโยชน์ของพระธรรมว่า พระผู้มีพระภาคทรงแสดงพระธรรมเพื่อประโยชน์อะไร ที่สำคัญที่สุด เพื่อให้จำ หรือเพื่อให้เข้าใจสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ

